

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Bc. Lenka Thérová

Současný polský nacionalismus

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce

Mgr. Radomir Sztwiertnia

OLOMOUC 2018

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „Současný polský nacionalismus“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího práce na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne .....

Podpis .....

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Radomirovi Sztwiertniowi za odborné vedení práce, vstřícný a ochotný přístup, cenné rady a podnětné připomínky.

Obsah

ÚVOD	6
1. Teorie nacionalismu	15
1.1. Definování nacionalismu.....	15
1.2. Definování patriotismu.....	22
1.3. Občansko-politické a etnicko-kulturní pojetí nacionalismu.....	25
2. Metodologie, metodika a popis využitých dat	28
2.1. Cíl výzkumu, hypotézy a definice	29
2.2. Data využitá ve statistické analýze.....	33
2.3. Indexy pro měření nacionalismu.....	35
3. Vybrané momenty z dějin utváření polské národní identity a vývoje nacionalismu	39
3.1. Polská národní myšlenka v době před rokem 1918.....	39
3.2. Nacionalismus druhé republiky.....	45
3.3. Období po druhé světové válce	48
3.4. Nacionalismus v časech Polské lidové republiky	49
3.5. Nacionalismus po roce 1989	51
4. Nacionalistické subjekty současné polské politické scény	56
4.1. Právo a spravedlnost	56
4.1.1. Národ a národní příslušnost v programatice strany Právo a spravedlnost	58
4.1.2. Národní suverenita v programatice strany Právo a spravedlnost.....	58
4.1.3. Vztahy s ostatními národy v programatice strany Právo a spravedlnost	59
4.1.4. Vztahy s krajany v zahraničí v programatice strany Právo a spravedlnost.....	60
4.2. Sebeobrana Polské republiky	60
4.2.1. Národ a národní příslušnost v programatice Sebeobrany	61
4.2.2. Národní suverenita v programatice Sebeobrany	62
4.2.3. Vztahy s ostatními národy v programatice Sebeobrany.....	62
4.3. Liga polských rodin	62
4.3.1. Národ a národní příslušnost v programatice Ligy polských rodin.....	64
4.3.2. Národní suverenita v programatice Ligy polských rodin.....	64
4.3.3. Vztahy s ostatními národy v programatice Ligy polských rodin	64
4.4. Kukiz'15	65
4.4.1. Národ a národní příslušnost v programatice hnutí Kukiz'15.....	66
4.4.2. Národní suverenita v programatice hnutí Kukiz'15.....	66
4.4.3. Vztahy s krajany v zahraničí v programatice hnutí Kukiz'15	66
5. Nacionalismus v polské společnosti po roce 2015.....	68
5.1. Nacionalismus a patriotismus v myšlení Poláků.....	68
5.2. Geografické rozdíly v nacionalistických postojích	69
5.3. Rozdíly v míře nacionalismu mezi pohlavími.....	76
5.4. Nacionalismus a věk.....	76
5.5. Nacionalismus a vzdělání.....	77
5.6. Nacionalismus a ekonomická aktivita.....	79
5.7. Nacionalismus a religiozita	80
5.8. Nacionalismus a volební chování.....	81

Závěr	83
Seznam informačních pramenů a literatury	88
Literatura.....	88
Prameny	102
Seznam použitých zkratk	104
Seznam tabulek, grafů a obrázků	105
Tabulky	105
Grafy	105
Obrázky.....	105
Abstrakt.....	106

ÚVOD

Až donedávna se zdálo, že nacionalismus již více nepředstavuje důležité téma současné evropské politiky. S vítězstvím liberální demokracie po pádu železné opony, postupující globalizací a integrací post-socialistických států do evropských a transatlantických struktur bylo možno nabýt dojmu, že nacionalismus coby určující politická doktrína je, až na výjimky, výhradní záležitostí minoritní skupiny tzv. krajně-pravicových hnutí či nacionalistických hnutí regionálního charakteru, hnutí reprezentujících národnostní menšiny, případně některých transformovaných postkomunistických subjektů. V posledním desetiletí však začalo být patrné, že využití národnostní tematiky může být i dnes v řadě zemí západní i východní Evropy vhodným prostředkem k zisku politické moci. Jednou ze zemí, kde se straně apelující na národní zájmy dostalo výrazné podpory obyvatelstva, je Polsko.

Přestože prací na téma nacionalismu již bylo napsáno mnoho, toto téma lze stěží považovat za vyčerpané. Většina prací je teoretických, případně čistě deskriptivního charakteru. Značná část textů je pak psaná samotnými nacionalisty, což porušuje předpoklad objektivity, a navíc často vychází z předpokladů, jež byly mnohokrát historiky, antropology či etnology označeny za mylné (srov. Např. Gellner 1983; Hobsbawm 2000; Anderson 1983; Breuilly 1993; James 1996; Barth 1998). Projevy nacionalismu ve společnosti, jakož i způsob identifikace občanů s vlastním národem a postoje vůči ostatním národům v rámci vlastního národního státu se pak nepochybně vyvíjejí v čase, proto aktuálnost tohoto tématu přidává této práci na relevanci. Důležitost tohoto tématu je pak umocněna skutečností, že Polsko je naším sousedem a významným partnerem v ekonomické, politické i kulturní oblasti.

Tento text nemá ambice nalézt a popsat všechny důvody vysvětlující aktuální stav nacionalismu v polské společnosti a ani si neklade za cíl nalézt recept na to, jak eliminovat formy nacionalismu, které snad mohou napříště ohrožovat postavení polského státu mezi evropskými liberálními demokraciemi. Cílem této práce je především popsat současný stav, v němž se polská společnost stran nacionalismu aktuálně nachází, zjistit, jaké podoby aktuálně polský nacionalismus má, jaké hlavní projevy nacionalismu můžeme v polské společnosti pozorovat, jak s nacionalistickou tematikou ve svých programech pracují volebně nejúspěšnější subjekty, a nakonec též popsat, jak se liší míra nacionalistického smýšlení polských občanů v závislosti na jejich základních sociodemografických charakteristikách

a geografickém rozložení. Poslední zmíněné je pro tuto práci a její jistou inovativnost ve srovnání s ostatními výzkumy realizovanými na téma současného nacionalismu nanejvýš důležité. Studium současného nacionalismu jako takového, vyjma analýz programatiky a podpory krajně pravicových hnutí, je poměrně omezené, autoři pak navíc v naprosté většině případů pracují s národními státy jako celistvými jednotkami, opomíjejícími heterogenitu¹ projevů v rámci zkoumaných zemí.

Jak již vyplynulo z předchozích odstavců, tato práce je geograficky omezena na území současné Polské republiky (s přihlédnutím k historickým územním změnám). Co se časového rámce analýzy týče, pomineme-li kapitolu představující historický kontext, který je nezbytný pro komplexní pochopení současného stavu, data pro hlavní analýzu pocházejí z konce roku 2016.

Z metodologického hlediska je práce koncipována jako deskriptivní a explorativní případová studie. Na jedné straně se tedy snaží popsat jednotlivé společenskopolitické skutečnosti vedoucí ke komplexnímu utvoření obrazu o současném stavu a pojetí nacionalismu v polské společnosti, na straně druhé si pak klade za cíl prozkoumat a vysvětlit určitá specifika, jež v souvislosti s projevy nacionalismu ve zkoumané zemi můžeme pozorovat. Z tohoto důvodu jsme si zvolili hlavní výzkumnou otázku: *Jaké můžeme pozorovat rozdíly v povaze a intenzitě nacionalistických postojů obyvatel Polska v závislosti na jejich geografickém rozmístění, sociodemografických a behaviorálních charakteristikách?*

Budeme vycházet z předpokladu, že určité rozdíly mezi jednotlivými skupinami existují. Proto jsme si naformulovali následující nulové hypotézy, které se budeme snažit v analýze falsifikovat.

- 1) *Neexistuje vztah mezi průměrnou intenzitou nacionalistických postojů Poláků a jejich geografickým umístěním.*
- 2) *Neexistuje vztah mezi intenzitou náboženské identifikace Poláků a hodnotami indikátorů nacionalismu.*

---

¹ Heterogenitou se nemíní pouhý výčet různých typů událostí či postojů, jež lze v dané společnosti pozorovat. Důležité je tyto odlišné postoje zasadit do kontextu, ať už sociodemografického či geografického – regionálně či místně podmíněného, a pozorovat pak odlišnosti právě mezi těmito jednotkami.

- 3) *Neexistuje vztah mezi intenzitou nacionalistických postojů a věkem polských občanů.*
- 4) *Neexistuje vztah mezi úrovní vzdělání a intenzitou nacionalistických postojů Poláků.*
- 5) *Neexistuje vztah mezi ekonomicky aktivními a neaktivními Poláky a intenzitou nacionalistických postojů, které vykazují.*
- 6) *Neexistuje vztah mezi intenzitou nacionalistických postojů a volební participací Poláků.*

Operacionalizace jednotlivých proměnných, konkrétní analytické postupy a data využitá v samotné analýze jsou popsány v metodologické části.

V souvislosti s návrhem výzkumného designu, jakož i v průběhu realizace samotného výzkumu bylo nutno se vypořádat s určitými limity a překážkami. První z nich se týkal neexistence jednotného či široce přijímaného metodologického postupu při zkoumání nacionalismu, což představuje problém, s nímž se potýkají všichni autoři provádějící výzkum na toto téma. Definice a jednotlivé indikátory byly stanoveny na základě eklektického přístupu k existujícím zavedeným teoriím a způsobům definování nacionalismu, a to na základě osobního výběru výzkumníka. Jelikož se však jedná výhradně o zavedené přístupy čteně citovaných autorů, tato skutečnost by neměla ubírat na kvalitě tohoto výzkumu, přinejmenším ne ve srovnání s ostatními pracemi tohoto typu.

Přistoupíme-li k reflexi dalších omezení, jež se při realizaci tohoto výzkumu objevila, je nutno zmínit nedostatek dat, na jejichž základě by bylo možno uskutečnit komplexní výzkum sledující dlouhodobý vývoj určitých charakteristik souvisejících s projevy nacionalismu v polské společnosti. Určitá statičnost hlavní analýzy, plynoucí z absence longitudinálních dat týkajících se výzkumu nacionalismu na úrovni společnosti, nám pak nedovoluje vyvozovat kauzalitu mezi změnami v pozorované úrovni nacionalismu a změnami v dalších faktorech, jež by na úroveň nacionalismu mohly mít vliv. Jako první by se nabízelo využití dat CBOS (Centrum Badania Opinii Społecznej), které již od roku 1982 realizuje výzkumy veřejného mínění v polské společnosti. CBOS nicméně poskytuje jen textové výstupy realizovaných šetření, nikoliv však samotná data. Jednotlivá šetření navíc postrádají periodicitu, výzkumy jsou realizovány na různá témata, navíc metodologie se v jednotlivých případech liší, a proto tato data nebylo možno pro tento výzkum využít.

S ohledem na pravidelnost opakování šetření (i když s dvouletými rozestupy), a rovněž z důvodu možnosti srovnání názorů polských občanů s názory občanů dalších zemí se nejvíce nabízela data European Social Survey (ESS), nicméně ani v těchto datech se otázky potřebné pro realizaci výzkumu sledujícího dlouhodobější vývoj neopakovaly dostatečně často. Z tohoto důvodu musel být časový rámec hlavní části výzkumu omezen.

Tato skutečnost nás pak přivádí k dalšímu nedostatku. Ačkoliv tématem práce je současný polský nacionalismus, nejaktuálnější data vypovídající o stavu v roce 2018 na úrovni polské společnosti dosud nejsou k dispozici. V důsledku některých událostí z počátku tohoto roku² se lze navíc domnívat, že mohlo dojít k určitému vývoji stran momentální úrovně nacionalismu v polské společnosti. Přestože na kvalitativní úrovni se nám žádný výrazný posun zaznamenat nepodařilo³, nelze vyloučit, že na kvantifikovatelné úrovni k určitým změnám došlo. Před vyvozováním absolutních závěrů je tedy nutno mít na paměti, k jakému období se výsledky studie vztahují.

Přejdeme-li k popisu struktury práce, kapitola první představuje základy teorie zastřešující téma nacionalismu a popisuje ústřední pojmy a koncepty využívané v analytické části práce. V této kapitole jsou též představeny vybrané definice a typologie nacionalismu. Počínaje klasickými definicemi Ernesta Gellnera, Carltona J. H. Hayese, Erica Hobsbawma, Anthonyho D. Smithe či Johna Breuillyho, přes koncepty primordialistických autorů Clifforda Geertze a Pierra L. van den Berghe, až po nacionalismus v pojetí Hanse Kohna, a to včetně jeho známé dichotomie, která proti sobě staví nacionalismus západní, charakteristický svým důrazem na občanské hodnoty, a nacionalismus východní, vyznačující se autoritativním pojetím společnosti a prosazující etnické pojetí národa. Vedle definic světových autorů pak stojí pojetí nacionalismu autorů vycházejících z polského prostředí, jmenovitě kupříkladu Marka Waldenberga, Bogumiła Grotta, Jerzyho Szackého, Włodzimierze Bernackého či Romana Tokarczyka. Následně je pak představeno chápání pojmu patriotismus, který bývá často s nacionalismem zaměňován, a u nějž neexistuje jednoznačná shoda na tom, v jakém vztahu se vůči nacionalismu nachází.

---

² Příkladem může být novela zákona o Institutu národní paměti. Tato novela, zasazující se mj. o to, aby Polsko a polský národ napříště nebyly spojovány se zločiny holocaustu, vyvolala ve světě velké kontroverze. Plný text novely dostupný zde: <http://ipn.gov.pl/download/1/118267/Ustawaz26stycznia2018.pdf> (Instytut Pamięci Narodowej 2018).

³ Což nicméně nemusí nezbytně znamenat, že k žádnému takovému posunu nedošlo.

Po teoretické kapitole následuje kapitola metodologická vysvětlující jednotlivé metodologické postupy, popisující využitá data, představující operacionalizaci hypotéz, a především ukotvující celkový analytický rámec práce.

Třetí kapitola poskytuje stručný historický vhled do vývoje polského nacionalismu a formování národní identity. Tato kapitola, ač převážně deskriptivní, je nanejvýš důležitá pro komplexní pochopení současného stavu. Ačkoliv se polskému nacionalismu dostalo větší pozornosti veřejnosti i médií především v období následujícím výrazné vítězství strany Právo a spravedlnost (Prawo i Sprawiedliwość; PiS) ve volbách na podzim roku 2015, což zároveň představuje hlavní období, na něž se zaměřuje tento text, k současnému stavu nevedla jedna či dvě události, jež se odehrály v období těsně předcházejícím tomuto vítězství. Pro pochopení současného stavu je potřeba podívat se dále do historie.

Ve čtvrté kapitole se seznámíme s hlavními nacionalistickými subjekty na současné polské politické scéně. Stručně si tato uskupení představíme, zmíníme jejich hlavní politické úspěchy, a především si popíšeme, jak ve své programatice pracují s problematikou národní identity a nacionalismu.

Pátá kapitola pak konečně představuje samotnou analýzu současného nacionalismu na úrovni polské společnosti. Na základě kvantitativní analýzy dat osmé vlny šetření ESS nám tato kapitola ukazuje, jakých forem nacionalismus v současné polské společnosti nabývá, jak nacionalistické smýšlení, resp. jednotlivé postoje s ním související, varíují napříč jednotlivými regiony a jak se liší napříč jednotlivými sociodemografickými skupinami.

Literatura vztahující se k teoretickému ukotvení problematiky nacionalismu je bohatá. Jmenovitě můžeme zmínit již klasickou publikaci českého historika Miroslava Hrocha *Národy nejsou dílem náhody*, knihu *Národy a nacionalismus* či pozdější dílo nazvané stručně *Nacionalismus* z pera sociologa Ernesta Gellnera nebo ku příkladu jednu z prvních akademických publikací na téma nacionalismu *Idea nacionalismu* Hanse Kohna, dalšího autora spojeného s českým prostředím. Z nejznámějších autorů rovněž nelze opomenout publikace Erica Hobsbawma, Ernesta Rennana, Anthonyho D. Smitha, Karla W. Deutsche, Elieho Kedourieho, Walkera Connora, Johna A. Armstronga, Benedicta Andersona, Johna Breuillyho, Rogerse Brubakera, Frederika Bartha, Montserrat Guibernau a dalších, z nichž někteří způsob nahlížení na nacionalismus od sebe navzájem přejímají, případně doplňují, jiní se naopak vůči sobě vymezují a přicházejí s interpretací vlastní. Těžko však říci, zda je toto až enormní množství literatury vztahující se k čistě teoretickému aspektu chápání

nacionalismu, národů, národní identity, jejich charakteristik, specifík a způsobu vzniku přínosem, či naopak přítěží pro badatele, kteří se chtějí zabírat především praktickými aspekty nacionalismu v jednotlivých společnostech. Neutuchající snaha vyřešit terminologický chaos vyplývající z množství definic, jež uznávaní či méně známí autoři nabízejí, vytvořením definic nových nás jen přivádí do chaosu ještě většího. Žádnou z definic není možno považovat za univerzální a ideální již jen z principu, že jsou všechny konstituovány na základě jazykového, kulturního, historického či ideologického pozadí jednotlivých autorů.

Zamyslíme-li se nad dostupnou literaturou, jež by nám mohla pomoci nalézt praktický návod na to, jak nacionalismus (nacionalismy) na úrovni společnosti zkoumat, nelze než konstatovat, že pokud se bavíme o nacionalismu jako takovém, nikoliv jeho dílčích aspektech, je dosavadní zpracování tohoto tématu zcela nedostačující. Většina prací, s nimiž se můžeme setkat, je realizována historiky, což v podstatě předpovídá jejich převážně deskriptivní charakter bez pevnějšího metodologického ukotvení, případně antropology a etnografy zkoumajícími především případné kulturní či etnické vazby mezi jednotlivými příslušníky daných národů.

Pokud se podíváme na polskou literaturu týkající se polského nacionalismu, která je pochopitelně velmi početná, snad vůbec nejznámější je historická práce Andrzeje Walického *Naród, Nacjonalizm, Patriotyzm*, jež představuje vznik a vývoj polského nacionalismu od doby osvětlení až po Druhou Polskou republiku, popisuje formování polského národa a zohledňuje jednotlivé ideové vlivy, jež se na proměnách polského nacionalismu podílely. Tato kniha byla zároveň jedním z hlavních zdrojů informací pro historickou kapitolu této práce. Některé momenty týkající se vývoje nacionalismu v záborových dobách jsou reflektovány v historických pracích Andrzeje Chwalby *Historia Polski 1795-1918*, Kosmana Marceliho *Dějiny Polska* či v kapitole Alicje Dybkowske „Naród bez państwa“ v knize *Polskie dzieje od czasów najdawniejszych do współczesności*. V této knize jsou pak zahrnuty též informace týkající se dalších období. Užitečnou byla kupříkladu kapitola Jana Źaryna „II Rzeczpospolita“. Všechno jsou to nicméně čistě historické práce. Ač tedy dokáží popsat některé projevy nacionalismu z minulosti, případně se stručně zmiňují o základech ideologie a politice vybraných nacionalistických subjektů, nedokáží obsáhnout nacionalismus coby širší fenomén včetně veškerých jeho projevů ve společnosti a určitých souvislostí, jež se s jeho vývojem pojí. Nacionalismus v období Lidového Polska je pak zpracován kupříkladu v knize Marcina Zaremby *Komunizm, legitymizacja, nacjonalizm: Nacjonalistyczna*

legitimizacja władzy komunistycznej w Polsce. Tato kniha již oproti předchozím zmíněným není jen historickou prací. Popisuje, jak s nacionalismem pracovala vládnoucí PZPR ve snaze získat podporu pro svou vládu, respektive celý režim Polské lidové republiky. Jak však již vyplývá z názvu této knihy, věnuje se jen jednomu konkrétnímu fenoménu a logicky nezahrnuje všechny projevy nacionalismu tohoto období. Současný polský nacionalismus je pak reflektován například v článcích Konrada Jajecznika, Tomasze Wrzoska, Bartosze Smolika či Krzysztofa Jaskułowského, přičemž poslední dva jmenovaní patří mezi vůbec nejznámější polské autory vyjadřující se v současnosti na toto téma. Za zmínku zde stojí také článek Łukasze Reszczyńskiego „Piłsudczyzm a Prawo i Sprawiedliwość: W poszukiwaniu podstaw do analogii“, který zasazuje ideologii jednoho ze současných významných nacionalistických politických subjektů na polské scéně do širších souvislostí, když hledá paralely v historii druhé republiky. Podobným příkladem je pak též článek Pawła Kusiaka „Legenda i kult Józefa Piłsudskiego. Jak w Polsce doby integracji europejskiej interpretować postać marszałka“ či článek Tomasze Błaszczaka „Changes in Polish Historical Memory after 1989 and the Image of the Interwar Period“. Jak již bylo zmíněno, polských prací na téma polského nacionalismu, jeho forem, projevů či organizací v jednotlivých historických obdobích je celá řada. U polských publikací nicméně bývá občas problematické, že některým autorům chybí potřebný nadhled. Znalost reálií takřka z první ruky je na jednu stranu výhodou, na druhou stranu se však práce takových autorů mnohdy neobejdou bez značné dávky subjektivismu při nahlížení na aktuální problémy stran nacionalismu v polské společnosti.

Ze zahraničních autorů píšících v anglickém jazyce se polskému nacionalismu věnuje například John Breuilly v knize *The Oxford Handbook of the History of Nationalism*, kde tento porovnává s nacionalismem italským a německým. Zaměřuje se však jen na devatenácté století. Z publikací světoznámých autorů, kteří mapují polské nacionalistické tendence také v novodobější historii, nelze opomenout monografii Timothyho Snydera *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569-1999*. Autor se zde věnuje postupnému utváření polského národa již od roku 1569, tj. od vzniku Polsko-litevské unie, ale zvláště se v případě Polska zaměřuje na období od roku 1945 až přibližně do roku 2001, který předcházela vydání knihy. Obsahem této monografie nicméně není nacionalismus jako takový, nýbrž jen některé jevy s ním související, zejména pak polské vztahy s ostatními východoevropskými národy. Některé aspekty nejnovějších dějin týkajících se nacionalismu v Polsku, zejména pak vztahu Poláků k Židům, což je dodnes v polské společnosti značně

palčivým tématem, pak rozebírá ve své knize *The Crosses of Auschwitz. Nationalism and Religion in Post-Communist Poland* Geneviève Zubrzycki. Ani v tomto případě však nemůže být řeč o analýze obecného chápání a projevů nacionalismu na úrovni společnosti tak, jak je toto téma pojato v této práci. Vývoji polského nacionalismu v širší časové perspektivě se pak věnuje Peter Sugar v článku *The Problems of Nationalism in Eastern Europe: Past and Present*. Rovněž tato kniha byla jistou inspirací pro historickou část této práce. Nicméně tento text, ač přináší spoustu zajímavých poznatků, je logicky strukturován, popisuje vývoj nacionalismu ve východní Evropě a zmiňuje jednotlivé jeho typy, obsahuje též jisté nepřesnosti, když kupříkladu označuje polské hnutí Solidarita (*Solidarność*) za příklad komunistického nacionalismu, dává jí naroveň kádárismu a zmiňuje se o sponzorování tohoto nacionalismu vládou a vládnoucí stranou (srov. Sugar 1988: 13). Asi nejlepší popis polského nacionalismu (se zaměřením na liberální nacionalismus), jeho vývoje a vybraných tradic poskytuje Stefan Auer v kapitole zaměřené na Polsko ve knize *Liberal Nationalism in Central Europe*. Na některých místech se sice autor dopouští přílišných zjednodušení, vyslovuje kategorická tvrzení nemající pevnou oporu v pramenech a ve výkladu nepostupuje příliš systematicky, jeho orientace v problematice je však nesporná a co je potřeba vyzdvihnout oproti mnohým polským autorům je především autorova schopnost nahlížet na natolik subjektivní problematiku, jakou nacionalismus je, s jistým odstupem. Právě z tohoto důvodu byla tato monografie pravděpodobně nejhodnotnějším zdrojem informací pro kapitolu pojednávající o vývoji nacionalismu v Polsku. Kniha byla nicméně vydána již v roce 2004 a proto logicky nezahrnuje nejnovější vývoj a její závěry stran budoucího vývoje nacionalismu již nejsou zcela platné (i když jsou nepochybně „platnější“, než závěry publikací mnohých autorů z 90. let, kteří předpovídali téměř úplné pozbytí relevance nacionalistických myšlenek).

V českém prostředí, i přes kulturní blízkost obou zemí, se s mnoha pracemi zabývajícími se polským nacionalismem nesetkáme. Z historického hlediska se některých aspektů utváření polského národa a národního vědomí dotýká klasická práce Miroslava Hrocha *Národy nejsou dílem náhody*, text se však polskému prostředí do hloubky nevěnuje, navíc, jak je jistě zřejmé, se období, na něž se kniha zaměřuje, týká ústředního tématu této práce jen okrajově. Některých jevů souvisejících s polským nacionalismem se v textech týkajících se polské politiky po roce 1989 (jmenovitě *Demokracie v Polsku: politický systém Polské republiky (1989–2005)*; *Polsko: Politický a ústavní systém Třetí republiky*; v kapitole „Polsko“ knihy editované stejným autorem nazvané *Politické a ústavní systémy zemí*

středovýchodní Evropy, či kupříkladu v kapitole „Polská politická scéna a problém nacionalismu“ knihy *Nacionalistické politické strany v Evropě* editované Břetislavem Dančákem a Petrem Fialou) dotýká též Michal Kubát. Ve svých nejnovějších publikacích se však Polsku již téměř nevěnuje. Určité zmínky o polské krajní pravici pak nalezneme v publikacích brněnských autorů Miroslava Mareše, Vlastimila Havlíka či Petry Vejvodové, či kupříkladu v knize Petra Kupky, Martina Laryše a Josefa Smolíka nazvané *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy*, opět se však nejedná o ucelenou hloubkovou analýzu, která by se ve větší míře věnovala polské problematice. Téma krajní pravice navíc představuje jen část širšího fenoménu nacionalismu. Některé poznatky z publikací těchto autorů byly v této práci využity při popisu aktuálních nacionalistických subjektů na polské scéně spolu s knihou Víta Hlouška a Lubomíra Kopečka *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*, článkem Lubomíra Kopečka „Liga polských rodin a Sebeobrana – Proč nevstupovat do Evropské unie?!“ a článkem Jana Breindla „Sebeobrana a Liga polských rodin – Protestní strany v polském parlamentu.“ Zde je však nutno říci, že u českých politologů nenalezneme publikaci, jež by téma současného polského nacionalismu pojímala komplexně. Především pak dosud chybí zhodnocení nejnovějšího vývoje.

1. Teorie nacionalismu

Abychom mohli nacionalismus zkoumat, je nezbytné si nejprve definovat, co nacionalismus vlastně představuje a jak jej chápeme. Neexistuje shoda na tom, čím nacionalismus skutečně je a jaké jsou jeho hlavní určující aspekty. Často rovněž dochází k jeho zaměňování s pojmem patriotismus. Jak vhodně poznamenává Miroslav Hroch, teoretických prací na téma nacionalismu existuje celá řada, přičemž mnohé z nich nepředstavují žádný reálný přínos pro studium této problematiky, naopak jen přispívají terminologické nejasnosti, která se s pojmem nacionalismu pojí. Představíme si zde proto několik definic nejznámějších světových teoretiků nacionalismu a tyto posléze porovnáme s definicemi vybraných polských autorů, neboť pojmání nacionalismu se liší též v závislosti na prostředí, z něž autoři vycházejí. Pro autory z anglicky hovořících zemí je například charakteristické definovat národ na základě příslušnosti k danému státu, ve francouzštině je pak vedle státnosti a společných zákonů národ vymezen též společným jazykem a tradicemi a v němčině je národ definován vedle jazyka a kultury též společným původem (Hroch 2003: 11–12). Nedávalo by tedy příliš velký smysl zkoumat polský nacionalismus výhradně na základě definičních znaků, ku příkladu, nacionalismu anglického či francouzského, aniž bychom si byli vědomi jejich odlišností.

1.1. Definování nacionalismu

Pojem nacionalismus, který se v literatuře objevil poprvé na konci 18. století (Connor 2003: 162; Waldenber 2003: 439), může být použit pro označení celé řady odlišných jevů. Pro většinu autorů představuje buď soubor myšlenek, postoje sestávající z určitých hodnot typických pro danou kulturu, anebo politické organizace či hnutí. Jeden z průkopníků moderní teorie nacionalismu z amerického prostředí Carlton J. H. Hayes uvádí čtyři možné způsoby chápání nacionalismu. Dle něj nacionalismus může být označením pro:

- 1) historický sociální proces;
- 2) teorii, princip, myšlenku či soubor doktrín;
- 3) činnost konkrétní politické strany či hnutí;
- 4) stav vědomí (Hayes 1959: v; Hayes in Latawski 1995: 2).

C. J. H. Hayes tedy pracuje s výše zmíněnými běžně užívanými způsoby chápání nacionalismu, navíc k nim však přidává nacionalismus coby historický sociální proces. Pokud se však na tento bod podíváme blíže, jedná se v podstatě o kombinaci zbylých tří bodů. Aby mohl tento proces vzniknout, bylo zapotřebí ideologického hnutí založeného na určité doktríně, jež sekundárně prostřednictvím akcentování určitých hodnot typických pro danou kulturu začalo mobilizovat masy. Při zkoumání zbylých tří rovin se tedy nevyhnutelně dostaneme i ke čtvrté, aniž bychom se na ni museli soustředit jako na svébytný jev. S ohledem na zaměření této práce je však chápání nacionalismu coby historického sociálního procesu irelevantní a v analytické části textu s ním nebude nikterak pracováno.

V pojetí, s nímž C. J. H. Hayes sám pojem nacionalismus používá, tento představuje myšlenku, že každá národnost by si měla cenit svůj jazyk a kulturu a měla by vytvořit nezávislé státní zřízení (Hayes 1959: 288). Nacionalismus chápaný v tomto smyslu se dle autora začal rozšiřovat v 18. století, přestože explicitně nevyklučuje ani určité „nacionalistické“ snahy odehrávající se v době prehistorické na úrovni kmenových zřízení (Hayes 1959: 1–2).

Pro amerického historika a filosofa Hanse Kohna (1946: 11–12) je nacionalismus na prvním místě stavem mysli, přesněji, formou kolektivního vědomí. Konkrétně pak definuje nacionalismus jako „politické přesvědčení, které představuje základ soudržnosti moderních společností a legitimizuje jejich nárok na autoritu“ (Kohn 2003: 87). Svou teorii v zásadě staví na tvrzení, že během svého života můžeme zároveň patřit k různým skupinám, ať už se jedná o rodinu, klan, vesnici, kastu či náboženskou skupinu. Mezi tímto množstvím skupin a k nim náležícím skupinovým vědomím si však obvykle vybíráme jednu, kterou považujeme za nejdůležitější. V různých společnostech a různých obdobích naší historie nacházíme různé skupiny, jimž přikládáme právě tu nejvyšší důležitost (Kohn 2003: 11–12). V době moderní, jejíž počátek H. Kohn klade do období Velké francouzské revoluce, se skupinou stojící na vrcholu hierarchie kolektivních identit stává čím dál častěji identita národní. Od této doby jsou „všechny civilizace (...) ovládány více a více tímto jedním nadřazeným kolektivním vědomím, nacionalismem“ (Tamtéž: 12). H. Kohn se však dostal do povědomí především díky svému⁴ dělení nacionalismu na západní a východní. Autor správně pracuje s myšlenkou, že nacionalismus není jen jeden a že podoby, jichž může

---

⁴ H. Kohn sice nebyl první, který s tímto dělením přišel, jelikož v podstatě rozpracoval původní myšlenku Friedricha Meinecke, až Kohnovo rozpracování této teorie se však dostalo do hlubšího povědomí veřejnosti a akademické obce.

nabývat, se odlišovaly, a i dnes se liší v závislosti na společnosti, o níž v jeho souvislosti hovoříme. Přes veškerou rozmanitost, kterou můžeme v jednotlivých případech pozorovat, však přichází s dvěma typy nacionalismu – západním, tzv. občanském nacionalismu, a východním, etnickém nacionalismu. Blíže bude o obou typech pojednáno ve třetí podkapitole této kapitoly.

Jeden z nejznámějších teoretiků nacionalismu sociolog Ernest Gellner chápe nacionalismus ve svém nejjednodušším a původním významu jako politický princip⁵, jenž deklaruje nutnost shodnosti politické a národní jednotky (Gellner 1993: 12). Na základě tohoto principu by tedy politické hranice každého státu měly odpovídat geografickému rozmístění daného národa. Měly by zahrnovat všechny členy daného národa⁶ a zároveň by se na daném území neměli vyskytovat cizinci, alespoň tedy ne ve větší – Gellnerem nedefinované – míře. Za žádných okolností by však tito cizinci neměli vládnout národu, jenž se na daném území vyskytuje. Pakliže je realita odlišná, dochází k porušení národnostního principu (Tamtéž: 12). Dále je důležité zmínit též obecné nahlížení E. Gellnera na nacionalismus. Přestože samotná jeho definice je veskrze neutrální a sám autor nacionalismus jako takový ve své podstatě neodsuzuje, ba i připouští, že nacionalismus může být veden dobrými úmysly, jako je ku příkladu „zmenšení vnitřního napětí uvnitř států“ (Tamtéž: 13), nezřídka se o nacionalismu vyjadřuje jako o problému (př. Gellner 1993; 16, Gellner 1997: 20) a poukazuje na jeho potenciální nebezpečnost⁷ (př. Gellner 1997: 21).

Jedním z autorů, kteří navazují na E. Gellnera a pracují s podobnou definicí, je Eric Hobsbawm. K pojetí nacionalismu coby principu zasazujícího se o shodu hranic národa a politické jednotky pak dodává, že nacionalismus předpokládá, že politická povinnost daného národa k národnímu státu stojí nad všemi veřejnými, či v extrémních případech nad zcela všemi, ostatními závazky (Hobsbawm 2000a: 14). Lze tedy vidět, že v případě E. Hobsbawma můžeme pozorovat negativní nahlížení na nacionalismus již v samotné jeho definici.

Podobně jako E. Gellner také E. Hobsbawm považuje nacionalismus za fenomén moderní doby. Politický nacionalismus je v jeho myšlení pojímán nejen jako politické heslo

---

⁵ Na základě tohoto principu se pak definuje nacionalismus též coby pocit či hnutí (Gellner 1993: 12).

⁶ Na tomto místě je záhodno se zmínit, že Gellner, coby představitel modernistického proudu pojetí národa, považuje národ za výtvar moderních průmyslových společenství. Aby vznikl národ, lidé sdílející stejnou kulturu se musí vzájemně uznat za členy tohoto národa (Gellner 1993: 18, Gellner 1997: 19–20).

⁷ Tato nebezpečnost podle Gellnera spočívá v tom, že lidé věří nacionalistické teorii, která je mylná, a považují ji nikoliv za teorii, ale za něco samozřejmého, přirozeného, něco, co bylo ve společnosti od nepaměti.

(ve smyslu, jak byl definován výše), nýbrž též jako politické hnutí, které se začíná projevovat na konci 18. století⁸ (Hobsbawm 2003: 112). Národ, ať již si pod tímto označením představíme cokoliv, je pak produktem těchto nacionalistických hnutí a jejich myšlenek, jež vedly k vytvoření národních států (Tamtéž: 111). Co se politického programu těchto hnutí týče, ten je poté založen na skládání a rozvíjení dříve existujících prvků, jako je jazyk, kultura, území, historie či etnická jednota, jež měly v minulosti jiný význam a plnily zcela jiné funkce, avšak díky nacionalismu se staly součástí určitého „občanského náboženství“ založeného na metafoře příbuzenství či rodiny, jež vede jednotlivé příslušníky národa ke skupinové loajalitě (Tamtéž: 112–115).

Dalším autorem, který nacionalismus definuje v podobném duchu, je britský historik Elie Kedourie. Tvrdí, že nacionalismus je doktrína, která usiluje o to, aby všichni příslušníci daného národa definovaného na základě jazyka, rasy či náboženství obývali jeden stát, zatímco ti, již k danému národu nepatří, by měli být z tohoto státu vyloučeni (Kedourie 2003: 104). Dodává však, že v praxi takto nacionalismus zpravidla nefunguje.

Žák Ernesta Gellnera Anthony D. Smith však chápe nacionalismus docela jinak. V knize *Myths and Memories of the Nation* identifikuje čtyři možné způsoby použití pojmu nacionalismus: „proces vzestupu národů a národních států; pocit vazby k národu a národní hrdost; ideologie opěvující národ, hnutí s národními aspiracemi a cíli“ (Smith 1999: 101). Sám nicméně s nacionalismem pracuje především v posledních dvou uvedených významech. Nacionalismus je pro něj tedy „ideologické hnutí usilující o dosažení a udržení autonomie, jednoty a identity ve jménu populace, jejíž někteří členové věří, že toto společenství tvoří skutečný či potenciální ‚národ‘“⁹ (Smith 2009: 61), případně doktrína spojující v sobě tři ideály: kolektivní sebeurčení, vyjádření jedinečnosti národa a vertikální rozdělení světa na jedinečné národy (Smith 1971: 19, 23). Tato doktrína pak sestává ze hlavních hodnot a přesvědčení, kterými jsou:

1. Lidstvo se dělí na národy odlišující se svými vlastnostmi, historií a osudem.

---

⁸ Hobsbawm nevyklučuje určité kvazi nacionalistické snahy i v dřívější době. Vzhledem k jejich odlišnému charakteru (a tomu, že předcházeli skutečnému nacionalismu) je však nazývá snahami protonacionalistickými. V případě protonacionalismu se jednalo o mobilizaci určité kolektivní sounáležitosti, která, na rozdíl od té národní, existovala již dříve. Příkladem mohou být židovské vazby na Izrael. Jelikož se však nejednalo o snahu o přivedení všech stoupenců židovského náboženství do jednoho státu lokalizovaného na území Svaté země, nemůžeme tak hovořit o nacionalismu v moderním smyslu. Pro více příkladů vizte kapitolu *Lidový protonacionalismus* v knize *Národy a nacionalismus od roku 1780* (Hobsbawm 2000a: 47-77).

⁹ Přeloženo z původního anglického znění „ideological movement to attain and maintain autonomy, unity and identity on behalf of a population, some of whose members believe it to constitute an actual or potential ‚nation‘“ (Smith 2009: 61).

2. Národ je jediným zdrojem politické moci.
3. Oddanost národu stojí na prvním místě.
4. Jedině náležitost k národu učiní člověka skutečně svobodným.
5. Pro národy je nezbytná maximální autonomie a sebevyjádření.
6. Jedině na základě plurality svobodných národů je možno vybudovat světový mír a spravedlnost (Smith 2009: 61).

Na teorii A. D. Smitha je zajímavé především to, že zcela nesouhlasí s modernistickým pojetím vzniku národů. Tvrdí, že bylo možno pozorovat určitá společenská uskupení (jako příklad uvádí mj. Židy a Armény), která odpovídají některým definicím národa, již v době předmoderní (Smith 1998: 187-91). Označovat A. D. Smitha za primordialistu by však bylo chybné. Nakonec on sám považuje tvrzení primordialistů o přirozenosti národů za stejně neakceptovatelné jako modernistické pojetí a sám sebe označuje za etnosymbolistu¹⁰ (Smith 1996: 372).

Smithův kolega John Breuilly rozumí nacionalismem především formu politiky (politics), což je podle něj jediný způsob, jak lze nacionalismus pojmout komplexně a vyhnout se tak přílišnému zjednodušení plynoucímu ze vztažení nacionalismu jen na jeden (či několik) z jeho aspektů (Breuilly 1993: 1). Na prvním místě však nacionalismus pojímá jako hnutí usilující o státní moc či tuto moc vykonávající. Toto hnutí pak ospravedlňuje svou činnost na základě předpokladu, že konkrétní nezávislý a svrchovaný národ je možno rozlišit na základě určitých specifických znaků a že hodnoty daného národa stojí nad všemi ostatními zájmy a hodnotami (Tamtéž: 2).

Po představení chápání nacionalismu v díle některých z nejcitovanějších autorů je pro ilustraci vhodné zmínit též příklad, jak na nacionalismus nahlížel někdo z autorů příklánějících se k primordialismu. Přestože primordialismus byl akademicky s příchodem

---

¹⁰ Více informací o etnosymbolismu můžeme nalézt např. ve Smithově díle *Ethno-Symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*, v kapitole knihy *Nationalism and modernism: a critical survey of recent theories of nations and nationalism*, v knize Johna A. Armstronga *Nations Before Nationalism* a z kritického pohledu pak např. v článku Montserrat Guibernau nazvaném příznačně *Anthony D. Smith on nations and national identity: a critical assesment*, případně v knize Umuta Özkirimliho *Theories of Nationalism: A Critical Introduction*, anebo například kapitolu Johna Breuillyho z knihy *When is the nation* editované Atsukem Ichijem a Gordanou Uzelac (Smith 2009; Smith 1998: 170–198; Armstrong 1982; Guibernau 2004; Özkirimli 2010: 143-168; Breuilly 2005: 15–39).

studií F. Bartha, E. Gellnera a dalších konstruktivistů v podstatě zdiskreditován,¹¹ v programech politických stran a v prohlášení nacionalistických lídrů dodnes nepřestává být relevantním (srov. Özkirimli 2010: 49). Jelikož tato práce není příspěvkem k akademické debatě o tom, co nacionalismus je, nebo není, kdy vznikl ani zda předcházela vzniku národů, či tomu bylo právě naopak, nýbrž má za cíl především analyzovat projevy nacionalismu ve společnosti a politickém diskurzu, dopustili bychom se metodologické chyby, kdybychom primordialistické pojetí zcela opomenuli. Samotná analýza totiž bude vystavena především na postojích a přesvědčeních samotných občanů, jež vycházejí z jejich vlastní interpretace skutečnosti, která nezbytně nemusí být v souladu s dominantní akademickou debatou.

Příkladem autora, jehož je na základě jeho přístupu k národům a nacionalismu možno přiřadit k primordialistům, je Pierre L. Van den Berghe. Tento původem belgický sociolog a antropolog obhajuje starobylou existenci národů i nacionalismu. Tvrdí, že „[n]acionalismus (...) existoval dávno před Francouzskou revolucí, ale teprve v devatenáctém století se nacionalistická ideologie stala primárním zdrojem legitimacy pro státní moc¹²“ (Van den Berghe 1990: 5). Národ pak považuje za politické etnikum odvozující právo na svůj stát ze samotného principu, že je etnikem (Van den Berghe 1981: 18). Dle tohoto autora je tedy nacionalismus ideologií usilující o to, aby každý národ definovaný na základě etnických vazeb, měl svůj stát.

Dalším autorem, jenž bývá řazen k primordialistům, je Clifford Geertz, který se domnívá, že v každém společenství dnes i v historii existují a existovaly určité vazby vyplývající z velké části ze samotné přirozenosti, nikoliv ze sociálních interakcí, společného zájmu či z praktické nutnosti. Základ těchto vazeb spočívá ve sdílení jazyka anebo dialektu, zvyků, náboženství, krve a dalších „přirozeně daných“ atributů (Geertz 1973: 259–260). Ačkoliv C. Geertz přímo nepředstavuje vlastní definici nacionalismu, ve svém díle hovoří o nacionalismu jako o ideologii či souboru doktrín tvořících jakýsi symbolický rámec (či jeho část) pro legitimizaci určitého právního společenství.

Přistoupíme-li k představení pojetí nacionalismu v díle polských autorů, jako první se nabízí jeden z nejznámějších polských teoretiků nacionalismu, právník a historik Marek Waldenberg. M. Waldenberg chápe nacionalismus jako postoje, ideologii a hnutí

---

¹¹ Rogers Brubaker například označuje primordialismus za „mrtvého koně“ a tvrdí, že „[ž]ádný seriózní vědec dnes nezastává názor (...), že národy či etnické skupiny jsou primordiální neměnné entity.“ (2003: 377)

¹² V původním znění: „Nationalism (...) existed long before the French Revolution, but not until the nineteenth century did the ideology of nationalism become the prime basis of legitimation for state power.“ (Van den Berghe 1990: 5).

identifikující se s touto ideologií (Waldenberg 2003: 440). K nacionalismu se principiálně staví negativně, když jej definuje coby egoistickou ideologii, pro níž dobro vlastního národa je nejvyšší hodnotou, a která staví svůj národ nad národy ostatní. Cílem nacionalismu je, podle něj, teritoriální expanze a snaha vyvyšovat kvality svého národa nad kvality národů jiných. Rovněž pak tvrdí, že každý národ se musí řídit výhradně svým vlastním zájmem, který je ochoten prosazovat všemi možnými prostředky (Waldenberg 1992: 21–22; Waldenberg 2003: 441–442). M. Waldenberg tedy nacionalismem rozumí negativní jev, v jehož centru stojí něco, co bychom mohli nazývat šovinismem.

Toto chápání nacionalismu není v polském kontextu ničím výjimečné. Další polský autor Roman Tokarczyk chápe nacionalismus jako ideologii, která má za cíl „podřízení zájmů jiných národů zájmům národa vlastního¹³.“ Zpravidla se pak nacionalisté podle Tokarczyka snaží egoisticky vyzdvihovat přednosti vlastního národa a vyžadovat za to od národů ostatních určitá privilegia. To pak typicky „vede k národnímu egoizmu, nenávisti, netoleranci, xenofobii, šovinismu a nepřátelství vůči jiným národům¹⁴“ (Tokarczyk 1999: 323).

Ne všichni polští autoři však nahlízejí nacionalismus negativně. Příkladem budiž Jerzy Szacki. Ten definuje nacionalismus jako postoj založený na následujících pěti předpokladech:

1. Lidstvo se přirozeně rozděluje na národy.
2. Každý národ disponuje specifickými rysy, o něž by mělo být pečováno.
3. Nejlepším státním zřízením je národní stát.
4. Jedině identifikací s národem se člověk může plně realizovat.
5. Národní solidarita je velmi důležitým či vůbec nejdůležitějším typem solidarity.

(Szacki 1999: 16).

Bogumił Grott hned v úvodu své knihy *Nacionalismus nebo nacionalismy?* poznamenává, že v Polsku je dnes nacionalismus pokládán za pejorativní označení a spojuje se s takovými pojmy jako je sociální darwinismus, rasismus, xenofobie a šovinismus (Grott

---

¹³ Přeloženo autorkou z jazyka polského. V původním znění „podporądkowani[e] interesów innych narodów interesom własnego narodu.“ (Tokarczyk 1999: 323).

¹⁴ V původním znění: „prowadzi do egoizmu narodowego, niechęci, nietolerancji, ksenofobii i szowinizmu i wrogości wobec innych narodów“ (Tokarczyk 1999: 323).

2006: 4). Přestože, jak jsme si ukázali, ne všichni polští autoři přisuzují nacionalismu negativní konotaci¹⁵, takových, kteří tak činí, je poměrně velké množství. A nejinak je tomu mezi samotnými polskými občany.

Włodzimierz Bernacki (2000: 65) v této souvislosti poukazuje na skutečnost, že v Polsku dochází k určitému zkreslení obrazu nacionalismu, kdy lidé, kteří zastávají nacionalistické myšlenky, bývají nazýváni nikoliv nacionalisté, nýbrž patrioti. Aby byl náš výzkum validní, musíme si být vědomi této pojmové rozdílnosti.

1.2. Definování patriotismu

Poté, co jsme si ukázali, jak nacionalismus chápou vybraní autoři, je důležité si pro úplnost představit též co se rozumí pojmem patriotismus.

Podíváme-li se na etymologii samotného slova patriotismus, základem je latinský pojem „patria“, což v českém překladu znamená vlast. Slovo vlastenectví tedy můžeme považovat za český ekvivalent přejatého slova patriotismus. V této práci bude s oběma termíny nakládáno jako se synonymy. Pokud bychom usuzovali jen ze samotných pojmů, měli bychom dojít k závěru, že zatímco ústředním bodem nacionalismu je národ, v centru zájmu patriotismu bude určité území nazývané jako vlast (případně otčina¹⁶ a další ekvivalenty, s nimiž se setkáme v jiných jazycích). Podle polského sociologa Stanisława Ossowského však není možno definovat vlast jen na geografickém základě. Vlast nelze nazývat vlastní bez psychologických vazeb určité skupiny na toto území a bez kulturních vazeb, jež spojují členy této skupiny mezi sebou (Ossowski 1984: 17–18). Wojciech Wasiutyński říká, že „nelze milovat vlast bez lásky k národu, tak jako není možno milovat národ bez lásky k vlasti¹⁷“ (Wasiutyński cit. in Meller 2008: 163). Jako v případě chápání národa a nacionalismu, tak i v případě patriotismu a významu slova vlast lze nicméně očekávat určité odlišnosti v závislosti na socio-kulturním a jazykovém prostředí, o němž hovoříme.

---

¹⁵ Vedle citovaných autorů můžeme zmínit například Henryka Olszewského a Marii Zmierczak (Olszewski, Zmierczak 1993) nebo Janusze Justyńskiego (Justyński 2009).

¹⁶ V polském prostředí je slovo „ojczyzna“, což bychom česky mohli přeložit jako „otčina“, pravděpodobně nejběžnějším označením toho, o čem v současné češtině bývá nejběžněji hovořeno jako o „vlasti“.

¹⁷ Přeloženo z polského jazyka. V původním znění: „nie można kochać ojczyzny nie kochając narodu ani kochać narodu nie kochając ojczyzny.“

Elie Kedourie (2003: 104) například definuje vlastenectví jako „lásk[u] k vlastní zemi či vlastní skupině, oddanost jejím institucím a zanícení pro její obranu.“ Tato definice je zajímavá především tím, že autor nezbytně nevztahuje vlastenectví ke geografické jednotce, jak tomu v mnohých případech bývá. K zamyšlení se pak nabízí i zmínka o institucích coby určujícím prvku vlastenectví.

Podle Marka Waldenberga (2003: 440) je pak vlastenectví možno chápat jako „silný pocit pouta s národem, starost o jeho dobro a připravenost přinést ve jménu tohoto dobra oběti.“ Definice tohoto polského autora se tedy zaměřuje jen na komunitu, nikoliv území, na němž se tato zdržuje.

Prvek oběti zmíněný v předchozí definici považuje za charakteristický znak vlastenectví také Eric Hobsbawm, když říká, že jedním z ukazatelů patriotismu je podle něj „ochota zemřít pro vlast“ (Hobsbawm 2000a: 77).

Michael Hechter pak přichází s definicí patriotismu, coby „touhy zvýšit prestiž a sílu svého národa ve vztahu k ostatním národům“ (Hechter 2004: 17). Tato definice je ve srovnání s předchozími citovanými zajímavá zejména v tom, že se velmi podobá některým definicím nacionalismu. Zatímco pro mnohé autory¹⁸ platí typické rozdělení na „zlý“ nacionalismus a „dobrý“ patriotismus a pro jiné je pak patriotismus pojmem nacionalismu nadřazeným¹⁹, v tomto případě se setkáváme s definicí patriotismu, coby jednoho z možných způsobů chápání nacionalismu²⁰.

Zajímavá je pak svým způsobem i definice Walkera Connora, který definuje vlastenectví jako loajalitu vůči zemi a jejím institucím, což dává do kontrastu s nacionalismem, který se, dle něj, vztahuje výhradně loajalitě vůči samotnému národu, tj. skupině lidí (Connor 1994: 196).

---

¹⁸ Toto pojetí je typické nejen pro polské prostředí, jak již bylo v textu zmíněno, ale též pro prostředí české. Příkladem budiž např. Jiří Kořalka nebo František Kutnar. V podobném významu však s vymezením nacionalismu pracuje dokonce i Miroslav Hroch, ačkoliv se sám hodnotově k této problematice nevyjadřuje. Ze zahraničních autorů pak můžeme zmínit například Otto Danna, Petera F. Sugara, Leonarda W. Dooba, E. J. Huntera a další.

¹⁹ Srov. E. Gellner (1993: 149).

²⁰ Sám M. Hechter nesouhlasí, že by patriotismus byl druhem nacionalismu, ačkoliv to z jeho definice přímo vyplývá. Zdůvodňuje to však tím, že v případě patriotismu jsou hranice státu shodné s národní jednotkou (v podstatě vychází z definice nacionalismu A. Gellnera), proto už o žádném nacionalismu nemůže být řeč, a k tomu proto dodává, že patriotismus se na světě téměř nevyskytuje, neboť jen málo států je skutečnými národními státy (Hechter 2004: 14). (Zde by si mohl dovolit citovat Connora, který hovoří o existenci přesně 12 národních států na celém světě.)

Jak jsme si již řekli výše, jednotlivé definice jsou často ovlivněny jazykovým, kulturním, ideovým, hodnotovým i historickým prostředím, z nichž daní autoři vycházejí. Jedním z autorů, již jsou si této skutečnosti vědomí, a proto se nepokoušejí přijít s všeobecně aplikovatelnou definicí, nýbrž na základě vlastního bádání představují definice odpovídající chápání vlastenectví mezi příslušníky vlastního národa, a to v různých časových etapách, je Andrzej Walicki. A. Walicki identifikuje tři koncepce polského patriotismu. Snad je na místě se ptát, zda je nezbytné zde představovat všechny tři, když každá z nich se vztahuje k jinému historickému období, zatímco tato práce se soustředí jen na nacionalismus současný. Odpověď je jednoduchá. Některé ideje pocházející z minulosti mohou být politickými (i jinými) elitami v čase ožívovány. A to je i tento případ. Polský patriotismus tedy může být chápán jako:

- 1) Věrnost vůli národa, jejímž cílem je dosažení vnitřní a vnější suverenity;
- 2) lojalita vůči ideji národa, která je rozšiřována za pomoci tradic za účelem její budoucí realizace;
- 3) ochrana realisticky pojatého národního zájmu, který se nutně nemusí shodovat s vůlí většiny národa ani s jakkoli chápanou ‚národní ideou‘.

(Walicki 2009: 343–344)

Vidíme tedy, že podobně jako v případě nacionalismu, ani v případě vlastenectví neexistuje shoda na tom, co skutečně tento pojem představuje, jakým způsobem se odlišuje od nacionalismu a jaký je mezi těmito dvěma jevy vztah. Téměř všichni se však shodnou na tom, že tyto pojmy spolu úzce souvisejí, navíc, jak již bylo zmíněno výše, v polském prostředí²¹ se často patriotismem nazývá i to, co by jiní nazvali nacionalismem. Zjevné je však jednoznačně pozitivní jazykové zabarvení tohoto slova a jeho úzké propojení s občansky definovaným nacionalismem, který si blíže představíme v následující podkapitole.

---

²¹ Polské prostředí pochopitelně není jediným, kde se s tímto jevem můžeme setkat. Například Michael Billig (1995: 55) ve své knize *Banal Nationalism* uvádí, že pojmání „našeho“ nacionalismu coby pozitivní síly a nazývání jej patriotismem je zcela běžným jevem a rozdíl mezi těmito dvěma pojmy je tak především rétorické povahy.

1.3. Občansko-politické a etnicko-kulturní pojetí nacionalismu

Jedním způsobem, jak můžeme klasifikovat nacionalismus, je rozdělení na občansko-politický a etnicko-kulturní (či etnicko-jazykový) typ. Autorem, který bývá nejčastěji spojován s dělením nacionalismu na občanský a etnický typ, je již zmiňovaný Hans Kohn. H. Kohn nacionalismus rozlišuje v první řadě geograficky, a sice na „západní“ a „východní“, přičemž západní nacionalismus (modelovaný na příkladech USA a evropských zemí na západ od Německa) je označován za nacionalismus politický, zatímco východní typ (zahrnující východ Evropy a Asii) představuje nacionalismu etnický. Toto dělení není přesné, pokud však opustíme geografickou západovýchodní terminologii a pokud budeme občanský a etnický nacionalismus považovat za jakési „ideální typy“, nikoliv za členění stoprocentně odrážející realitu, nelze práci s touto dichotomií považovat za chybnou. Nakonec i sám H. Kohn později přiznal určitou schematičnost tohoto dělení, za niž byl mnohými kritizován, a uvědomil si jisté nepřesnosti, jež jeho teorie obsahuje. I přesto však tato občansko-etnická dichotomie doznala velkého ohlasu a dodnes je hojně citována.

Zkusme si nyní přiblížit, v čem rozdílnost obou typů spočívá. Západní, občanský nacionalismus vycházel z ideálů osvícenství, anglického liberalismu, Francouzské revoluce a boje za svobodu a občanská práva (Snyder 1968: 54; Hroch 2003: 15). Vyznačoval se svou demokratičností, liberalismem a důrazem na občanská práva. Tento nacionalismus se vyvinul ve společnostech, kde hranice státu již víceméně odpovídaly geografickému umístění národa, anebo, jako v případě Spojených států se objevil ve stejné době, kdy vznikal samotný „národní stát“ (Kohn 1946: 329). Pro tento nacionalismus je typické inkusivní chápání národa coby všech obyvatel daného bez ohledu na jejich etnicitu či sociální příslušnost. Všichni příslušníci tohoto národa jsou pak nahlíženi jako rovnoprávní občané. Stoupenci tohoto typu nacionalismu definují národ nikoliv dle pokrevní příbuznosti, etnicity či kultury, nýbrž na základě občanské příslušnosti k národnímu státu, vztahu k jeho institucím a k společnému právnímu systému (Stilz 2009: 257).

Naproti tomu pak stojí historicky mladší nacionalismus východní, etnický, který se vyvinul z protestů proti dosavadnímu státnímu zřízení, které typicky nebylo národním státem a které zcela nevyhovovalo etnografickým požadavkům samotných nacionalistů (Kohn 1946: 329). Tento typ nacionalismu se vyznačuje svou autoritativností, reakčností, důrazem na historické mýty a „národní poslání“ a též vymezováním se vůči západním liberálním vlivům (Kohn 1946: 330–331). Typické je pro tento nacionalismus též primordiální chápání

národa, coby pokrevně spřízněného svazku lidí (Tamtéž: 331). V tomto případě se tedy setkáváme s exkluzivním (vyklučujícím) pojetím národa. Středem zájmu tohoto nacionalismu ve srovnání s tzv. nacionalismem „západním“ nebyla individuální občanská práva, nýbrž práva kolektivní stojící na sociálně-etnické příslušnosti k národu a zdůrazňující odlišnost ras i sociálních tříd (Hroch 2009: 23).

S tímto dělením však nesouhlasí například W. Connor (2005: 40), který tvrdí, že všechny nacionalismy jsou etnické. Označení „občanský nacionalismus“ tedy odmítá, neboť se, dle něj, jedná jen o jiné označení pro patriotismus. Podobně se vůči tomuto striktnímu rozlišení vymezuje také A. D. Smith, který tvrdí, že se jedná jen o analytické a normativní kategorie a že i v případech, které se nejvíce blíží ideálnímu občanskému typu, se po bližším zkoumání projeví určitý etnický či jazykový prvek a stejně tak je tomu i v opačném případě (Smith 1998: 126).

Mezi další autory, kteří rozlišují mezi etnickým a občanským nacionalismem patří ku příkladu Liah Greenfeld. Ani tato autorka však nepřejímá původní teorii doslovně. Především pak nesouhlasí s tím, že by každý občanský nacionalismus musel nezbytně chápat příslušnost národu v individuálním smyslu, a proto přichází s třetím typem, a sice občanským kolektivistickým nacionalismem, který je jakýmsi hybridem mezi dvěma původními typy (Greenfeld 2006: 107–108).

Stefan Auer (2003: 1) pak vedle občanského prodemokratického a „zpátečnického“ etnického nacionalismu zmiňuje ještě třetí hlavní typ, a sice nacionalismus liberální vyznačující se především pocitem přináležitosti k vlastnímu státu a důrazem na místní kulturní tradice.

Jako další autory, již ve víceméně podobném významu jako H. Kohn rozlišují mezi etnickým a občanským národem či nacionalismem, pak můžeme zmínit také Erica Hobsbawma (*Nations and Nationalism since 1780*), Johna Plamenatze (*Two Types of Nationalism*), Johna Hutchinsona (*Modern Nationalism*), Ernesta Gellnera (*Nations and Nationalism*), Michaela Ignatieffa (*Blood and Belonging: Journeys into the New Nationalism*), Rogerse Brubakera (*Citizenship and Nationhood in France and Germany*) Petera Sugara (*East European Nationalism, Politics and Religion*) či Clifforda J. Geertze (*The Interpretation of Cultures*), avšak autorů, již operují s tímto dělením, je celá řada. Je tedy zřejmé, že se jedná o relevantní způsob klasifikace nacionalismu. Premisa, z níž budeme v této práci vycházet, nicméně je, že existují dva hlavní typy nacionalismu, etnický

a politický, avšak přítomnost jednoho typu nezbytně nevylučuje přítomnost typu druhého, a proto je možné pozorovat oba současně na jednom území. Dále budeme vycházet z toho, že pojmání nacionalismu v jednotlivých zemích není neměnné a v čase může docházet k jeho vývoji. Zbigniew Bokszański na základě svého výzkumu národních identit v evropských zemích došel závěru, že v moderních společnostech můžeme vysledovat oslabování definování národů na etnickém základě (Bokszański 2006: 242). Bylo by tedy možno se domnívat, že ačkoliv polská národní identita po dlouhou dobu utvářena na základě kulturních, etnických či náboženských kategorií, postupným vývojem, který se odehrál po pádu železné opony (ekonomický rozvoj, globalizace, migrace, vstup do EU atp.), mohlo, alespoň v některých segmentech polské společnosti, dojít k jistému posunu v chápání národní příslušnosti. Nakolik a zda vůbec k tomu došlo, se v této práci pokusíme zjistit.

2. Metodologie, metodika a popis využitých dat

Nacionalismus ve společnosti může být zkoumán na dvou úrovních: úrovni společenského systému a na úrovni psychosociální, jež odpovídá společnosti samotné. První úroveň je možno zkoumat na základě dominantní ideologie, jež určuje vztah jednotlivce vůči své zemi, na základě mezinárodních vlivů na tuto ideologii a problémů, s nimiž se země v daném čase musí potýkat. Tato ideologie je vytvářena politickými institucemi, komunikována držiteli vysokých pozic v národním systému a pak dále přenášena směrem k jednotlivcům především prostřednictvím masmédií. Tuto rovinu lze zkoumat pomocí analýzy dokumentů a prohlášení národních lídrů a tyto pak vztáhnout k institucionálnímu uspořádání a hodnotám, jež tyto instituce přenášejí na občany dané země (Delamater, Katz, Kelman 1969: 320–321).

Pokud se podíváme na druhou úroveň, psychosociální, ta se týká vztahu jednotlivců vůči národnímu státu. Předpokládá se, že existují společné znaky ideologie, které jsou vlastní všem nebo alespoň většině členů daného systému. Tyto budou pravděpodobně pramenit z povahy státu jako takového, z určitých tradic a hodnot typických pro danou společnost v dlouhodobém měřítku. Je však pochopitelné, že míra, s níž budou jednotlivci souhlasit s dominantní ideologií, jakož i s určitými vzorci a symboly, s nimiž se daný stát spojuje, se bude odlišovat. Variace pak mohou být důsledkem demografických faktorů a dalších osobnostních proměnných (Tamtéž: 321).

Z praktických důvodů vztahujících se k dostupnosti zdrojů, ale též k předpokládanému rozsahu tohoto typu práce, se předkládaný text zaměří jen na úroveň společnosti. Na základě metod popisné a inferenční statistiky se pokusíme ukázat, jak vztah k národnímu státu variuje napříč zemí a napříč jednotlivými sociálními skupinami a nakolik se tento promítá do vztahů vůči ostatním národnostem či etnickým skupinám na vlastním státním území a vůči institucím mezinárodního charakteru (konkrétně EU), na něž je přenášena část pravomocí národního státu, což implikuje oslabování národní suverenity. Výzkum systémové úrovně pak může být námětem pro další bádání.

Pro konstrukci indexů měřících jednotlivé typy nacionalismu využijeme faktorovou analýzu. Rozdíly mezi jednotlivými zkoumanými skupinami, ať již geografickými, anebo sociodemografickými, budou zkoumány pomocí analýzy variačního rozpětí (ANOVA) a také pomocí t-testu. Těsnost nalezených vztahů bude dále měřena pomocí korelačních koeficientů.

2.1. Cíl výzkumu, hypotézy a definice

Cílem výzkumu je především popsat nacionalismus v současné polské společnosti a zjistit, jak se liší míra nacionalistického smýšlení polských občanů v závislosti na jejich základních sociodemografických charakteristikách a geografickém rozložení.

Základ pro celou analýzu představuje hlavní výzkumná otázka, jež byla formulována následovně:

VO: Jaké můžeme pozorovat rozdíly v povaze a intenzitě nacionalistických postojů obyvatel Polska v závislosti na jejich geografickém rozmístění, sociodemografických a behaviorálních charakteristikách?

K výzkumné otázce se pak váží následující nulové hypotézy, jež se budeme v této práci snažit ověřit:

- 1) *Neexistuje vztah mezi průměrnou intenzitou nacionalistických postojů Poláků a jejich geografickým umístěním.*
- 2) *Neexistuje vztah mezi intenzitou náboženské identifikace Poláků a hodnotami indikátorů nacionalismu.*
- 3) *Neexistuje vztah mezi intenzitou nacionalistických postojů a věkem polských občanů.*
- 4) *Neexistuje vztah mezi úrovní vzdělání a intenzitou nacionalistických postojů Poláků.*
- 5) *Neexistuje vztah mezi ekonomicky aktivními a neaktivními Poláky a intenzitou nacionalistických postojů, které vykazují.*
- 6) *Neexistuje vztah mezi intenzitou nacionalistických postojů a volební participací Poláků.*

Jelikož práce pojednává o nacionalismu, je nezbytné si na počátku nadefinovat, jak nacionalismus na úrovni společnosti chápeme. Pracovní definice obecně pojímaného nacionalismu je následující:

Nacionalismem se rozumí soubor postojů a přesvědčení vztahujících se k vlastnímu národnímu státu, kulturním tradicím a zvykům, příslušníkům

ostatních národnostních či etnických skupin, jakož i externím vlivům narušujícím národní suverenitu.

Domníváme se však, že se na úrovni polské společnosti můžeme setkat s vícero typy nacionalismu. Inspirováni Hansem Kohnem jsme se rozhodli tyto redukovat na dvě hlavní skupiny – občansko-politický nacionalismus a etnický nacionalismus. Zároveň předpokládáme, že existuje geografická odlišnost v koncentraci Poláků vykazujících větší příklon k jednomu či druhému pojetí.

Jako indikátory pro zkoumání etnicko-kulturního nacionalismu jsme si na základě výše představené teorie zvolili následující:

- 1) vztah k přijímání imigrantů odlišné rasy či etnické skupiny;
- 2) názor, zda imigranti činí z Polska lepší či horší místo k životu;
- 3) obohacení či „podkopávání“ kulturního života imigranty;
- 4) odpor vůči pronikání západních vlivů do společnosti měřený na základě vztahu vůči evropské integraci;
- 5) důraz na dodržování kulturních tradic a zvyků.

Předpokládáme, že průměrné hodnoty jednotlivých indikátorů etnického nacionalismu budou vyšší ve vojvodstvích spadajících do oblastí dříve náležejících do rakouského a ruského záboru, než tomu bude v případě tzv. „německých“ oblastí.

Co se občansko-politického nacionalismu týče, pro jeho zkoumání jsme si v souladu s výše zmíněnou teorií zvolili následující indikátory:

- 1) emoční vazba k vlastnímu národnímu státu;
- 2) důvěra v právní systém své země;
- 3) důvěra v parlament²².

Očekáváme, že přestože obecně vyšší úrovně nacionalismu budou dosahovat Poláci na východě území, v případě občanského nacionalismu již toto rozdělení nebude tolik patrné

---

²² Domníváme se, že důvěra v parlament, na rozdíl od důvěry ve vládu, vypovídá (alespoň v kontextu parlamentních systémů) o vztahu k samotnému systému, resp. jeho politickým institucím, což je jedním z ukazatelů občanského nacionalismu.

a nacionalismus tohoto typu bude ve větší míře zastoupen také v některých západních oblastech.

Na tomto místě je nezbytné vysvětlit, proč klademe takový důraz na rozdíly vyplývající z geografického členění polského státu. Důvod spočívá především v tom, že v dlouhodobém trendu zaznamenáváme odlišné volební chování mezi východní a západní částí země, přičemž hranice těchto odlišností v podstatě kopírují hranice jednotlivých záborů z doby, kdy bylo Polsko rozděleno mezi tři mocnosti – Rakousko, Rusko, Prusko (Německo)²³. Pro uvedení do kontextu o tomto pojednává třetí kapitola tohoto textu, kde je zmíněn jednak odlišný vývoj nacionalismu v jednotlivých záborech, jednak též data porovnávací ekonomickou a vzdělanostní situaci Poláků napříč zábory. Z dat vyplývá, že oblasti ruského a rakouského záboru byly obecně méně ekonomicky vyspělé než oblasti spadající pod pruskou správu a pochopitelně také než oblasti na západě, které Polsko získalo po druhé světové válce. Lze se domnívat, že polská společnost je dodnes ovlivněna odlišným historickým vývojem a rozdíly mezi jednotlivými regiony se doposud nepodařilo zcela eliminovat.

Data, s nimiž budeme pracovat, jsou agregována na úrovni vojvodství, která představují vyšší územně-správní celky v rámci trojstupňového administrativního členění. Od zavedení reformy, která vstoupila v platnost ke dni 1. ledna 1999²⁴, se v Polsku těchto vojvodství nachází šestnáct (Gorczyński 2000: 44). Hranice vojvodství, ačkoliv se touto reformou vrátily přibližně do své poválečné podoby (Chwalba 2009: 62), zcela přesně nekopírují hranice dřívější doby, proto si musíme být vědomi určitého potenciálního zkreslení vyplývajícího z této skutečnosti. Přehled regionů se zahrnutím historického geografického rozdělení zobrazen v Tab. 1. a na Obr. 1.:

---

²³ Že je toto stále aktuálním společenskovedním tématem, dokazuje například článek Tomasze Zaryckého „History and regional development. A controversy over the ‚right‘ interpretation of the role of history in the development of the Polish regions“ (Zarycki 2007), na nějž navazují další autoři jako například Arkadiusz Peisert v článku „Zróźnicowanie postaw wobec konsultacji społecznych w Polsce jako przejaw regionalnego zróźnicowania tradycji obywatelskich.“ (Peisert 2017).

²⁴ Plný text zákona o změně některých zákonů vymezujících kompetence orgánů veřejné správy v souvislosti se systémovou reformou státu je k dostupnosti v Internetovém systému právních aktů na webových stránkách Sejmu. <<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19981060668>>

Tab. 1.: Přehled polských vojvodství

Německé oblasti	Rakouské oblasti	Ruské oblasti
Západopomořské	Malopolské	Podleské
Pomořanské	Podkarpatské	Lublinské
Varmijsko-mazurské	Svatokřížské	Mazovské
Lubušské	<i>Slezské</i>	Lodžské
Dolnoslezské		<i>Slezské</i>
Kujavsko-pomořské		
Opolské		
<i>Slezské</i> ²⁵		

(Zdroj: vlastní zpracování)

Obr. 1.: Přehled polských vojvodství

(Zdroj: vlastní zpracování)

²⁵ Toto vojvodství je poměrně problematické z důvodu, že ačkoliv větší část jeho území patřila Prusku, severní část patřila též pod ruský zábor a jižní část patřila Rakousku, přičemž např. těšínské Slezsko bylo jednou z vůbec nejzaostalejších polských oblastí. Např. v roce 1870 koncentrovalo zcela nejmenší podíl obyvatelstva ve městech ve srovnání s ostatními polskými oblastmi. Konkrétně se jednalo o 4,7 %, zatímco oblasti v západním Prusku dosahovaly 12,5 % (Kubát 2016: 143).

Západní část země je definována jako oblasti bývalého pruského záboru a oblasti získané na úkor Třetí říše po druhé světové válce, tj. vojvodství, jež jsou v Tab. 1. uvedena jako „německé oblasti“ a na Obr. 1. odlišená bílou barvou, zatímco za východ jsou zde označována vojvodství ve sloupcích „Rakouské oblasti“ a „Ruské oblasti“, respektive šedě a černě vybarvená pole mapy.

Vedle geografických rozdílů se dále budeme snažit ověřit, zda lze i v současnosti říci, že je polský nacionalismus na úrovni společnosti stále úzce svázán s náboženskou identifikací. Zde je vhodné připomenout, že s pojmem nacionalismus zde pracujeme v souladu s naší pracovní definicí. Nacionalismem se tedy míní postoj či stav mysli, nikoliv doktrína politických stran či jiných uskupení.

Poté se v analýze zaměříme na to, zda se dosažená úroveň nacionalismu liší v závislosti na dalších sociodemografických charakteristikách, jako je pohlaví, věk a vzdělání, a nakonec se přesvědčíme, jestli existují rozdíly v intenzitě nacionalistických postojů v závislosti na ekonomické aktivitě a volebním chování.

2.2. Data využitá ve statistické analýze

Data pro analýzu byla získána z mezinárodního šetření ESS (European Social Survey). Jedná se o program analyzující postoje a chování obyvatel 35 evropských zemí, Turecka a Ruské federace. Šetření jsou zpravidla opakována ve dvouletých intervalech od roku 2001. Studie je řízena centrálně Ústředním vědeckým týmem (Core Scientific Team), na jehož fungování se podílí osm vědeckých a výzkumných institucí. Jmenovitě: City, University of London, GESIS – Leibniz Institute for the Social Sciences, KU Leuven, NSD – Norwegian Center for Research Data, SCP – The Netherlands Institute for Social Research, Universitat Pompeu Fabra, University of Essex a University of Ljubljana. Na samotném realizování výzkumu pak s Ústředním vědeckým týmem spolupracují tzv. národní koordinátoři, kteří jsou jmenováni pro každou zemi, jež se účastní výzkumného šetření. Národní koordinátoři zajišťují striktní implementaci centrálně stanoveného výzkumného designu při provádění šetření v jednotlivých zemích, aby tak výstupy z jednotlivých zemí byly navzájem porovnatelné (ESS Prospectus 2017: 2–8).

Respondenti zahrnutí do výzkumu jsou vybíráni náhodným pravděpodobnostním výběrem, přičemž cílová populace jsou všechny osoby starší 15 let rezidující v soukromé

domácnosti²⁶ na území té které země účastníci se výzkumu, a to bez ohledu na jejich občanství, národnost či jazyk (ESS Sampling Guidelines 2018: 5). Teoreticky tedy do výběrového souboru mohou být zahrnuti též cizinci, což v případě našeho zacílení výzkumu jen na Poláky je nutno mít na paměti. Odfiltrování nepolského obyvatelstva by nicméně v našem případě bylo nezbytné i z důvodu možného zkreslení výstupů zahrnutím menšin trvale obývajících polské území. Jak již bylo zmíněno, práce se zaměřuje jen na polský nacionalismus, tj. nacionalismus vyjadřovaný samotnými Poláky, nikoliv osobami jiných národností, ať už žijí na území Polska trvale, anebo jen dočasně. Na základě teoretických poznatků představených výše, ale též na základě empirických zkušeností lze totiž očekávat, že povaha nacionalismu národnostních menšin žijících na území „cizích“ národních států bude odlišná od té vlastní rezidentům příslušejícím k dominující národnosti.

Dále ESS nepovoluje využití kvótního výběru v žádné z úrovní realizace výzkumu, a to ani v případě, kdy vybraný potenciální respondent odmítne účast na šetření. Potenciální respondenti, již odmítnou účast na výzkumu, navíc nejsou nahrazováni, což může vést k systematickému zkreslení reality ve prospěch (či naopak neprospěch) lidí s určitými sociodemografickými charakteristikami (Tamtéž). Z tohoto důvodu ESS pracuje s vážením na základě věku, pohlaví, vzdělání a regionu, aby tak došlo k co možná nejefektivnější eliminaci možných výběrových chyb či chyb pramenících právě z odmítnutí účasti. ESS nabízí k využití designové vážení, které má za úkol vyrovnat možné nepřesnosti způsobené skutečností, že metody využitě pro výběr respondentů nezaručují celé populaci stejnou pravděpodobnost zahrnutí do výběrového souboru. Dále je pracováno s post-stratifikačním vážením, které má za úkol korigovat výběrovou chybu a již zmiňovanou chybu způsobenou odmítnutím účasti. A nakonec je zde možnost využití vah pro velikost populace, které je nezbytné při srovnávání dat několika zemí (Weighting European Social Survey Data 2014: 1–2); Documentation of ESS Post-Stratification Weights 2014: 1).

Co se velikosti výběrových souborů týče, každý sestává z alespoň 1500 respondentů, případně 800 respondentů v případě zemí, jejichž populace (myšleno populaci, s níž ESS pracuje, tj. obyvatele nad 15 let věku) je menší než dva miliony (ESS Sampling Guidelines:

---

²⁶ Soukromou domácností se myslí takové místo, kde žije jeden člověk či skupina lidí, přičemž tato jednotka má své vlastní uzamykatelné přední dveře. Do výzkumu mohou být zahrnuti též lidé, kteří po dobu kratší než šest měsíců pracují na jiném místě, jsou hospitalizováni či na dovolené. Dále jsou zde zahrnuti děti v internátních školách (při přihlédnutí k limitu 15 let) a studenti sdílející soukromé ubytování. Vylučují se však osoby, jež se v dané domácnosti nezdržovaly po dobu šesti a více měsíců, studenti pobývající na vysoké škole, dočasní návštěvníci a lidé v institucionálním ubytování (ESS Sampling Guidelines 2016: 5).

4). V případě osmého kola šetření na území Polska, s nímž bude v této analýze pracováno, čítá výběrový soubor 1694 respondentů.

Pro úplnost je nezbytné uvést, že výzkum, z něž pocházejí data využitá v této analýze, byl realizován v období od 10. 11. 2016 do 22. 2. 2017. Závěry analýzy se tedy vztahují jen k tomuto období a nelze zaručit jejich platnost pro jinou dobu.

2.3. Indexy pro měření nacionalismu

Pro naši analýzu jsme si vytvořili indexy, jimiž budeme měřit hodnoty nacionalismu v polských regionech a mezi jednotlivými sociodemografickými skupinami.

Z datového souboru jsme si vybrali odpovědi na následující otázky:

- 1) *Nakolik se cítíte emocionálně svázaný s Polskem* na jedenáctibodové stupnici od 0 do 10, kdy 0 znamená, že se respondent vůbec se necítí emocionálně svázaný a 10 znamená, že se cítí velmi emocionálně svázaný.
- 2) *Jak moc je pro vás důležité, aby lidé následovali tradice a zvyky* na škále od 1 do 6, kdy 1 znamená „velmi důležité“ a 6 „zcela nedůležité“.
- 3) *Co si myslíte o stupni evropské integrace* na škále od 0 do 10, přičemž 0 znamená „proces sjednocování členských zemí zašel až příliš daleko“ a 10 představuje odpověď „proces sjednocování členských zemí by měl postupovat dále“.
- 4) *Kolika lidem jiné rasy nebo etnické skupiny, než je většina Poláků, by mělo Polsko povolit, aby žili na jeho území* na škále od 1 do 4, přičemž 1 znamená „povolit velkému množství osob, aby přijeli do Polska a žili zde“, 4 znamená „nepovolit nikomu“.
- 5) *Myslíte si, že imigranti z jiných zemí škodí kulturnímu životu v Polsku, nebo jej obohacují* na škále od 0 do 11, přičemž 0 znamená „škodí“ a 10 „obohacují“.
- 6) *Imigranti činí Polsko horším, či lepším místem k životu* na škále od 0 do 11, přičemž 0 znamená „horší místo k životu“ a 10 „lepší místo k životu“.
- 7) *Nakolik důvěřujete právnímu systému Polska* na jedenáctibodové škále od 0 do 10, kdy 0 znamená úplnou absenci důvěry a 10 naprostou důvěru.

- 8) *Nakolik důvěřujete polskému parlamentu* na jedenáctibodové škále od 0 do 10, kdy 0 znamená úplnou absenci důvěry a 10 naprostou důvěru.

Stupnice všech proměnných jsme upravili tak, aby vyšší číslo znamenalo větší míru nacionalismu. Pro potřeby indexu jsme si pak z důvodu odlišných měrných stupnic jednotlivé hodnoty převedli na z-skóre, aby tak hodnoty s vyšším rozptylem nepoměrně více neovlivňovaly celkové výsledky.

Nejprve jsme si vytvořili souhrnný index nacionalismu vycházející z naší pracovní definice, jak jsme si ji stanovili výše²⁷, tj. *„Nacionalismem se rozumí soubor postojů a přesvědčení vztahujících se k vlastnímu národnímu státu, kulturním tradicím a zvykům, příslušníkům ostatních národnostních či etnických skupin, jakož i externím vlivům narušujícím národní suverenitu.“*

Všechny indikátory (čísla 1–6) vstoupily do souhrnného indexu stejnou vahou a výsledná hodnota je tak aritmetickým průměrem všech využitých indikátorů. Výsledkem indexu by tedy mělo být bezrozměrné číslo, jehož průměr je 0 a směrodatná odchylka 1. Průměrné naměřené hodnoty by se tedy měly blížit číslu 0, zatímco hodnoty vzdalující se od nuly by v případě, že se jedná o záporné číslo, měly ukazovat na podprůměrnou hodnotu nacionalismu ve srovnání s ostatními skupinami, a v případě, že se jedná o číslo kladné, by se mělo jednat o hodnotu nadprůměrnou.

Vedle souborného indexu nacionalismu bylo dále potřeba utvořit index nacionalismu etnického a nacionalismu občansko-politického. Abychom zjistili, zda tyto dva typy nacionalismu lze v našich datech skutečně nalézt, na proměnných, jež jsme si stanovili jako indikátory obou typů, jsme vykonali faktorovou analýzu, konkrétně analýzu hlavních komponent. Faktorová analýza by nám měla pomoci zredukovat počet proměnných a zároveň v nich nalézt určité vzorce, tedy měla by nám seskupit proměnné, mezi nimiž je vztah a které vysvětlují jeden jev. Také by nám měla ukázat, do jaké míry jednotlivé komponenty souvisejí s vysvětlovaným jevem (Miles, Huberman, Saldana 2013: 286). Dle teorie bychom tedy očekávali nalezení dvou faktorů, tzv. latentních proměnných, z nichž jedna bude spojuvat indikátory etnického nacionalismu a ta druhá nacionalismu občansko-politického.

---

²⁷ Definice vychází z toho, jak bývá v polské společnosti nacionalismus běžně pojímán, obsahuje tedy poměrně více proměnných poukazujících na etnické chápání nacionalismu. Proto lze očekávat, že hodnoty souhrnného indexu budou korelovat s hodnotami indexu etnického nacionalismu.

Výsledky faktorové analýzy jsou zobrazeny v Tab. 2. Skutečností je, že jsme našli nikoliv dva, jak bylo předpokládáno, nýbrž tři faktory. První dimenze spojuje především proměnné týkající se imigrace a evropské integrace. Míra sycení faktoru v případě proměnné „spojení s polským státem“ a důvěry v instituce pak nedosahuje hodnoty 0.35, která je v literatuře stanovena jako hraniční a znamená, že přibližně 1/8 variance tohoto indikátoru koresponduje s variancí celého daného faktoru (Pennings, Keman, Kleinnijenhuis 2006: 77). Vidíme tedy, že v této dimenzi nám spolu nejvíce korelují právě proměnné, jež jsme si na základě teorie zvolili jako indikátory etnického nacionalismu, takže nalezené vztahy jsou zcela v souladu s očekáváními. Nejlepším prediktorem se ukázala být proměnná týkající se ohrožení kulturního života imigranty a proměnná ukazující na to, zda přistěhovalci činí Polsko horším či lepším místem k životu. Dimenzi občansko-politického nacionalismu nám pak nejlépe vysvětlují institucionální proměnné, méně pak proměnná emočního vztahu k polskému státu. Pak zde však máme třetí faktor, který bychom mohli nazvat dimenzí liberálního nacionalismu, jenž bývá některým autory představován jako svébytný typ překonávající tradiční občansko-etnické dělení a který bývá asociován právě s prostorem postkomunistické střední Evropy. Tento liberální nacionalismus se vyznačuje především pocitem přináležitosti k vlastnímu státu a důrazem na tamní tradice, ale na rozdíl od občanského nacionalismu zde absentuje typický vztah k politickým institucím a systému jako takovému (srov. Auer 2004; Couture 1999; Kania-Lundholm 2012; Kymlicka 1995; Lichtenberg 1996; Tamir 1993). To nás přivádí k závěru, že přestože je občansko-etnická dichotomie dodnes v odborných studiích široce používanou, minimálně na úrovni polské společnosti již více není dostačující pro pochopení variací tamního nacionalismu.

Tab. 2. Faktorová analýza indikátorů nacionalismu

Matice komponent – nerotované faktory			
	Komponenty		
	Etnický typ	Občanský typ	Liberální typ
Emoční svázanost s Polskem	,082	,498	,664
Důležitost tradic a zvyků	,338	,391	,663
EU integrace zašla příliš daleko	,464	-,105	-,151
Imigrace odlišné rasy/etnické skupiny	,688	-,055	-,032
PL kulturní život poškozován imigranty	,816	-,042	-,124
Imigranti činí PL horším místem k životu	,752	-,187	-,062
Důvěra v právní systém	-,054	,760	-,456
Důvěra v parlament	,163	,801	-,331

(Zdroj: vlastní výpočet v programu SPSS)

Z faktorové analýzy jsme si tedy nakonec vyextrahovali tři latentní proměnné, z nichž dvě využijeme pro měření jednotlivých typů nacionalismu. Pro srovnání jsme se však rozhodli vytvořit rovněž jednoduché indexy, v nichž budou stejnou měrou zastoupeny zprůměrované hlavní indikátory jednotlivých typů. Na těchto indexech a indexech vzešlých z faktorové analýzy jsme pak provedli korelační analýzu²⁸, abychom se ujistili, že oba skutečně měří to, co si myslíme, že měří.

Tab. 3. Korelační matice indexů

	Faktorové skóre		
	etnický nacionalismus	občanský nacionalismus	liberální nacionalismus
index etnického nacionalismu	,971**		
index občanského nacionalismu		,964**	
index liberálního nacionalismu			,792**

**Korelace je signifikantní na úrovni 0.01

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

Na základě korelační analýzy se nám potvrdil velmi těsný vztah v případě indexů občanského a etnického nacionalismu. O něco problematičtější je situace u liberálního nacionalismu, avšak jeho zkoumání není předmětem této práce, a proto jsme se rozhodli nepátrat po příčinách této anomálie.

²⁸ Pro měření jsme využili Pearsonův korelační koeficient.

3. Vybrané momenty z dějin utváření polské národní identity a vývoje nacionalismu

3.1. Polská národní myšlenka v době před rokem 1918

Abychom se dostali na počátek budování polské národní myšlenky, musíme se vrátit na konec 18. století. První náznaky formování národního hnutí, které bylo spojeno především s aristokratickými kruhy, můžeme vyzorovat již v období existence Polsko-litevské unie. V tomto období byl polský národ utvářen státními elitami coby mnohoetnický politický národ (Walicki 2009: 426–427). Roku 1795 se však po dovršení třetího dělení²⁹ Poláci ocitli bez svého státu. Zatímco v zemích západní Evropy začaly národotvorné procesy na území již existujících států, v případě Poláků se tak dělo v rámci tří různých mocností (Rakousko, Rusko a Prusko), mezi něž bylo bývalé polské území, a pochopitelně též obyvatelstvo, rozděleno.

Charakter národního hnutí však nedoznal zásadních změn ani v prvních desetiletích následujících trojí dělení Polska. Propagátory ideového nacionalismu, který se v první polovině 19. století šířil východní Evropou, se stali především spisovatelé, básníci, historici a jazykoví reformátoři (Sugar 1988: 5). V polském případě pak nejdůležitější úlohu sehráli básníci jako Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki či Wincenty Pol, kteří se prostřednictvím své vlastenecké tvorby snažili vytvořit mezi svými krajany národní vědomí. Glorifikováním historie, obratnou prací s mýty a akcentováním ušlechtilosti a velikosti „národa“ si tito autoři získali velkou popularitu (Kosman 2011: 226–227). Tento kulturní nacionalismus, který byl charakteristický svým optimismem, důrazem na mýty, historii, sdílené teritorium a společné poslání zachovával určitou jednotu mezi bývalými příslušníky Polsko-litevské unie³⁰ (Wandycz 1993: 99–102; Sugar 1988: 5–6; Auer 2004: 60). Je ale podstatné dodat, že ač se tento nacionalismus přímo nevázal ke konkrétnímu státu a nelze jej tedy identifikovat jako politický nacionalismus ve smyslu, jak byl definován výše, je jen stěží možno jej

---

²⁹ O událostech týkajících se trojího dělení Polska pojedná například Jerzy Lukowski v knize *The Partitions of Poland 1772, 1793, 1795*, kniha z historické řady *Historia Polski: 1492-1795* editovaná Mariuszem Markiewiczem či první díl dvoudílné knihy *God's playground* Normana Daviese, která vyšla též v polské verzi pod shodným názvem *Boże isgrzysko* (Lukowski 1999; Markiewicz 2002; Davies 1981).

³⁰ Adam Mickiewicz, který je bezpochyby nejznámější autorů písní v duchu polského romantického nacionalismu, se narodil na území dnes patřícímu Litvě a je dodnes považován za národního básníka nejen Poláků, ale též Litevců. Vedle učebnic literatury může být důkazem též řada litevských ulic nesoucích jeho jméno či pomník připomínající jeho památku ve Vilně. První verš první Mickiewiczovy básně *Pan Tadeusz* „Litwo! Ojczyzno moja! [Litvo! Má vlasti!]“ (Mickiewicz 2011: 3) pak dobře vypovídá o univerzalizmu národního smýšlení stoupenců tehdejšího romantického nacionalismu.

považovat za nacionalismus etnický vyznačující se nevraživostí vůči ostatním národům. I v této době v podstatě přetrvala idea společného národa, jehož jednotícím prvkem nebyla rasa, krev ani etnický původ (srov. Walicki 2009: 426–427; Goćkowski, Walicki 1977: 12–13; Sugar 1988: 6; Paczos 2014: 69; Breuilly 1993: 117).

Představovat si tehdejší národní hnutí jako homogenní celek by však bylo chybné. V 19. století se začaly rozvíjet různé koncepce národního směřování v rámci více či méně legálních aktivit, spolků či postupně formujících se politických táborů v jednotlivých polských zemích, ale též v zahraničí, neboť již před definitivním zánikem Polsko-litevské unie, po Kościuszkově povstání, jakož i po potlačení povstání z roku 1830 a 1863³¹, o kterých ještě bude řeč, se řada polského obyvatelstva uchýlila do emigrace (zejm. do Francie, Anglie, Belgie, Itálie a Švýcarska) (Řezník 2010: 202–203).

V první polovině 19. století byly pravděpodobně nejpříznivější podmínky pro rozvoj národního hnutí na území ruského záboru. Na základě usnesení Vídeňského kongresu byla v roce 1815 carem Alexandrem I. v rámci ruského impéria založena tzv. Kongresovka – polské autonomní království. Postupně však kompromis v podobě této autonomie v rámci ruské říše rozpadl, když ruské elity soustavně ignorovaly ústavu a začaly ukrajovat z Polákům garantovaných pravomocí. To vyvrcholilo povstáním v listopadu 1830 (Hearder 1988: 325–326). Impulsů pro vypuknutí samotného povstání pak bylo několik. Historici mezi nimi uvádějí jednak snahu ruského cara využít poměrně početné polské vojsko pro vlastní účely (mj. se jednalo o vyslání polských vojsk do bojů za „ochranu vídeňského uspořádání“ po snahách Belgie o své osamostatnění), dále pak stupňující se požadavky samotných nacionalistů, které snad mohly být povzbuzeny revolučními událostmi ve Francii a Belgii, jež se odehrály téhož roku, a dalším faktorem pak mohl být zvyšující se tlak ze strany policie³², která připravila seznamy revolučních nacionalistů s úmyslem jejich zatčení (Wandycz 1993: 105–106; Dybkowska 2006: 176). Ačkoliv iniciátory revoluce nebyli lidé z aristokratických kruhů, zatím zde ještě nešlo hovořit o masivním lidovém národním hnutí (Hearder 1988: 326). Žádný z evropských států proklamovanou nezávislost nově ustaveného polského státu neuznal a v říjnu 1831 byly revoluční síly potlačeny. Rusové pak opět přezvali kontrolu nad Varšavou, strůjce převratu postihla vlna represí a polské království pozbylo

---

³¹ O těchto polských povstáních pojednává například český historik Miloš Řezník v knize *Za naši a vaši svobodu* (Řezník 2006).

³² Policie podléhala velkoknížeti Konstantinovi Pavlovičovi, zástupci cara v Polském království, který byl v podstatě nejvyšším vládcem tohoto „samosprávného“ území.

značnou část svých autonomních pravomocí³³, což se podepsalo na následném vývoji (Dybkowska 2006: 176–183; Hearder 1988: 327).

Potlačení povstání a nově nastolený řád postupně podnítl vznik širšího polského národního hnutí na území Polského království. Nyní toto hnutí nestálo již výhradně na aristokratických základech, jejichž prostřednictvím byla polská národní myšlenka od počátku formována nejintenzivněji. Způsobem, jakým šlechta a nižší panstvo získávalo stoupence nižších vrstev, bylo spojení národní myšlenky s určitými společenskými změnami, které by těmito skupinám mohly být prospěšné (Řezník 2010: 204). Od této doby můžeme pozorovat pozvolnou proměnu podoby polského nacionalismu. Přesto však v této době ještě nemůžeme hovořit o masově rozšířeném národním hnutí, neboť národní identita nižších vrstev se teprve začínala utvářet (Hobsbawm 2000a: 46).

Další důležitá událost polských snah o národní sebeurčení se odehrála roku 1846 v Krakově³⁴. Krakov byl po Vídeňském kongresu smlouvou z května 1815 učiněn „svobodným městem“, které fakticky náleželo pod správu všech tří mocností (Davies 2005: 246). Krakovské povstání³⁵ z února 1846 připravované osobnostmi z různých kruhů napříč zábery i v emigraci³⁶ se nicméně zapsalo do dějin jako další neúspěšný pokus o vytvoření polské národní vlády. Revoluční manifest „Polskému národu“, který sliboval konec jazykového, náboženského a materiálního útlaku Poláků, zůstal jen prázdnou proklamací, když bylo povstání za pouhých devět dnů potlačeno rakouskými a ruskými vojsky (Tamtéž 248–249). Krakov byl poté smlouvou z listopadu 1846 přičleněn k Rakousku.

Události z roku 1846 měly dohru především na Haliči, kde na počátku roku rakouská vláda ve snaze zabránit protirakouskému povstání, které bylo organizováno polskou šlechtou, využila napjaté situace mezi panstvem a rolníky, rozšířila mezi ně zprávu o tom, že šlechta

---

³³ Pro více informací o listopadovém povstání kap. 6 v knize Piotra Wandycze (1993: 105-117).

³⁴ Takzvaná Krakovská republika o rozloze 1 164 km² nezahrnovala jen Krakov jako takový, nýbrž i další okolní města a vesnice rozprostřené v okruhu 30 mil na sever od Visly (Davies 2005: 246–247).

³⁵ Zde je potřebné poznamenat, že revoluce nebyla koncentrována jen na území Krakova. Protirežimní akce se odehrály též v Poznani, Pomořansku, na Litvě a povstání rolnictva bylo plánováno i na východní Haliči. Na většině míst však byly plány prozrazeny a povstání bylo potlačeno.

³⁶ Hlavním iniciátorem povstání byla Centralizacja Towarzystwa Demokratycznego Polskiego, která připravovala v Paříži plán „trojzáborového povstání“, vytvořila pokyny pro vůdce povstání v jednotlivých částech dřívějšího polského teritoria a připravovala plán, na jehož základě by bylo možno mobilizovat také rolnictvo. Ne všichni, kteří se však do povstání zapojili, patřili k Centralizaci. Z důvodu omezeného prostoru v této práci pro více informací o organizátorech i o samotném průběhu povstání vizte např. knihu Bolesława Limanowského nazvanou *Historja ruchu rewolucyjnego w Polsce w 1846* (Limanowski 19163), pro stručné informace pak kapitolu „*Rok 1846 I Powstanie Krakowskie*“ v knize Andrzeje Chwalby (2000: 301–306), případně v angličtině text v sedmé kapitole knihy Piotra Wandycze *The Decade of Hope and Despair, 1846-56* (1993: 132–137).

plánuje proti rolníkům ozbrojenou akci a začala je nabádat ke vzpouře a rabování šlechtických sídel, což vedlo k tzv. Haličskému masakru³⁷ (Fras 2002: 298; Lukowski, Zawadski 2006: 170). Tento sociální konflikt zásadně poznamenal polskou společnost na Haliči. Demokratický tábor tam byl slabý, konzervativní šlechta a nižší panstvo se nechtělo napříště dostat do konfliktu s vládou a rolnictvo sužované hladem a nemocemi se obávalo dopadů potenciálních snah o další revoltu (Wandycz 1993: 141). V pruské části bývalého státu však snahy národních vůdců neustaly. V Poznani vzpoura proti pruským autoritám pokračovala až do března 1848. Přibližně dvě stě lidí pocházejících z různých společenských vrstev bylo postaveno před soud ve velkém Berlínském procesu, který se stal spojujícím článkem mezi polským povstáním z roku 1846 a revolučním rokem 1848 (Tamtéž 136–137).

Proměna společnosti, která se v devatenáctém století odehrávala napříč Evropou, se, ačkoliv v rozdílné intenzitě, nevyhnula ani jednotlivým částem bývalého polského státu. Rozvoj průmyslu a přesuny lidí z venkova do měst začaly utvářet podmínky pro vznik politicky uvědomělého obyvatelstva, které se začalo zajímat mj. též o národní otázku (Kosman 2010: 237). Někteří to přisuzují demokratizaci veřejného života, že došlo k stimulaci národního uvědomění mas, s čímž se pak zejména ve východní části polského teritoria pojilo též umocnění národnostních tenzí (Halecki 1955: 254–255).

Rok 1848 se stal důležitým milníkem v dějinách evropského nacionalismu a nejenak tomu bylo i v polském případě³⁸. S revoluční vlnou, která se na počátku roku postupně ze Sicílie přesunula přes Francii do Pruska a Rakouska, Poláci podporující národní myšlenku vytušili jedinečnou příležitost k národnímu sebeurčení. Někteří prusští generálové chtěli využít polských vojsk v potenciální válce s Ruskem a sympatie pro polskou otázku projevila též Francie a několik pruských liberálních politiků. Toho se poznaňští národní vůdci snažili využít, ustavili v Poznaňském velkovévodství Národní výbor³⁹ (složený výhradně z Poláků), jehož delegace oslovila pruského krále s požadavkem na lokální autonomii (Chwalba 2000: 309; Wandycz 1955: 138). Král tento požadavek odmítl, přislíbil však alespoň reorganizaci daného území. Problematickou se zde stala skutečnost, že 40% podíl tamějšího obyvatelstva tvořili Němci a Židé (Wandycz 1995: 139). To se pak stalo zárodkem konfliktu, jenž vedl

---

³⁷ V polštině Rzeź galicyjska.

³⁸ O polských událostech v roce 1848 se můžeme více dočíst např. v knihách polského historika Stefana Kieniewiczze *Rok 1848 w Polsce* (Kieniewicz 2005) a *Spoleczeństwo polskie w powstaniu poznańskim 1848* (Kieniewicz 1960).

³⁹ V polském jazyce Komitet Narodowy.

k postupnému opouštění konsensu mezi Prusy a poznaňskými polskými vůdci. Konečným důsledkem pak bylo, že se Poznaň místo rozšíření své autonomie dostala pod ještě pevnější pruskou kontrolu (Chwalba 2000: 309–311).

Rovněž Poláci v rakouském záboru se snažili využít možností, jež revoluční vlna roku 1848 přinesla. Haličští liberálové sepsali petici, která i přes počáteční neochotu obyvatelstva odporovat režimu rychle získala 12 tisíc podpisů obyvatel⁴⁰ žijících na tamním území. Petice požadovala právo na polskou armádu, národní samosprávu, polštinu coby vyučovací jazyk, zrušení cenzury, politickou amnestii a rovná práva pro všechny občany zahrnující faktické zrušení poddanství (Wandycz 1995: 142–143). Skutečnost, že národní hnutí zde zastupovalo veškeré obyvatelstvo, jej učinila silným při artikulaci svých požadavků. Ukrajinské elity však brzy právo Poláků hovořit jménem celé provincie začaly zpochybňovat a povzbuzeny revolučním děním se jaly požadovat vlastní administrativní autonomii v rámci Haliče (Wandycz 1995: 144–145). S tímto však polští národní vůdci na Haliči příliš nesympatizovali. V důsledku těchto událostí pak můžeme pozorovat pozvolnou proměnu polského nacionalismu od nacionalismu čistě kulturního k nacionalismu etnicky definovanému, tak jak byl představen v teoretické kapitole. Zatím však pouze v rámci rakouského záboru.

Za zlomové období, kdy se dominantní polský nacionalistický diskurs začal stále více přibližovat etnickému pojetí, je pravděpodobně možno považovat 60. léta 19. století. Bytí Polákem bylo stále častěji definováno na základě polského původu, užívání polského jazyka a praktikování římskokatolického náboženství (Johnson 1996: 110). Andrzej Walicki (2009: 427) pak do tohoto období klade též počátky tradice polského pojmání nacionalismu v „úzkém, pejorativně zbarveném významu“⁴¹.

Důležitou skutečností, jež přispěla k této změně, bylo další, na dlouhou dobu poslední, potlačení polských snah o dosažení nezávislosti. Počátek 60. let 19. století byl poznamenán řadou vlasteneckých manifestací ve Varšavě. Politická skupina tzv. červených ustavila Ústřední národní výbor později přejmenovaný na Prozatímní národní vládu a na leden 1863 připravila povstání se snahou jednak obnovit polský stát v rozloze odpovídající hranicím z doby před rokem 1772 a dále také s požadavkem zajistit lidem

---

⁴⁰ Nejednalo se jen o Poláky, ale též další etnické skupiny, jako byli Židé či Rusíni.

⁴¹ Připomeňme si, že je v Polsku nacionalismus v podstatě pejorativním označením, které se spojuje se s takovými pojmy jako je sociální darwinismus, rasismus, xenofobie a šovinismus (viz teoretická část práce – interpretace Grotta a Bernackého – a kapitola 5.1. Nacionalismus a patriotismus v myšlení Poláků).

ústavní svobody (Kosman 2010: 231–232). Ani toto povstání však nebylo úspěšné. Důsledkem patnácti měsíců bojů, do nichž se zapojilo na 200 tisíc lidí, byly početné ztráty a vlna represí (Tamtéž: 234–235). Tato porážka pak znamenala definitivní konec Kongresového Polska. Poláci v ruském záboru ztratili veškerou autonomii a území Polského království se stalo jen jedním z regionů Ruského impéria. Jen v rámci rakouského záboru se v druhé polovině 60. let 19. století Polákům podařilo prosadit poměrně značnou míru autonomie na vídeňském centru (Řezník 2010: 202; Halecki 1955: 259–260; Hearder 1988: 331).

Potlačení lednového povstání a následná politika germanizace a rusifikace v pruském a ruském záboru vedly k opuštění významnějších snah o restauraci společného státu z dob předzáborových a s tím i k zániku myšlenky společného národa jak na straně Poláků, tak též na straně Litevců, Bělorusů či Ukrajinců (Wandycz 1995: 239–240). V následujících dekádách pak docházelo ke stále většímu příklonu k etnicky pojatému nacionalismu, vyzdvihování vlastního národa nad národy ostatní a také k rozvoji moderního politického antisemitismu, který si v polské společnosti takřka po celé 20. století udržel své místo (Sugar 2011: 8; Paczos 2014: 86). Bylo by však liché domnívat se, že vnější i vnitřní faktory, které přispěly postupnému redefinování nacionalismu, působily na všechny sociální a politické skupiny stejně. Nadále zde existovalo několik proudů, a to i v rámci jednotlivých záborů, jež se lišily v otázkách „co je to polský národ“, „na základě jakých atributů je konstituován“ či „co je úlohou takového národa“. Ve Varšavě⁴² například působila poměrně vlivná skupina pozitivistů, která, ač se vymezovala vůči svým předchůdcům propagujícím romantický nacionalismus, s nimi sdílela odmítavý postoj vůči etnocentrickému pojetí polského národa. Jejich hlavní myšlenkou bylo, že každý jednatel může svým přičiněním pomoci společnému dobru národa (Grott 2010: 51–54). Jak popisuje Stefan Auer (2004: 61), pozitivistům šlo o to, aby se nacionalismus přiklonil od oslavování úspěchů minulosti a mesianistických ambicí ke skutečným problémům lidu. Polský historik Marcell Kosman (2010: 229) však dodává, že ostré vymezení⁴³ mezi pozitivismem a romantismem nebylo ve všech případech samozřejmostí a že i u vrcholně pozitivistických nacionalistů bylo možno pozorovat podporu některých romantických idejí.

---

⁴² Blíže o varšavských pozitivistech pojednává článek Stanislaue Blejwase (1982: 47–54) *Warsaw Positivism – Patriotism Misunderstood* publikovaný v magazínu *The Polish Review*.

⁴³ O regionálních odlišnostech mezi polskými pozitivisty a o tom, jak se jejich smýšlení odlišovalo od původního Comtova pojetí, se můžeme více dočíst např. v knize Piotra Wandycze (Wandycz 1995: 262–264).

V následujícím období až do první světové války se s výjimkou občasných výbojů Spiklenecko-bojové organizace Polské socialistické strany⁴⁴ výraznější ozbrojené snahy o osamostatnění neobjevily. To ale neznamenalo, že by se polské národní hnutí zcela vytratilo. Naopak došlo k prohlubování národního vědomí mezi masami (Hobsbawm 2000b: 127). Například se pořádaly vzpomínkové události na počest padlých v bojích za národní sebeurčení z let 1830–1831 a 1863–1864 (Kosman 2010: 241–243). Z důvodů hrozící perzekuce v případě veřejného konání vlasteneckých manifestací se tyto odehrávaly zejména v kostelích a na hřbitovech. Ačkoliv někteří autoři (př. B. Anderson) tvrdí, že nacionalismus se začal objevovat v době, kdy docházelo k oslabování náboženské identity, přičemž národní identita pak na hodnotovém žebříčku nahradila identitu náboženskou, v polském případě byla realita odlišná (Hobsbawm 2000b: 67–68). Katolická církev byla především v ruském záboru utlačovaná podobně jako samotní Poláci a náboženské instituce proto zpravidla podporovaly národní hnutí (Kellas 1991: 48). A umožnění konání těchto „veřejných“ vzpomínkových vlasteneckých shromáždění bylo právě jedním ze důvodů, proč se náboženská identita postupně stávala součástí polského národního vědomí.

3.2. Nacionalismus druhé republiky

Obnovení samostatného polského státu v roce 1918 můžeme zajisté považovat za jeden z vůbec nejdůležitějších momentů v dějinách polského nacionalismu. Jedním faktorem, který poměrně zásadním způsobem ovlivnil pozdější polský nacionalistický diskurs i praxi, byly hranice nově vzniklého státu. Přestože nedošlo k naplnění snah o obnovení hranic z doby před rokem 1772⁴⁵, jak požadovaly polské elity, nový polský stát bylo možno jen stěží považovat za etnicky homogenní (Wirth 1936: 731). To v období následujícím po první světové válce vedlo k řadě sporů Polska se sousedními zeměmi a též k národnostním

---

⁴⁴ Informace o této bojové organizaci jsou zpracovány například v kapitole „Historia Organizacji Bojowej P. P. S. [Dějiny bojové organizace P. S. S.]“ třetího svazku knihy *Pisma zbiorowe*, která zahrnuje rukopisy samotného Józefa Piłsudského, jenž se na založení této organizace podílel (Piłsudski 1937: 23–36)

⁴⁵ Obnovení původních hranic z předzábtorového období požadovali oba hlavní aktéři procesu restaurace polské státnosti a dva hlavní nacionalističtí vůdci Józef Piłsudski a Roman Dmowski. V tomto ohledu je zajímavé, že jejich požadavky v podstatě odporují klasickému nacionalistickému principu požadujícímu shodnost geografické a národní jednotky. Ani u jednoho ze zmiňovaných totiž nemohla být řeč o pojmání polského národa inkusivně v podobě, jakou jsme mohli pozorovat na konci 18. a první polovině 19. století. V případě Piłsudského docházelo k úvahám týkajícím se federalizace státu či poskytnutí jisté autonomie pro ostatní národnosti (přestože, jak víme, k ničemu takovému nedošlo), v případě Dmowského se pak objevovaly myšlenky na eliminaci „cizích elementů“ z polského území a snaha prosazovat sociální privilegia pro Poláky na úkor ostatních národností (Holzer 2000: 346).

tenzím⁴⁶ uvnitř samotného polského státu v důsledku toho, že se posléze uvnitř polských hranic ocitla též řada nepolského obyvatelstva, zejm. Bělorusů, Ukrajinců, Židů či Němců⁴⁷. V některých regionech na východě země představovali Poláci dokonce jen minoritu (Holzer 2000: 337–338).

Utvoření nového státu bylo problematické rovněž z toho důvodu, že se jednotlivé části země vyvíjely poměrně odlišně. Zásadní rozdíly byly nejen národnostní, ale též ekonomického charakteru a vztahující se k úrovni vzdělání. Ve vojvodstvích, která dříve spadala pod pruský (či později německý) zábor, bylo dosaženo téměř plné gramotnosti ve srovnání s oblastmi, jež byly pod ruskou a rakouskou kontrolou. Zatímco například ve Slezsku dosahovala míra gramotnosti až 98,5 %, v Krakově to bylo už jen 87 %, v Lodži 77,3 % a v Poleském vojvodství se jednalo o pouhých 51,6 % (Holzer 2000: 338). Zejména oblasti ruského a rakouského záboru (s výjimkou Krakova) a části těšínského Slezska, jež po roce 1920 připadlo Polsku, byly značně zaostalé též co se ekonomiky týče, a jisté rozdíly mezi jednotlivými částmi země v pomyslných hranicích z dob záborových (s přihlédnutím k pozdějším teritoriálním změnám) můžeme pozorovat dodnes.

V prvních letech po obnovení státnosti došlo ke značnému posílení národního uvědomění obyvatelstva a s tím související podpory národoveckého politického proudu. Národní demokracie (*endecja*)⁴⁸, kandidující jako uskupení Lidově národní unie (Związek Ludowo Narodowy; ZLN), dosáhla v prvních parlamentních volbách, které se odehrály v lednu 1919, výrazného vítězství. Představitelé ZLN zastávali názory volající po odstranění cizích a nepřátelských elementů z polské společnosti, usilovali o dosažení národnostní homogenity a prosazovali sociální privilegia pro Poláky na úkor národnostních menšin (Holzer 2000: 346; Shelton 1995: 250–251). Za největší nepřátele země považovali Němce a silně se též vymezovali vůči Židům, v jejichž konání viděli příčiny konfliktů mezi jednotlivými sociálními vrstvami a znemožnění přirozeného vývoje střední třídy (Shelton

---

⁴⁶ Především na východě území docházelo ke značným nepokojům. Působení běloruského a ukrajinského nacionalistického hnutí přivedlo zemi na počátku 20. let 20. století téměř na pokraj občanské války (Straka 2003: 53).

⁴⁷ Dle oficiálních údajů z roku 1921 tvořili Poláci jen necelých 70 % veškerého obyvatelstva. Dále zde bylo cca 14 % Ukrajinců, 8 % Židů, 4 % Němců a stejný počet Bělorusů. Dle údajů vypovídajících o náboženském vyznání se lze nicméně domnívat, že tyto údaje nejsou přesné a že skutečný podíl osob polské národnosti byl nižší (Kovács 2010: 73).

⁴⁸ Počátky Národní demokracie (často označované zkratkou ND či přeneseně jako *endecja*) můžeme nalézt již v roce 1887 v tzv. Polské lize později přejmenované na Národní ligu (Dwojnych 2007: 82). Tato strana a osoby s ní spojené jako R. Dmowski či Z. Balicki si mezi polskými národovci získali důležité místo a jejich odkaz se u nacionalisticky smýšlejících Poláků objevuje dodnes. Více informací o historii a vývoji Národní demokracie, jejích hlavních osobnostech, myšlení a jejich protivnících např. v článku Wojciecha Turka „*Nacjonalizm na modłę pruską*“: *endecja w oczach jej przeciwników w świetle wybranej literatury polemicznej* (Turek 2011).

1995: 249–251; Auer 2004: 62). Na prvním místě v programu této strany stál nacionalismus, jednota národa a kultivace polských národních, kulturních a náboženských tradic spojených s katolickou církví⁴⁹.

Vedle *endeků* v čele s Romanem Dmowským byl další osobou, která významně ovlivnila nacionalistické myšlení meziválečného polského státu, Józef Piłsudski. Byl to právě on, respektive jeho⁵⁰ sanační režim, co zásadně posílilo polské národní sebevědomí (AMZV: III. sekce 1918–1939; k. 628). Akcentování myšlenek o velikosti národa, historicky prokázaná snaha osobně bojovat za polský stát či jeho heslo „nejvyšším dobrem je právo státu“ zajistily Piłsudskému v polské společnosti popularitu (Tamtéž). Nacionalismus chápaný jako postoj či jako doktrína byl pak jednou z komponent mentality⁵¹ tvořící myšlenkové jádro druhorepublikového autoritářského režimu.

Polský nacionalismus meziválečného období⁵² si ponechal některé rysy nacionalismu předválečného. Zůstal převážně etnický orientován, charakteristická pro něj byla nenávisť k minoritám, především pak Židům, Němcům a Ukrajincům a důraz na polské tradice. S utvořením vlastního státu se pak k hlavním rysům přidal též státocentrismus. Ačkoliv Piłsudski v době bojů za utvoření samostatného Polska operoval s myšlenkou určité federalizace oblastí příslušejících nepolským východoevropským menšinám a myšlení *piłsudczyku*⁵³ při legitimizaci sanačního režimu bylo v mnohých ohledech inspirované

---

⁴⁹ ZLN však zcela nezavrhovala ani protestantskou víru. V programu z května 1919 se píše o zajištění ochrany polským protestantům v rámci polského státu. I přes tuto skutečnost však toto politické uskupení vyhrzovalo vedoucí úlohu ve společnosti katolické církvi (Shelton 1995: 252).

⁵⁰ Pro pořádek je vhodné poznamenat, že Piłsudski většinu času fungování tohoto režimu oficiálně nepůsobil na žádné důležité politické pozici. Pouze v období od října 1926 do června 1928 a poté tři měsíce v roce 1930 byl ve funkci předsedy vlády. Přesto je však nesporným faktem, že od květnového převratu až prakticky do své smrti to byl právě on, kdo hrál rozhodující úlohu v exekutivě tzv. sanačního režimu.

⁵¹ Mentalita je zde chápána ve smyslu, jak jej představuje J. J. Linz ve své teorii autoritářských režimů. Na rozdíl od systematického propracovaného souboru myšlenek, který bychom mohli označit slovem ideologie, se jedná spíše o určitý beztvary způsob myšlení, postoje a emoce, které tvoří myšlenkový obsah režimu a ospravedlňují jeho existenci (Linz 2000: 162).

⁵² Zde nicméně musíme připomenout, že ani přes autoritářský charakter režimu, který v některých obdobích usiloval o dosažení téměř absolutní kontroly společnosti a jejího myšlení zejména prostřednictvím cenzury tisku, úpravy školského systému a poměrně masivních zásahů do shromažďovacího a spolčovacího práva, což zahrnovalo i zrušení některých nacionalistických organizací (př. Tábor velkého Polska), se nepodařilo eliminovat projevy národního smýšlení zcela neodpovídající dominantní ideové linii režimu. Vedle odlišného pojetí Národní demokracie, která ku příkladu dávala větší důraz na katolicismus coby součást národní ideologie, se zde mj. nacházelo též hnutí Zadruga založené v roce 1937 (tedy až po Piłsudského smrti) Janem Stachniukem, jež se vyznačovalo svým kulturním panslovanským a protikřesťanským charakterem (srov. Grott 2003; Gajda 2009; Tomaszewicz 2010; Potrzebowski 2016).

⁵³ O ideových inspiracích sanace formulovaných hlavním ideologem režimu píše například polská politoložka Marta Grzybowska v knize *Adam Skwarczyński jako ideolog obozu sanacji: koncepcje publiczno-ustrojowe* (Grzybowska 1997).

romantismem⁵⁴, politika vůči národnostním menšinám v období následujícím po roce 1930 se od těchto zásad poněkud lišila. Program iniciovaný na počátku 30. let 20. století usiloval o polonizaci slovanských menšin a faktickou likvidaci ukrajinského národního hnutí. Tato politika však nebyla realizována ani tak kulturně-osvětovou či vzdělávací činností jako policejním a vojenským terorem. V rámci této politiky došlo k násilnému rozehnutí ukrajinských společenských a kulturních organizací, destrukci soch a obrazů ukrajinských národních hrdinů, a později byli někteří stoupenci radikálních ukrajinských nacionalistů internováni v kontroverzní speciální věznici v Bereze Kartuské⁵⁵ (Żaryn 2006: 255; Kovács 2010: 84–87).

3.3. Období po druhé světové válce

Podobu nacionalismu po druhé světové válce ovlivnila mj. výrazná proměna národnostního složení a územního rozložení Polska. Polsko se svým přesunem o cca 200 km na západ přišlo o svá východní území, a naopak nově nabylo oblasti na západě. Celá rozloha se nicméně ve srovnání s obdobím před rokem 1939 zmenšila o 20 % (Kersten 2001: 75; Paczkowski 2000: 91).

Nepřesouvaly se však jen hranice, nýbrž i lidé. Během války Polsko pozbylo většinu ze své židovské populace⁵⁶ a někteří přeživší pak navíc byli zabiti rukama samotných Poláků v poválečných pogromech, jež se následně staly důvodem pro exodus dalších, kteří tyto události přežili⁵⁷. Otázka týkající se polského podílu na holocaustu a na pogromech⁵⁸ organizovaných po ukončení druhé světové války je pak zvláště důležitá proto, že je v polském nacionalistickém diskursu stále aktuálním tématem.

---

⁵⁴ Blíže o inspiracích romantickou literaturou mezi polskými národovci v 30. letech 19. století pojednává Paweł Kuciński v článku *Reinterpretacje romantyzmu. Radykalny nacjonalizm wobec dziedzictwa epoki wieszczów* (Kuciński 2014).

⁵⁵ Více o tomto vězení, kam se dostávali političtí oponenti bez řádného soudu a které někteří autoři (př. Snyder 2003: 167) nazývají koncentračním táborem, se můžeme dočíst v knize Wojciecha Śleszyńskiego s názvem *Obóz odosobnienia w Berezach Kartuskich 1934-39*.

⁵⁶ Většina Židů pochopitelně zemřela během holocaustu. Některým se však podařilo již za války uniknout a emigrovat. Část přeživších pak zemřela brzy po osvobození z přirozených zdravotních příčin souvisejících s jejich pobytem v táborech.

⁵⁷ T. Judt hovoří o více než 63 tisících Židech, již odešli do Německa mezi červencem a zářím roku 1946 (Judt 2005: 24).

⁵⁸ Nejznámějším je pravděpodobně pogrom v Jedwabnem z července roku 1941, při němž místní (polští) obyvatelé zabili několik stovek Židů (přesný počet obětí dosud není historikům znám). Tato událost se do povědomí lidí dostala především díky knize Jana Tomasze Grosse, jež vyvolala v polské společnosti velkou polemiku. Do doby předcházející zveřejnění této knihy byli totiž za pachatele této události považováni němečtí nacisté (iRozhlas 10. 2. 2018).

Úpravou hranic dohodnutou vítěznými mocnostmi navíc Polsko přišlo o většinu ze své ukrajinské, běloruské a litevské menšiny, přičemž mnozí z těch, kteří i přesto zůstali uvnitř polského státu, byli odsunuti za sovětskou hranici⁵⁹. Přirozeně se též do země navraceli přeživší vojáci a lidé, kteří utekli před válkou a polští vysídlenci z východních území museli rovněž nalézt nové domovy⁶⁰. Velká část přesunů však byla způsobena také přesídlovacími procesy Němců a Sovětů v průběhu válečné okupace⁶¹. Vítězné mocnosti navíc po válce svolily k odsunutí německého obyvatelstva z polského území⁶², v důsledku čehož pak v roce 1950 z původních sedmi milionů Němců nezůstalo na polském území více než 300 tisíc⁶³ (Simons 1991: 42; Paczkowski 2000: 92; Roos 1966: 211–218). V poválečném Polsku tedy shledáváme typické projevy etnicky pojímaného nacionalismu vyznačujícího se záští vůči ostatním národnostem. Ani tehdy však nedošlo k realizaci nacionalistické myšlenky, jak ji představuje mj. E. Gellner, tedy že by všichni příslušníci národa měli žít ve svém národním státě. Ačkoliv vnitřně dosáhlo Polsko značné etnické homogenizace (počet národnostních menšin nepřevyšoval 2–3 % populace (Łodziński 2000: 143)), na rozdíl od situace po první světové válce konec té druhé nevedl k masivnímu návratu emigrantů zpět do vlasti, a mnoho Poláků tudíž zůstalo mimo území svého národního státu⁶⁴ (Paczkowski 2000: 93).

3.4. Nacionalismus v časech Polské lidové republiky

Nacionalismus v polské společnosti, ale i v samotné politice přetrval též v období tzv. Lidového Polska ustaveného na základech komunistické (sovětské) ideologie prosazující spíše internacionalismus a stavící se proti nacionalismu coby překážce efektivní spolupráce „spřátelených socialistických zemí“. Jedním z důvodů, proč se nacionalismus nepodařilo ze společnosti odstranit, byla skutečnost, že většinová polská společnost nikdy ve větší míře

---

⁵⁹ Nejznámější je v tomto ohledu pravděpodobně tzv. Operace Vísła (v polštině Akcja Wsła).

⁶⁰ Oficiálně se mělo jednat o tři miliony Poláků (Roos 1966: 212).

⁶¹ Tony Judt se například zmiňuje o 750 tisících rolníků, již byli vyhnáni Němci ze západního Polska (2005: 22).

⁶² Winston Churchill se kupříkladu nechal v projevu z 15. 12. 1944 slyšet, že v zájmu prevence budoucích možných konfliktů navrhuje úplné vyhnání Němců ze západu a severu polského území (Kersten 2001: 78).

⁶³ Uvedená čísla je nutno brát spíše orientačně, neboť jednotlivé zdroje se v tomto rozcházejí.

⁶⁴ Jan Żaryn uvádí, že se jednalo o přibližně 8 milionů Poláků, kteří žili v období druhé republiky za hranicemi. Do tohoto čísla však zahrnuje i cca 2 miliony občanů (zejm. rolníků a dělníků), již emigrovali až v průběhu meziválečného období v důsledku špatné ekonomické situace, především pak v období velké hospodářské krize (2006: 263).

komunismus⁶⁵ neakceptovala, což bylo způsobeno především ztotožňováním tohoto režimu se SSSR.

Jak se však ukázalo na příkladech vícero zemí socialistického bloku, ani spojení komunistické ideologie s nacionalismem⁶⁶ nebylo zdaleka nemyslitelné, a to i přes to, že se v mnohých případech setkávalo s nelibostí Sovětů a zejm. v časech stalinismu bylo tvrdě potíráno.

V případě Polska můžeme za počátek období, kdy národně orientovaný „komunismus“ zaujal důležité místo ve vládní ideologii, považovat rok 1956, kdy se Władysław Gomułka (dříve vězněný za své národně-komunistické myšlenky) dostal do čela ústředního výboru Polské sjednocené dělnické strany (PZPR). Národně orientovaný přístup měl především zajistit lidovou podporu pro jinak nepříliš oblíbený režim.

Zajímavá je na podobě nacionalismu tohoto období především skutečnost, že zde důležitou úlohu hrálo etnické pojetí, které dle teorie není zcela typickým pro národnostně homogenní společnosti, jakou Polsko v období PRL nepochybně bylo (jak jsme si již ukázali na datech představených výše). Jako typický příklad manifestace etnického nacionalismu ze strany PZPR můžeme uvést protižidovskou kampaň z března roku 1968. Kampaň byla spuštěna v reakci na protirežimní demonstrace propuknuvší po zákazu Mickiewiczovy divadelní hry *Dziady*⁶⁷. Protesty se v průběhu následujících dvou měsíců šířily polským územím dávající najevo chybějící legitimitu režimu. Režim označil za strůjce nepokojů sionisty a vedle zatčení několika tisíců protestujících studentů inicioval protižidovskou kampaň⁶⁸. To vše ve snaze odvrátit politickou krizi a upevnit si svou mocenskou pozici (Maud 2014: 16; Biskupski 2000: 143–144; Snyder 2013: 356–359).

---

⁶⁵ V polském případě jako ani v žádném jiné zemi v rámci východního bloku se pochopitelně o komunismus nejednalo. Tohoto pojmu je zde užíváno ve smyslu ideologie prosazované vládoucí Polskou sjednocenou dělnickou stranou. Nahrazení tohoto výrazu slovem socialismus, které by jistým způsobem mohlo být přesnější, není možné, neboť socialismus by v tomto případě zahrnoval i politické proudy mimo PZPR. Proto výrok, k němuž se vztahuje tato poznámka, by se stal neověřitelným (ne-li dokonce nepravdivým). Musíme si tedy být vědomi této pojmové nepřesnosti a slovo komunismus zde chápat jako zástupné označení pro reálný socialismus.

⁶⁶ O tom, jakým způsobem využívala PZPR nacionalismu ve snaze získat podporu obyvatelstva, pojednává ku příkladu kniha Marcina Zaremby *Komunizm, legitymizacja, nacjonalizm. Nacjonalistyczna legitymizacja władzy komunistycznej w Polsce* (Zaremba 2001).

⁶⁷ Existují domněnky, že zrušení představení *Dziady*, jakož i celá protižidovská kampaň byly dopředu naplánovány (Biskupski 2000: 144).

⁶⁸ V důsledku této kampaně mnoho polských občanů židovské národnosti přišlo o práci a přibližně 15 tisíc jich bylo nuceno emigrovat (Auer 2004: 64).

Jádro nacionalismu však nespočívalo jen v ideologii vládnoucí strany, která, jak již bylo zmíněno, nepožívala významnější⁶⁹ podpory mas. Byla zde katolická církev, která v období socialistické nadvlády snad více než kdy jindy zastávala roli ochránkyně polské národní identity. Důležitou úlohu v posílení polského národního uvědomění, hrdosti a snahy o opětovné osvobození národa sehrálo v roce 1978 zvolení Karola Wojtyły papežem. Období následující je charakteristické posílením národní manifestace a také návratem k tradici romantického nacionalismu 19. století (Auer 2004: 68–69). V té době rovněž docházelo k nárůstu kultu Piłsudského, jehož odkaz byl vládnoucí PZPR v průběhu fungování PRL soustavně, i když nutno podotknout, že nepříliš úspěšně, očerňován⁷⁰ a režim se pečlivě snažil odstraňovat z veřejného prostoru vše, co by jej mohlo společnosti připomínat (Kusiak 2010: 246–247; Kujawska, Jewsiewicki 2006: 258–261). Faktor vzpomínání na Piłsudského, a především pak na jeho činy vykonané při snahách o polskou samostatnost a v boji proti bolševikům, představoval nepochybně jistou inspiraci v protirežimním úsilí 80. let.

3.5. Nacionalismus po roce 1989

Přechod k demokracii byl spojován s podobnými sentimenty, s jakými jsme se mohli v polské společnosti setkat v počátcích existence druhé republiky. Důvodem byla především skutečnost, že boj proti komunismu a s ním souvisejícím vlivu Moskvy byl pojmán v podstatě jako boj za nezávislost polského národa.

S demokratizací a liberalizací polské společnosti začala vznikat spousta politických i nepolitických uskupení společenského života, které se identifikovaly s polskou národní myšlenkou a ve svém konání prosazovaly různé formy nacionalismu. Na politické scéně jsme mohli zaznamenat řadu osobností prezentujících liberální podobu nacionalismu a odvolávající se na Piłsudského odkaz⁷¹. Nejtypičtějším příkladem je pravděpodobně Lech Wałęsa, nicméně snaha odvolávat se na činy tohoto polského vůdce je patrná napříč polskou společností i politickým spektrem, nevyjímaje bratry Kaczyńské a současnou vládní stranu

---

⁶⁹ Z tohoto důvodu například nikdy nebylo připuštěno konání svobodných voleb. Komparativně malá členská základna ve srovnání např. s tou československou, byla komunistickými kádry ospravedlňována tvrzeními, že nárůst členstva jen oslabuje stranu (Grzymała-Busse 2001: 17).

⁷⁰ Typická byla narace marxistických historiků o blížkém spojení Piłsudského s fašismem (Kusiak 2010: 247).

⁷¹ V polské společnosti je patrná jistá idealizace osobnosti J. Piłsudského. Je považován za národního hrdinu, na období sanace je vzpomínáno jako na „zlatý věk“ a nahlížení na jeho odkaz bývá mnohdy nekritické (srov. Hein-Kircher 2008: 305; Błaszcak 2013: 213–214). Především se zapomíná na řadu represí, jež doprovázely zostření režimu ve 30. letech. Pakliže tedy někdo hovoří o liberálním nacionalismu v souvislosti s Piłsudským, zcela jistě nemá na mysli vrcholné období jeho autoritářského režimu.

PiS⁷². Institucí silně spojenou s polskou národní identitou pak zůstala katolická církev. Na základech učení katolicismu byla budována i některá uskupení charakteristická svým vyhraněným nacionalismem a nezřídka též otevřeným antisemitismem. Nejznámějším příkladem tohoto typu organizace je polská rozhlasová stanice Radio Maryja⁷³ založená Tadeuszem Rydzykem (Auer 2004: 71). Radio Maryja, které ve svém vysílání konstantně operuje s tematikou židovského spiknutí, se angažuje též v politickém dění, před volbami vyjadřuje své politické preference a kupříkladu do voleb 1997 dokonce vyslalo své vlastní kandidáty (Kubát 1999: 97; Hloušek, Kopeček 2010: 227). Přestože již od dob záborů bylo v myslích lidu budováno neoddělitelné spojení polského národa s římskokatolickým věrovyznáním, které má v polském dominantním nacionalistickém diskursu dodnes velký význam, ne všechen tamější nacionalismus je nezbytně katolický. V polské společnosti můžeme nalézt též novopohanské organizace, z nichž některé navazují na tradici Zadrugy (př. Sdružení pro tradici a kulturu „Niklot“⁷⁴). V 90. letech se rovněž začala rozvíjet různá tzv. krajně pravicová nacionalistická uskupení prosazující jako jednu ze svých zásad antiklerikalismus. Příkladem může být Polské národní společenství (Polska Wspólnota Narodowa)⁷⁵ (Tejkowski 2011). Pokud se však zaměříme na nejúspěšnější strany politické scény třetí republiky, které bývají označovány za nacionalistické, jmenovitě Křesťansko-národní sjednocení (Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe; ZChN), Ligu polských rodin (Liga Polskich Rodzin; LPR), Sebeobranu (Samoobrona) a Právo a spravedlnost (Prawo i Sprawiedliwość; PiS), důraz na křesťanské hodnoty se objevuje (či objevoval – v případě ZChN, které dnes již není na politické scéně aktivní) v programatice všech z nich. Vedle ZChN, které má křesťanství již ve svém názvu, například LPR ve své ideové deklaraci zmiňuje poslání „budování silného, krásného a moderního Polska na trvalém, spolehlivém

---

⁷² Odkaz na J. Piłsudského je možno vidět kupříkladu v konceptu čtvrté republiky (IV Rzeczpospolita), který skýtá mnoho paralel se sanací. Demokratickou tranzici v roce 1989 a vznik třetí republiky je možno chápat jako analogii k obnově polského státu v roce 1918. Tak jako se druhá republika v počátku svého fungování potýkala s řadou strukturálních problémů, korupcí, politikařením a morálním úpadkem a až sanační režim vedl k nastolení řádu ve společnosti a k její morální očištění, k podobnému výsledku by mělo vést zavedení nové ústavy čtvrté republiky. Více informací o podobnostech mezi programatikou PiS a piłsudcizmem nalezneme v článku Łukasze Reszczyńskiego „Piłsudczyzm a Prawo i Sprawiedliwość. W poszukiwaniu podstaw do analogii“ (Reszczyński 2011). Projekt ústavy IV RP navržený stranou PiS je pak k nalezení zde: <<http://old.pis.org.pl/dokumenty.php?s=partia&iddoc=7>>

⁷³ Více informací o Radiu Maryja je v češtině možné nalézt v knize Petra Kupky, Martina Laryše a Josefa Smolíka *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy* (Kupka, Laryš, Smolík 2009: 102–104).

⁷⁴ Polský název tohoto nacionalistického uskupení zní Stowaryszenie na Rzecz Tradycji i Kultury „Niklot“.

⁷⁵ Program Polské národní společenství je dostupný zde: <<http://pwn.info.pl/content/29/program-polskiej-wspolnoty-narodowej>>.

a katolickém základu⁷⁶“ (Liga Polskich Rodzin Serwis Internetowy 21. 10. 2017). V případě Sebeobrany se pak dočteme, že „[i]nspiraci pro svůj program (...) čerpá ze sociálního učení církve⁷⁷“ (Samoobrona-a). PiS pak ve svém programu explicitně zmiňuje, že „přináležitost k polskému národu (...) se nerozlučně spojuje s křesťanstvím⁷⁸“ (Program Prawa i Sprawiedliwości 2014: 9).

S nacionalismem (či alespoň s jeho etnickým pojetím) se rovněž pojí problematika menšin. Již od roku 1989 byla polská třetí republika budována coby liberálně-demokratický stát respektující práva menšin žijících na jeho území. V srpnu roku 1989 došlo k ustavení Komise národních a etnických menšin a o několik týdnů později se tehdejší premiér Tadeusz Mazowiecki vyslovil, že „Polsko je též vlastí národnostních menšin“ (Łodzinski 2000: 148).

Polsko se rovněž snažilo o budování dobrých vztahů se svými sousedy, jejichž menšiny na polském území pobývaly a na jejichž území naopak pobývaly menšiny polské. Brzy po přechodu k demokracii došlo k podpisu smluv s Německem a Litvou zavazující oba (respektive všechny tři) státy k vzájemné ochraně etnické a kulturní identity menšin žijících na jejich území (Tamtéž: 149). Zároveň též došlo k určitému mentálnímu vyrovnání s Ukrajinci, když v srpnu 1990 byla schválena rezoluce odsuzující operaci Visla (Jasiak 2001: 190).

Ochrana minorit pak byla garantována též řádnou ústavou z dubna 1997, konkrétně pod druhou hlavu náležejícím článkem 35, jehož první odstavec stanoví, že „Polská republika zajišťuje polským občanům náležejícím k národním a etnickým menšinám svobodu uchování i rozvoje vlastního jazyka, ochranu obyčejů a tradic, jakož i rozvoj vlastní kultury⁷⁹.“ Druhý odstavec čl. 35 pak říká, že „národnostní a etnické menšiny mají právo vytvářet vlastní instituce vzdělávacího a kulturního charakteru jakož i instituce sloužící k ochraně náboženské identity a rovněž mají právo podílet se na rozhodování ve věcech týkajících se identity kulturní⁸⁰.“ V lednu roku 2005 byl též přijat zákon o národnostních a etnických

---

⁷⁶ V polském původním znění: „Budowa silnej, pięknej i nowoczesnej Polski na trwałym, niezawodnym i katolickim fundamencie, to nasze przesłanie, cel i narodowe zadanie“.

⁷⁷ V původním znění: „Inspirację dla swojego programu Samoobrona czerpie ze społecznej nauki Kościoła.“

⁷⁸ V polském původním znění: „Przynależność do narodu polskiego (...) [w]iąże się (...) w sposób nierozzerwalny z chrześcijaństwem.“

⁷⁹ V původním znění: „Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury (Konstytucja RP 1997: Roz. II, Art. 35. 1.).“

⁸⁰ V původním znění: „Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnicwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej (Konstytucja RP 1997, Roz. II, Art. 35. 2.).“

menšinách a o regionálním jazyce ukotvující problematiku menšin na území Polska v extenzivnější podobě (ISAP 6. 1. 2005). V parlamentních volbách do Sejmu navíc mají strany národnostních menšin zvýhodněnou pozici, neboť se na ně nevztahuje uzavírací klauzule (ISAP 12. 4. 2001, Art. 134).

I přes existenci této právní úpravy se v polské společnosti nepodařilo eliminovat projevy neúcty a nepřátelství založené na národní či etnické odlišnosti. Příkladem mohou být protiromské akty (z nichž vůbec nejznámější je tzv. Mławský pogrom), antisemitská prohlášení a projevy nepřátelství vůči dalším národnostem a etnikům (Łodzinski 2000: 148). Projevy extrémního nacionalismu tohoto typu jsou nicméně spíše ojedinělé a až na výjimky některých antisemitských uskupení⁸¹ nejsou ani tak záležitostí politických stran či hnutí, jako spíše jednotlivců či volně organizovaných skupin (Kubát 1999: 94, 104).

Přesto však nelze říci, že by působení některých extrémních nacionalistických sdružení a spolků nemělo celospolečenský dopad. Od roku 2010 se každoročně 11. listopadu koná tzv. pochod nezávislosti (Marsz Niepodległości), jehož snímky podpořené titulky o xenofobii, rasismu, antisemitismu, fašismu či nacismu plní stránky světových novin (srov. Independent 11. 11. 2017; the Guardian 17. 11. 2017; the Washington Post 13. 11. 2017; deník.cz 11. 11. 2017; Wyborcza.pl 11. 11. 2017; Spiegel Online 11. 11. 2014; Delfi 12. 11. 2013). Tuto nacionalistickou manifestaci, jíž se každoročně účastní několik desítek tisíc lidí, spoluorganizují členové takových uskupení, jako je Všepolská mládež (Młodzież Wszepolska), která je známa svými agresivními pouličními projevy, odporem vůči EU, imigrantům či gayům a spoluprací s neonacistickými sdruženími (Pankowski, Korniak 2005: 154). Celospolečenský dopad působení této organizace pak dokazuje též úspěch ve volbách 2001 a 2005, kdy se členové Všepolské mládeže dostali prostřednictvím kandidátky LPR do parlamentu a v období koaliční vlády PiS, Sebeobraný a LPR usedli navíc někteří její zástupci (př. Roman Giertych) i na ministerských postech (Wrzosek 2015: 353–354). Další organizací, která je spojena s pochodem nezávislosti, je Národně-radikální tábor (Obóz Narodowo-Radykalny), mající kořeny již v období druhé republiky, Sdružení pochod nezávislosti (Stowarzyszenie Marsz Niepodległości) a další (Grott 2010: 64).

Krajně pravicových spolků a sdružení je však v polské společnosti celá řada. Zmínit můžeme kupříkladu neonacistickou organizaci Svaz bílého orla (Związok Białego Orła)

---

⁸¹ Jedná se například o Národní stranu (Stronictwo Narodowe), Polskou národní frontu (Front Narodowy Polski), Národně-radikální tábor (Obóz Narodowo Radykalny) či již zmiňované Polské národní společenství (Polska Wspólnota Narodowa).

dříve známou pod jménem Polská národní fronta (Narodowy Front Polski), Sdružení proti antipolonismu (Stowarzyszenie przeciwko Antypolonizmowi) či Sdružení pro podporu etnických kultur (Stowarzyszenie Wspierania Kultur Etnicznych). Tyto organizace však ve srovnání s výše zmíněnými mají mnohem omezenější dosah (Pankowski, Korniak 2005: 155–156).

4. Nacionalistické subjekty současné polské politické scény

V této kapitole si představíme, jak nejvýznamnější nacionalistické subjekty současné polské politické scény pracují s nacionalistickou tematikou. Uvedeme zde základní informace o čtyřech volebně nejúspěšnějších nacionalistických stranách a hnutích třetí republiky, jejich politických úspěších, a nakonec se na základě jejich nejnovějších programových dokumentů⁸² pokusíme rámcově přiblížit, jak tyto subjekty pracují s národní identitou a nacionalismem. Pro potřeby práce jsme si po reflexi definic uvedených v teoretické kapitole rozčlenili jednotlivé programové charakteristiky do čtyř rovin:

- 1) Národ a národní příslušnost
- 2) Národní suverenita
- 3) Vztahy s ostatními národy
- 4) Vztahy s krajany v zahraničí

Pakliže některá z rovin v žádném z programových dokumentů daného subjektu nefiguruje, bude tato z pochopitelných důvodů vynechána.

4.1. Právo a spravedlnost

Strana Právo a spravedlnost byla založena jaře roku 2001 (Kubát 2005: 104) bratry Kaczyńskými – Jarosławem, současným předsedou strany, a Lechem, již zesnulým bývalým prezidentem. Oba bratři se občansky angažovali v protikomunistickém odborovém hnutí Solidarita a antikomunismus byl nespornou součástí jimi prosazované politiky, obraz PiS však vytvořili mimo jiné též na odporu vůči novým korupci podléhajícím elitám demokratického režimu vzešlého právě z dohod kulatého stolu (Chwalba 2009: 44; Szczerbiak 2003: 731–732).

Právo a spravedlnost bylo od počátku formováno jako pravicová strana stojící na křesťanských základech, volající po „morální revoluci“, odstranění korupce a nastolení vlády práva a pořádku, jak vyplývá již ze samotného názvu (Hloušek, Kopeček 2010: 203).

---

⁸² V některých případech budou vedle programových dokumentů využita též oficiální tisková prohlášení stran či hnutí, nikoliv však prohlášení jednotlivých zástupců těchto subjektů, neboť ty se v některých případech mohou od oficiálního stanoviska strany odlišovat.

Prvním politickým úspěchem této nové strany byly parlamentní volby v roce 2001, v nichž se jí podařilo získat 9,5 % hlasů zajišťujících 44 mandátů v dolní komoře polského parlamentu (Parties and Elections in Europe).

V následujících parlamentních volbách v září 2005 se PiS podařilo zvítězit a vytvořit menšinovou vládu, kterou v následujícím roce doplnila další dvě nacionalistická uskupení Liga polských rodin a Sebeobrana (Chwalba 2009: 238–239). Parlamentní volby nicméně nebyly pro PiS jediným úspěšným volebním kláním podzimu roku 2005. Pouhých 14 dní po parlamentních volbách se totiž následovaly volby prezidentské, v jejichž druhém kole se kandidátovi Práva a Spravedlnosti, tehdejšímu primátorovi Varšavy Lechu Kaczyńskému podařilo s 54 % hlasů porazit kandidáta PO Donalda Tuska. Příznačné je, že Kaczyński zvítězil mj. díky podpoře A. Leppera, lídra Sebeobrany, s nímž před druhým kolem uzavřel neveřejnou dohodu a jehož voliči dle odhadů z 85 % hlasovali právě pro Kaczyńského (Miklová 2006: 125–126).

Vládu Práva a Spravedlnosti doprovázelo několik kontroverzí spojených jednak se spoluprací se Sebeobranou a LPR⁸³, jednak se snahou prosazovat politiku silného státu a vypořádat se s dědictvím bývalého režimu⁸⁴ (Hloušek, Kopeček 2010: 204). To vedlo k jisté polarizaci společnosti a jejímu rozdělení do dvou táborů PiS vs. PO. Ačkoliv se straně v následujících předčasných volbách v roce 2007 podařilo ještě navýšit svůj výsledek, a to zejména díky zisku hlasů části voličů LPR a Sebeobrany, které v těchto volbách neuspěly, zisk PO byl ještě o téměř 10 procentních bodů vyšší (Kubát 2016: 150).

Podobné rozložení sil zůstalo zachováno i v parlamentních volbách v roce 2011, kdy PiS dosáhl na téměř 30 % hlasů, ale opět zaostal za vládní PO, které se podařilo obhájit vítězství (Parties and Elections in Europe).

Velkým úspěchem PiSu pak bylo vítězství jeho kandidáta Andrzeje Dudy v prezidentských volbách na jaře 2015, který v druhém kole porazil kandidáta Občanské platformy, obhajujícího prezidenta Bronisława Komorowského. Téhož roku na podzim pak přišel volební triumf, kdy se Právu a spravedlnosti podařilo coby první straně v novodobé

---

⁸³ Jednalo se především o radikální povahu obou uskupení, ale také četné konflikty v rámci koalice či například korupční aféry na ministerstvu zemědělství.

⁸⁴ Nejznámějším se stalo přijetí lustračního zákona, který byl následně prohlášen za neústavní a jeho větší část byla zrušena Ústavním soudem (Hloušek, Kopeček 2010: 204).

polské historii získat parlamentní většinu v obou komorách parlamentu a vytvořit tak většinovou jednobarevnou vládu⁸⁵ (PolskieRadiopl 26. 10. 2015).

Vládu doprovázela řada kontroverzí týkajících se kupříkladu odvolání šéfů tajných služeb, snahy omezit nezávislé fungování Ústavního soudu, novely mediálního zákona, návrhu zákona o zpřísnění podmínek pro interrupce a nejnověji též novely zákona o Institutu národní paměti (Instytut Pamięci Narodowej) oživující otázku polského podílu na holocaustu, což je pravděpodobně vůbec nejdůležitějším tématem v souvislosti se zaměřením této práce. Pro utvoření bližšího obrazu o tom, jak PiS pojímá národní otázku a jak pracuje s nacionalismem, si představíme některé body programu strany.

4.1.1. Národ a národní příslušnost v programatice strany Právo a spravedlnost

V nejnovějším politickém programu Práva a spravedlnosti se dočteme, že národ je spolu s rodinou jedním ze dvou nejdůležitějších lidských společenství (Program PiS 2014: 8). Národ je touto stranou definován na základě kultury, jazyka, historické zkušenosti, politické tradice, civilizačních hodnot a společného osudu. Za charakteristický znak polského národa PiS považuje též nerozlučné spojenectví s křesťanstvím. Nechybí ani explicitní zmínka o tom, že strana nedefinuje národ v etnickém smyslu. Jako důvod je zmíněna historie polského národa, který se „utvářel a vyvíjel prostřednictvím spojení lidí různé etnické příslušnosti“⁸⁶ (Tamtéž: 9).

Příslušnost k polskému národu by měla být dle strany zdrojem hrdosti. Rovněž je pro ni důležité zachovat soudržnost mezi jednotlivými příslušníky polského národa a také samotnou existenci národního státu (Tamtéž: 13).

4.1.2. Národní suverenita v programatice strany Právo a spravedlnost

Suverenita vlastního národního státu je dle PiSu zcela klíčovou hodnotou, bez níž nelze realizovat další zásady, jež strana podporuje a usiluje o jejich prosazení. Strana ve svém programu proklamuje odpor vůči „nekontrolované erozi suverenity evropských zemí“⁸⁷

---

⁸⁵ Na kandidátce PiS nicméně byli zvoleni i někteří poslanci jiných, menších politických subjektů (např. ministr spravedlnosti Zbigniew Ziobro ze strany Solidarna Polska), což musíme brát v úvahu, když hovoříme o jednobarevné vládě.

⁸⁶ Přeloženo autorkou z původního polského textu ve znění: „kształtował się i dojrzewał poprzez łączenie we wspólnotę ludzi o różnej przynależności etnicznej.“

⁸⁷ V původním znění: „niekontrolowanej erozji suwerenności europejskich ojezyczn.“

a deklaruje rozhodnou snahu bránit suverenitu Polska před praktikami, již tuto narušují (Program PiS 2014: 12–13).

Ačkoliv PiS ve svém programu deklaruje podporu zakládajícím idejím Evropského společenství, k hlubší integraci se staví poměrně kriticky. Především se negativně vymezuje vůči přílišné unifikaci a „zubožování různorodosti [a] nahrazování kulturního dědictví primitivními civilizačními experimenty⁸⁸“ (Tamtéž: 12). Dále pak např. nesouhlasí s vměšováním Evropské unie do energetické politiky členských zemí a kritizuje evropskou politiku boje proti změně klimatu zavazující země k redukci emisí oxidu uhličitého (Tamtéž: 89–90).

Velký důraz klade strana na spolupráci armád svrchovaných států v rámci NATO, uvědomující si „vzrůst napětí v bezprostředním sousedství Polska“ a bojící se právě o narušení suverenity prostřednictvím ozbrojeného konfliktu (Tamtéž: 160–161).

4.1.3. Vztahy s ostatními národy v programatice strany Právo a spravedlnost

Program PiS hovoří o spolupráci mezi zeměmi NATO a Evropské unie, kde stanovuje prioritu užší spolupráce mezi zeměmi středovýchodní Evropy (Konwencja programowa PiS 2015: 82–86). Charakteristický je též obezřetný, avšak veskrze neofensivní postoj vůči Ruské federaci.

Silné nacionalistické postoje pak můžeme pozorovat v deklaraci „polská půda pro polské zemědělce⁸⁹“ zavazující PiS ochraňovat polskou půdu před jejím skupováním zahraničními vlastníky (Program PiS 2014: 98).

V této rovině je pochopitelně důležité uvést rovněž stanovisko strany k imigraci. Jelikož v oficiálním programu PiS z roku 2014 tato tematika nefiguruje a strana k danému problému nevydala ani žádný zvláštní programový dokument, musíme si zde vystačit s oficiálním tiskovým prohlášením strany. PiS se zasazuje o poskytování humanitární a finanční pomoci společností postiženým válečnými konflikty či hladem přímo v místě těchto problémů a explicitně se staví proti přijímání imigrantů z Afriky a Blízkého východu, a to nejen do Polska, ale i do celé Evropské unie (PolskieRadio 30. 12. 2017).

---

⁸⁸ V původním polském znění: „zubożenie tej różnorodności, zastępowanie dziedzictwa kulturowego prymitywnymi eksperymentami cywilizacyjnymi.“

⁸⁹ V polském jazyce: „polskia ziemia dla polskich rolników“.

4.1.4. Vztahy s krajaný v zahraničí v programatice strany Právo a spravedlnost

Strana se zavazuje prosazovat prostřednictvím mezistátních bilaterálních kontaktů ochranu Poláků žijících v zahraničí. Program zmiňuje prosazování práva rodičů vychovávat děti v duchu polských kulturních tradic, anebo ku příkladu právo na užívání polského jazyka nejen doma, ale též ve škole a ve veřejném prostoru (Program PiS 2014: 160).

S tímto se pojí též snaha na jedné straně zajistit co nejtěsnější vazbu mezi polskými emigranty a jejich domovskou zemí, na straně druhé též úsilí co nejvíce svým krajanům usnadnit návrat do vlasti (Program PiS 2014: 159–160; Konwencja programowa PiS 2015: 86).

4.2. Sebeobrana Polské republiky

Dalším úspěšným nacionalistickým subjektem polské třetí republiky je uskupení Sebeobrana, které bylo založeno ještě v atmosféře budování nového demokratického režimu. Počátky tohoto hnutí sahají do roku 1991, kdy Andrzej Lepper zorganizoval první protest v městě Darłowo a spolu se zemědělci z okolních obcí vyhlásil založení Výboru sebeobraný zemědělců, který vedle radikálních protestů též postavil kandidátku do parlamentních voleb téhož roku (Piskorski 2009: 51). Co by politická strana však byla Sebeobrana zaregistrována v lednu následujícího roku pod názvem Odborový svaz Sebeobrana (Chwalba 2009: 50).

Hlavní představitelé tohoto uskupení, v čele s vůdcem A. Lepperem, se dříve řadili mezi nižší stranické elity v době PRL. To stranu nejvíce odlišuje od ostatních v této práci prezentovaných nacionalistických subjektů, neboť se nejedná o stranu pravicovou, nýbrž levicovou. Michal Kubát (2005: 104) ji například označuje za „populistick[ou] a radikální levic[i] s jistými občasnými komunistickými rysy.“

V 90. letech se hnutí „proslavilo“ především radikálními nepolitickými aktivitami zahrnujícími násilné obsazování úřadů, následné vyhánění úředníků či blokády cest (Chwalba 2009: 50–51).

Prvního politického úspěchu dosáhla Sebeobrana v roce 2001, kdy, již pod změněným názvem na Sebeobranu Polské republiky, vstoupila do Sejmu (Kubát 2016: 149). V těchto

volbách⁹⁰ obdržela 10,2 % hlasů, což představovalo 53 mandátů. Zároveň získala dva mandáty ve volbách do Senátu. Stefan Auer (2004: 67) tento úspěch dává do souvislosti s vydáním knihy Tomasze Grosse *Sousedé* pojednávající o pogromu v Jedwabném z roku 1941 a následném uvedení stejnojmenného televizního dokumentu na polské státní televizi. Ostrým vymezením se vůči této interpretaci historie získala dle Auera Sebeobrana, a také nacionalistické uskupení Liga polských rodin (LPR), přízeň voličů.

Nejvýznamnějšího politického úspěchu dosáhla tato strana v roce 2005, kdy ještě mírně navýšila svůj předchozí výsledek, s 11,4 % hlasů jí v Sejmu připadlo 56 mandátů a později v roce 2006 vstoupila do koaliční vlády se stranou PiS, k níž se záhy přidala též LPR (Kubát 2010: 138). V důsledku korupční aféry stranického předsedy, tehdejšího vicepremiéra a ministra zemědělství a rozvoje venkova Andrzeje Lepera však strana v následujících předčasných volbách ztratila podporu a nedostala se do parlamentu (Piskorski 2009: 171–172). Část jejích voličů se pravděpodobně podařilo získat straně PiS, která se svou radikalizací snažila zacílit právě na voliče svých bývalých koaličních partnerů (Kubát 2016: 150).

Dnes se jedná již jen o marginální uskupení nedosahující výraznější politické podpory ani neprojeví žádnou významnější nepolitickou aktivitu, jako tomu bývalo v počátcích jeho existence. Nutno též podotknout, že strana od svých počátků prošla značným vývojem vedoucím k programové i praktické deradikalizaci. Právě ono programové umírnění se teď pokusíme shrnout v následujících podkapitolách pojednávajících o nacionalismu této strany.

4.2.1. Národ a národní příslušnost v programatice Sebeobrany

Sebeobrana definuje národ politicky v souvislosti s existencí národního státu. V rozporu s teoriemi odlišující etnické a politické pojetí národa strana za základ tohoto kolektivně pojímaného národa považuje mj. též etnickou a biologickou příslušnost. Ve svém programu prohlašuje, že „národ bez vlastního státu přestává být národem a stává se etnickou skupinou⁹¹“ (Samoobrona-b).

---

⁹⁰ Zde je nutno poznamenat, že těmto volbám předcházela reforma volebního systému prosazená za účelem zvýšení proporcionality výsledků (Antoszewski, Herbut, Sroka 2003: 113; Benoit, Hayden 2004: 421).

⁹¹ V původním znění: „Naród bez własnego państwa przestaje być narodem, staje się grupą etniczną.“

4.2.2. Národní suverenita v programatice Sebeobrany

Národní suverenita a nezávislost v právních, vojenských, kulturních a finančních záležitostech je deklarována coby jedna z nejvyšších hodnot. Strana se důrazně vymezuje vůči jakékoliv interní i externí ingerenci do polských národních záležitostí; ekonomické, informační či kulturní zásahy nevyjímaje (Samoobrona-b).

Strana požaduje, aby veškerá mezinárodní spolupráce byla založena na rovnocenné partnerské kooperaci nenarušující státní suverenitu, kulturní jedinečnost a teritoriální integritu (Samoobrona-c). V tomto ohledu se uskupení zasazuje o ukončení jednání o volném obchodu s USA a o předložení návrhu na změnu přístupových smluv Polska do Evropské unie (Samoobrona-d). Zároveň je však zřejmé, že se Sebeobrana vůči Evropské unii nestaví odmítavě⁹². V žádném z jejích programových dokumentů nenalezneme požadavek na vystoupení z EU, naopak strana zmiňuje snahu o prosazení některých záležitostí na půdě Evropského parlamentu⁹³.

4.2.3. Vztahy s ostatními národy v programatice Sebeobrany

Sebeobrana deklaruje umožnění plné občanské svobody a vykonávání tradic národnostním menšinám na území Polska, pokud tyto nebudou vykonávány na úkor občanských práv polského národa (Samoobrona-b). Zde tedy opět vidíme, že ačkoliv se strana staví k menšinám v souladu s polskou právní úpravou, její pojetí národa je exklusivní, nepovažující menšiny za součást polského národa.

4.3. Liga polských rodin

Dalším úspěšným nacionalistickým uskupením, které i přes poměrně kratší délku své existence získalo na popularitě ve stejném období jako Sebeobrana, je Liga polských rodin (LPR). Liga byla založena v květnu 2001 sloučením několika nacionalistických a katolických

---

⁹² Zde je možno pozorovat určitý vývoj a jeden z prvků zmiňované deradikalizace tohoto uskupení (srov. Kopeček 2002, Piškorski 2009).

⁹³ Například se jedná o změny podmínek celounijního referenda, zavedení jednotné minimální mzdy či minimálního důchodu (Samoobrona-d).

politických stran a organizací⁹⁴ a některých členů bývalé Volební akce Solidarita⁹⁵ (Akcja Wyborcza Solidarność; AWS) (Kupka, Laryš, Smolík 2009: 78; Breindl 2003).

Tato strana byla budována na odkazu Národní demokracie a zajímavostí je, že někdejší předseda tohoto uskupení Roman Giertych je vnukem jednoho z lídrů *endecje* a blízkého spolupracovníka R. Dmowského, Jędrzeje Giertycha (Kubát 2016: 150). Charakteristická vždy pro Ligu byla též její úzká vazba na ultrakonzervativní katolické kruhy, například již zmíněné Radio Maryja (Kubát 2010: 140; Hloušek, Kopeček 2010: 227).

Krátce po svém založení, na podzim roku 2001, LPR dosáhla úspěchu v parlamentních volbách, v nichž se jí podařilo získat téměř 8 % hlasů garantujících 38 mandátů v Sejmu, a zároveň dosáhla na dva mandáty v Senátu (Kubát 2005: 104, 178). Rovněž i úspěch tohoto uskupení bývá dáván do souvislosti s vymezováním se vůči Tomaszovi Grossovi a jeho interpretaci událostí v Jedwabném z roku 1941 (Auer 2004: 67). Někteří autoři pak volební úspěch zdůvodňují mediální podporou Radia Maryja v předvolební kampani (Kupka, Laryš, Smolík 2009: 103).

Největším úspěchem byly pro LPR volby do Evropského parlamentu v roce 2004, v nichž získala téměř 16 % hlasů. Výrazně horšího výsledku, avšak srovnatelného s předchozími parlamentními volbami, pak strana dosáhla v roce 2005. Spolu s PiS a Sebeobranou pak v roce následujícím vstoupila do vlády. V předčasných parlamentních volbách roku 2007 však zaznamenala obdobný neúspěch jako Sebeobrana, když nedokázala získat jediné poslanecké křeslo (Kubát 2010: 140).

V současnosti již strana zpravidla samostatně nekandiduje. Vyjadřuje volební podporu různým subjektům⁹⁶ a jednotliví členové kandidují na listinách dalších politických uskupení. Navíc, podobně jako Sebeobrana, doznala jistého umírnění svého programu, na jehož základě by již stěží bylo možno označit ji za krajně pravicovou stranu.

---

⁹⁴ Mezi nimi např.: Polská dohoda, Liga rodin, Národní strana, Celopolská mládež, Príměří pro Polsko, klub Polského myšlení, Katolicko-národní hnutí ad. (Kopeček 2002).

⁹⁵ Volební akce Solidarita, jak již napovídá samotný název, sdružovala vícero politických organizací navazujících či se určitým způsobem odvolávajících na odkaz Solidarity. Jak víme, Solidarita byla masovou organizací, což implikuje skutečnost, že obsahovala mnoho rozdílných politických proudů. Pod hlavičkou AWS tak kandidovala nejen řada osob patřících pod rozličná národovecká uskupení, ale byli zde též odboráři, křesťanští demokraté, liberálové či kupříkladu ekologové, není tedy možno považovat ji za čistě nacionalistický subjekt (srov. Kubát 1999: 99).

⁹⁶ Například ve volbách do evropského parlamentu roku 2014 strana doporučila svým voličům hlasovat pro Občanskou platformu (PO), v prezidentských volbách 2015 pak podpořila kandidáta Polské lidové strany (PSL) (Liga Polskich Rodzin 21. 5. 2014; Liga Polskich Rodzin 24. 4. 2015).

4.3.1. Národ a národní příslušnost v programatice Ligy polských rodin

Liga polských rodin již v první větě své ideové deklarace zmiňuje, že je národoveckým uskupením navazujícím na Romana Dmowského a Národní ligu, která se zasadila za sjednocení Poláků v nezávislém národním státě v roce 1918. Kolektivní národní identita zahrnující všechny Poláky je pak stranou pokládána za identitu nejdůležitější (Liga Polskich Rodzin 21. 10. 2017).

Co se chápání národa týče, z poměrně strohých programových dokumentů se dočteme jen tolik, že polský národ vznikl na křesťanských základech (Liga Polskich Rodzin). Katolicismus je pak důležitým prvkem, s nímž strana svazuje polskou národní identitu.

4.3.2. Národní suverenita v programatice Ligy polských rodin

Tak jako obě výše zmíněné strany, rovněž Liga polských rodin se staví proti přijetí eura z důvodu obavy o ztrátu části suverenity (Liga Polskich Rodzin). Toto je však jediným bodem týkající se národní suverenity, kterou v programových dokumentech Ligy nalezneme. Dle programu již strana evropskou integraci nevidí jako hrozbu, jako tomu bylo dříve (srov. Kopeček 2002).

4.3.3. Vztahy s ostatními národy v programatice Ligy polských rodin

V ideové deklaraci se strana zavazuje k široké mezinárodní spolupráci a k co nejlepším vztahům se všemi národy světa. Dále deklaruje snahu o uchování svobody a tolerance vůči osobám odlišného původu, jakož i vyznavačům jiné víry (Liga Polskich Rodzin 21. 10. 2017).

Zároveň se vymezuje vůči rasistickému a darwinistickému zacházení s lidmi jiných ras a národů a požaduje toleranci všech imigrantů, kteří do Polska přicházejí z důvodů útlaku či pronásledování v jiných zemích. V programu však deklaruje, že „imigranti musejí respektovat materiální i duchovní dědictví přijímající země⁹⁷“ (Liga Polskich Rodzin).

Liga klade velký důraz na zahraniční spolupráci v evropském i světovém měřítku a zasazuje se o to, aby Polsko bylo aktivním členem EU a NATO (Tamtéž).

---

⁹⁷ V polském znění: „Imigrant obowiązuje z wdzięcznością szanować dziedzictwo materialne i duchowe kraju przyjmującego.“ (Założenia programowe LPR).

4.4. Kukiz'15

Dalším volebně úspěšným nacionalistickým uskupením třetí republiky je Kukiz'15, který je zároveň nejnovějším ze subjektů představených v této práci. Toto protestní hnutí bylo založeno hudebníkem a společenským aktivistou Pawłem Kukizem⁹⁸ po jeho překvapivém úspěchu v prezidentských volbách, jež se odehrály v květnu 2015, a v nichž s 20,8 % hlasů Kukiz skončil třetí za kandidátem PO, tehdejším prezidentem Bronisławem Komorowským, a kandidátem PiS, současným prezidentem Andrzejem Dudou (Malendowicz 2017: 294).

Na základě úspěchu ve volbách na podzim téhož roku se pak hnutí se ziskem 8,8 % hlasů zajišťujících 42 mandátů v 460členném Sejmu stalo třetím nejsilnějším parlamentním subjektem (Państwowa Komisja Wyborcza 2015). Na kandidátních listinách tohoto hnutí, které si získalo přízeň především mezi mladými voliči, byli mimo jiné též členové krajně pravicové organizace Národní hnutí (Ruch Narodowy)⁹⁹, z nichž pěti se podařilo získat poslanecký mandát (Freedom House 2017).

Na kandidátní listině tohoto hnutí pak byli rovněž někteří členové¹⁰⁰ Kongresu nové pravice (Kongres Nowej Prawicy; KNP), euroskeptického politického uskupení kontroverzního politika Janusze Korwina-Mikkeho¹⁰¹ (Tamtéž).

Vzhledem k ideové nesourodosti a volné organizační struktuře Kukiz'15 během svého působení v Sejmu zaznamenal řadu vnitrostranických konfliktů, jež vedly k tomu, že se několik členů rozhodlo opustit poslanecký klub (Sonar 7. 12. 2017). Pro ilustraci si i v případě tohoto uskupení na základě analýzy programu představíme, proč bývá řazeno mezi nacionalistické subjekty polské politické scény.

---

⁹⁸ Paweł Kukiz se angažoval mj. v takových aktivitách, jako je například organizace kontroverzního pochodu nezávislosti, který se koná každoročně 11. listopadu za podpory Všepolské mládeže (Młodzież Wszechpolska) a Národně-radikálního tábora (Obóz Narodowo-Radykalny) Organizátoři tohoto pochodu se podíleli na založení Národního hnutí, jehož kandidáti se v roce 2015 ucházeli o vstup do parlamentu právě na kandidátních listinách hnutí Kukiz'15 (Malendowicz 2017: 295–296). Za zmínku též stojí fakt, že Všepolská mládež byla svého času považována za mládežnickou organizaci Ligy polských rodin (Pankowski, Kornak 2005: 148).

⁹⁹ Národní hnutí je krajně pravicová skupina inspirovaná španělskou meziválečnou Falangou a odkazující se na myšlenky R. Dmowského (Minkenberg 2017: 74). Za zmínku též stojí, že někteří kandidáti tohoto hnutí (př. někdejší poslanec Krzysztof Bosak) jsou bývalými členy LPR (Gazeta.PL 28. 8. 2015).

¹⁰⁰ Nejznámějším je pravděpodobně Jacek Wilk, který za KNP v květnu 2015 kandidoval v prezidentských volbách.

¹⁰¹ J. Korwin-Mikke se například zapsal do povědomí lidí, když na plénu Evropského parlamentu prohlásil, že ženy jsou méně inteligentní, a proto by měly pobírat nižší mzdu (TVN24 2. 3. 2017).

4.4.1. Národ a národní příslušnost v programatice hnutí Kukiz'15

Program nacionalistického uskupení Kukiz'15 začíná příznačně slovy: „Milujeme Polsko. Jsme členy velkého a skvělého národa. Víme, že vše, co je v naší zemi nejlepší, vychází z patriotismu, pracovitosti a inovativnosti Poláků¹⁰².“ (Kukiz'15 Potrafisz Polsko!)

Vlastenectví a národní hrdost tvoří základ celého programu hnutí. Tak jako výše představené subjekty, i Kukiz'15 hledá klíč k rozvoji země v jednotě národa a do popředí staví kolektivní práva nad právy individuálními, jež rozdělují národ a staví Poláky proti sobě (Tamtéž).

Tak jako v případě LPR, ani v případě hnutí Kukiz'15 se nicméně z programových ani ideových dokumentů nedozvíme, na jakých základech definuje národ.

4.4.2. Národní suverenita v programatice hnutí Kukiz'15

Otázka národní suverenity je snad vůbec nejdůležitější v celém programu tohoto hnutí. Jeden ze tří hlavních pilířů, na nichž staví hnutí strategii změny, nese název „Vrátíme Polákům kontrolu nad naší zemí“. Sekunduje pak oddíl hovořící o návratu kontroly nad penězi do rukou Poláků (Kukiz'15 Potrafisz Polsko!).

Jednou z charakteristických tezí hnutí je, že vládnutí patří výlučně do rukou národa (Tamtéž). Boj proti partitokracii a politikům se stal jedním z nejvýraznějších poznávacích znaků kandidátů Kukiz'15 v předvolební kampani.

Ohrožení národní svrchovanosti hnutí spatřuje rovněž v působení mezinárodních korporací a zahraničních médií. Také působení Evropské unie je dle hnutí příčinou úpadku země. Shodně s ostatními nacionalistickými subjekty se Kukiz'15 vymezuje vůči jednotné evropské měně. Navrhovaným cílem je nejen euro nepřijmout, nýbrž též započít debatu o „kontrolované demontáži eurozóny a návratu k národním měnám“ (Tamtéž).

4.4.3. Vztahy s kraji v zahraničí v programatice hnutí Kukiz'15

Hnutí poukazuje na skutečnost, že mnoho Poláků v současnosti opouští zemi a že 80 % občanů o emigraci uvažuje. Jeho program usilující o radikální reformu ústavy zajišťující

---

¹⁰² V původním znění: „Kochamy Polskę. Jesteśmy członkami wielkiego i wspaniałego Narodu. Wiemy, że wszystko co w naszym kraju najlepsze wynika z patriotyzmu, pracowitości i innowacyjności Polaków.“

„navrácení moci do rukou národa“ má mimo jiné za cíl omezit postupující emigraci a učinit Polsko atraktivní zemí pro život polského národa (Kukiz'15 Potrafisz Polsko!).

5. Nacionalismus v polské společnosti po roce 2015

Rok 2015 bývá vzhledem k úspěchu kandidáta národně-konzervativní strany Právo a spravedlnost Andrzeje Dudy v prezidentských volbách a následně i samotné strany ve volbách do obou komor polského parlamentu považován za do jisté míry přelomový, bavíme-li se o současných úspěších nacionalisticky orientovaných stran. V této kapitole si stručně představíme, jak dnes nacionalismu a patriotismu rozumějí polští občané, větší prostor pak bude věnován analýze některých hodnotových postojů polských občanů souvisejících s nacionalismem. Ukážeme si, jak se Poláci ztotožňují se svým národním státem, jaký mají postoj k imigraci, politice Evropské unie, jak se liší úroveň nacionalismu (dle dostupných indikátorů) v rámci sociálních, vzdělanostních a věkových skupin a zda existují rozdíly v závislosti na velikosti sídla a geografické lokalizaci.

5.1. Nacionalismus a patriotismus v myšlení Poláků

Zaměříme-li se na definici nacionalismu mezi samotnými Poláky, z šetření CBOS a Collegium Civitas z června roku 2017 vyplývá, že téměř 50 % dotázaných Poláků považuje nacionalismus za patologii patriotismu¹⁰³, jehož pojetí je v polské společnosti naopak veskrze pozitivní. V případě patriotismu se alespoň devět z deseti respondentů shoduje s tvrzeními jako: „patriotismus znamená ztotožňování se s národem (94 %) „patriotismus je skutečnou láskou k vlasti“ (94 %) či „patriotismus znamená připravenost sloužit a obětovat se pro společné dobro¹⁰⁴“ (91 %) (Ruszkowski 2017: 4). 88 % pak vyjádřilo kladné stanovisko vůči tvrzení „patriotismus je, když jednání pro dobro země je naší nejvyšší hodnotou“, o čtyři procentní body méně (84 %) souhlasilo, že „patriotismus je formou solidárnosti a lásky k bližnímu“ a 82 % respondentů tohoto šetření pak dokonce souhlasilo s definicí patriotismu coby „otevřenosti i respektu vůči jiným národům¹⁰⁵“ (Tamtéž: 4).

Co se však nacionalismu týče, je zřejmé jeho negativní chápání většinou společnosti, což je v souladu s tvrzeními, která jsme si představili v teoretické kapitole. 70 % dotázaných vyjádřilo souhlasné stanovisko s definicí nacionalismu coby „nedostatku tolerance vůči

---

¹⁰³ Autorkou přeloženo z polského jazyka. V původním znění „nacjonalizm to patologia patriotyzmu“ (Ruszkowski 2017: 5)

¹⁰⁴ Autorkou přeloženo z polského jazyka. V původním znění jako: „patriotyzm to utożsamianie się ze swoim narodem“, „patriotyzm to godziwa miłość do ojczyzny, umiłowanie rodzimej kultury i tradycji“, „patriotyzm to gotowość służby i poświęcenia“ (Ruszkowski 2017: 4).

¹⁰⁵ Autorkou přeloženo z polského jazyka. V původním znění: „patriotyzm to otwartość i szacunek wobec innych narodów“ (Ruszkowski 2017: 4).

jiným národům¹⁰⁶“. Jen o pět procentních bodů méně (65 %) respondentů pak souhlasilo s tvrzením, že „nacionalismus je přesvědčením o nadřazenosti vlastní země nad ostatními zeměmi¹⁰⁷“ a 62 % vyjádřilo souhlas s tím, že „nacionalismus znamená souhlas k agresi a násilí vůči osobám jiných národností¹⁰⁸ (Ruszkowski 2017: 4). Již ze samotné formulace otázek pro průzkum je však zřejmé, že vlastenectví jsou přisuzovány pozitivní konotace, zatímco nacionalismu negativní. V důsledku této skutečnosti pak výstupy tohoto výzkumu neposkytují úplný a nezkreslený obraz o realitě.

5.2. Geografické rozdíly v nacionalistických postojích

Nyní si však ukážeme, že i přes toto negativní nahlížení nacionalismu jsou nacionalistické postoje v polské společnosti rozšířeny. Nejdříve se zaměříme na geografické rozdíly v nacionalistických postojích a ukážeme si, jakých hodnot dosahuje nacionalismus v jednotlivých polských regionech. Využijeme jak souhrnný index, tak též indexy dílčí měřící jednotlivé typy nacionalismu. Abychom dospěli k poznání, jak se průměrné hodnoty nacionalismu liší v jednotlivých regionech a zda jsou vzájemné rozdíly signifikantní, provedli jsme analýzu rozptylu (ANOVA) a dosáhli tak výsledků zobrazených v Grafu 1.

Zjistili jsme, že ve Varmijsko-mazurském vojvodství, které spadá pod „západní“ oblasti, je hodnota průměrného nacionalismu nejnižší¹⁰⁹, zatímco v případě vojvodství Podkarpatského, které naopak patří mezi oblasti „východní“, dosahuje nacionalismus vůbec nejvyšších hodnot. S výjimkou Lodžského a Západopomořského vojvodství se nám navíc potvrdil předpoklad západovýchodního rozdělení.

Před vyvozováním závěrů však bylo nutné podívat se, zda byla naše data k tomuto typu analýzy vhodná a naměřené hodnoty signifikantní. Předpoklad, že poměr mezi největší a nejmenší směrodatnou odchylkou nesmí být vyšší než 2, byl splněn. Také signifikance hodnoty F, která je podílem variability mezi jednotlivými skupinami a variability uvnitř samotných skupin, nám ukázala velmi nízké číslo, a sice 0,003. To nám umožnilo zamítnout

---

¹⁰⁶ Autorkou přeloženo z polského jazyka. V originálním znění: „Nacjonalizm to brak tolerancji wobec innych narodów“ (Ruszkowski 2017: 4).

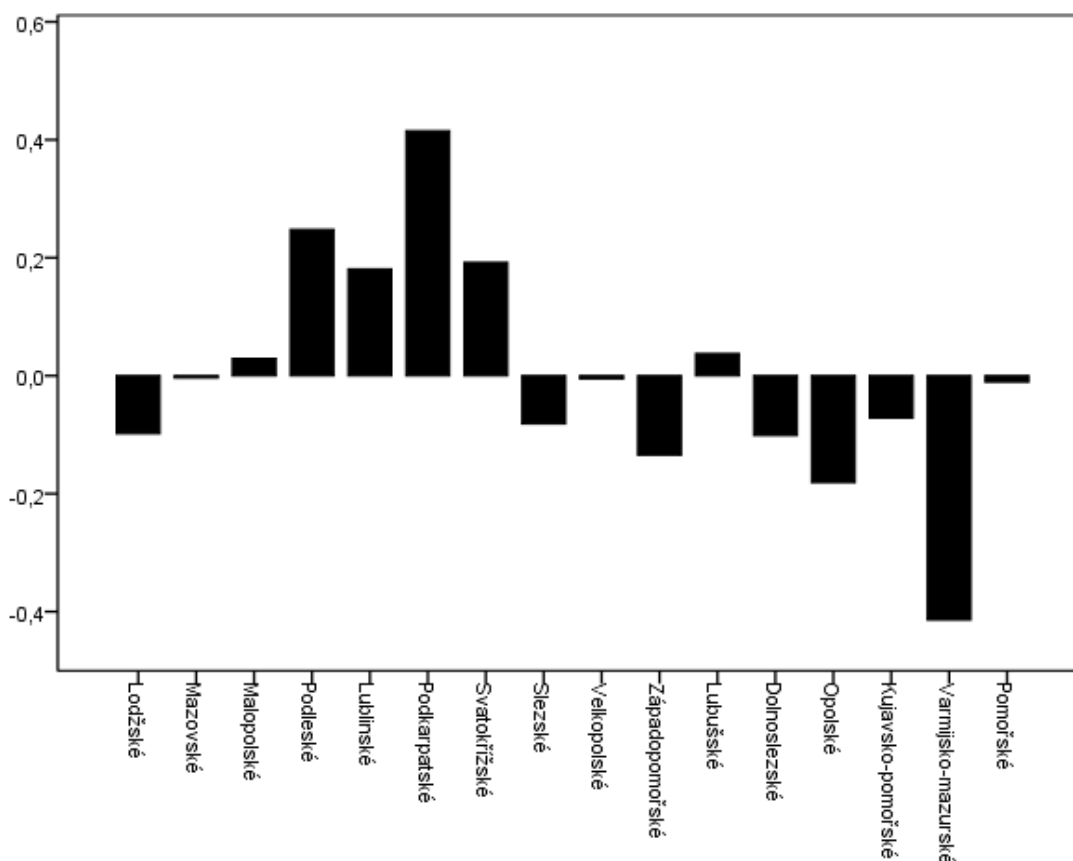
¹⁰⁷ „Nacjonalizm to przekonanie o wyższości swojego kraju nad innymi krajami“ (Ruszkowski 2017: 4).

¹⁰⁸ „Nacjonalizm to przyzwolenie na agresję i przemoc wobec osób innych narodowości.“ (Ruszkowski 2017: 4).

¹⁰⁹ Připomeňme si, že 0 znamená průměrnou hodnotu. Záporné hodnoty tedy poukazují na podprůměrnou úroveň nacionalismu ve srovnání s ostatními vojvodstvími, zatímco kladné hodnoty poukazují na úroveň nadprůměrnou.

nulovou hypotézu, tj. že průměrné hodnoty nacionalismu jsou ve všech vojvodstvích stejné. Na základě Tukeyho testu jsme poté zjistili, že v případě srovnání Varmijsko-mazurského vojvodství s vojvodstvím Podkarpatským, Podkarpatským a Dolnoslezským, a nakonec Podkarpatským a Slezským, je rozdíl signifikantní na konvenční hladině 0,05, tudíž pravděpodobně nevznikl náhodou a nalezneme jej i v populaci. V ostatních případech však signifikance z důvodu malého počtu respondentů v jednotlivých skupinách nebyla dostatečná pro to, abychom mohli o našich datech vyvozovat širší platné závěry. I toto je nicméně nutno považovat za hodnotné zjištění, neboť se nám podařilo dokázat, že pravděpodobně existuje rozdíl v intenzitě nacionalismu alespoň mezi některými západními a východními vojvodstvími.

Graf 1.: Průměr indexu nacionalismu na úrovni vojvodství

(Zdroj: výpočet v SPSS)

Z důvodu zvýšení robustnosti dat jsme seskupili vojvodství do dvou skupin, a sice na západní vojvodství na jedné straně a východní na straně druhé, přičemž tyto jsme navzájem porovnali pomocí t-testu. Slezské vojvodství jsme se pak z důvodů uvedených

v metodologické kapitole rozhodli do analýzy nezahrnout. I v tomto případě jsme dosáhli signifikantního výsledku určujícího, že rozdíl mezi východem a západem pravděpodobně nevznikl chybou při tvorbě výběrového souboru a shodné odlišnosti bychom našli i v polské populaci. Hodnoty průměrů jsou zobrazeny v Tab. 4.

Tab. 4.: Popisná skupinová statistika: Index nacionalismu/západovýchodní dělení

západovýchodní dělení	N	průměr	směrodatná odchylna	standardní chyba průměru
Index nacionalismu západ	535	-,0928	1,051	,0454
východ	613	,1011	,9539	,0385

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

Je nicméně nutno podotknout, že rozdíly jsou poměrně malé, což může být způsobeno přílišnou schematičností jednoduchého západovýchodního dělení. Rozhodli jsme se tedy rozdělit vojvodství do tří skupin: 1) dřívější pruské a německé oblasti; 2) oblasti rakouské; 3) oblasti ruské. Slezské vojvodství jsme i tentokrát z analýzy vynechali.

Opět jsme vykonali analýzu rozptylu ANOVA a na základě Bonferroniho testu (Tab. 5.) poté zjistili, že existují signifikantní rozdíly (tentokrát již poměrně větší než v předchozím případě) mezi pruskými (německými) a rakouskými oblastmi. Dle očekávání jsme v bývalých pruských a německých oblastech naměřili nižší hodnoty než v případě oblastí, jež dříve patřily pod rakouskou monarchii. Při srovnání pruských s ruskými sice statistická významnost klesla pod konvenčních 95 %, i přesto však existuje více než 90% pravděpodobnost, že bychom v datech pozorovaný vztah našli též v celé populaci.

Tab. 5.: Srovnání průměrů nacionalismu mezi záborovými oblastmi – Bonferroniho test

		Rozdíl průměru	Std. chyba	Sig.	95% Interval spolehlivosti	
					Dolní práh	Horní práh
Prusko/Německo	Rusko	-,14382	,06815	,088	-,3038	,0161
Rusko	Rakousko	-,12144	,08210	,301	-,3141	,0712
Rakousko	Prusko/Německo	,26527*	,07638	,002	,0821	,4445

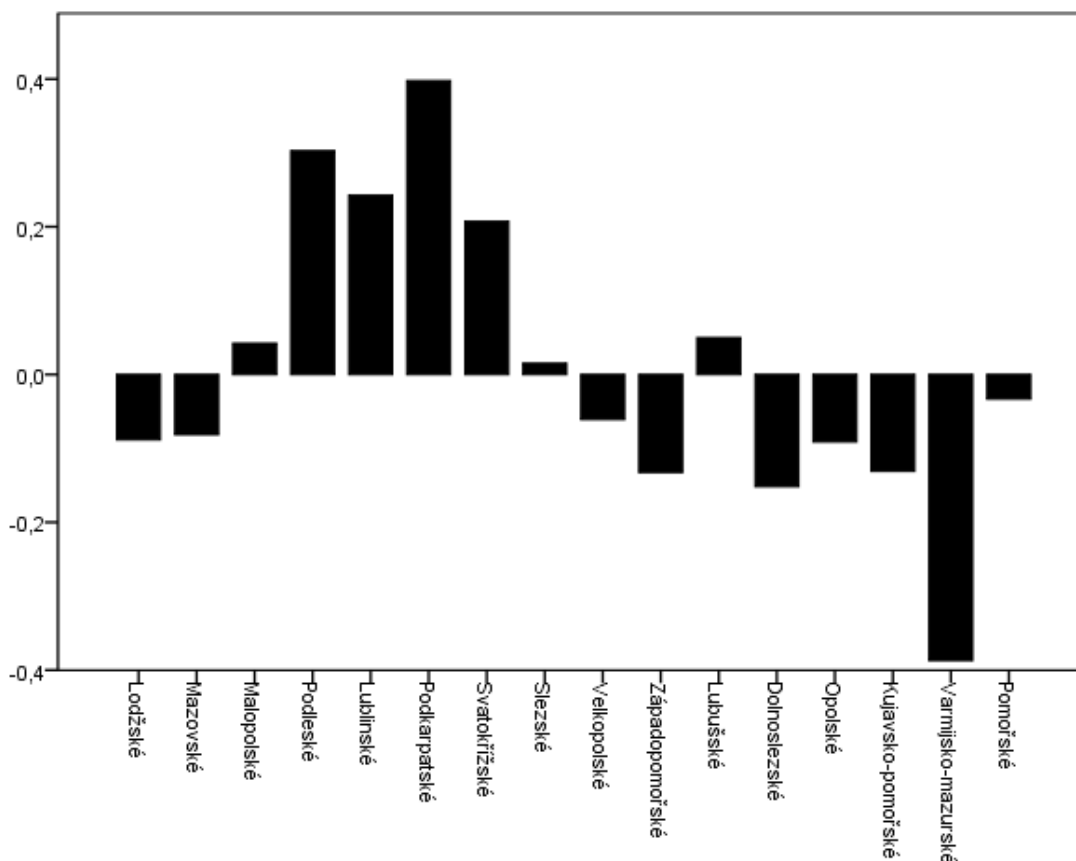
*Rozdíl průměru je signifikantní na hladině 0.05

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

Obdobným způsobem jsme postupovali v případě etnického nacionalismu. Porovnání průměrů hodnot etnického nacionalismu měřeného pomocí faktorového skóre nám ukázalo, že nejnižší hodnoty se objevují stejně jako v případě obecně pojímaného nacionalismu

ve Varmijsko-mazurském vojvodství a nejvyšší průměrné hodnoty jsme naměřili v případě vojvodství Podkarpatského a Podleského. Hodnoty všech vojvodství zobrazuje Graf 2.

Graf 2.: Etnický nacionalismus na úrovni vojvodství

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

Analýza rozptylu a Bonferroniho test nám ukázaly, že na konvenční 95% hladině spolehlivosti existují signifikantní rozdíly v případě srovnání Varmijsko-mazurského vojvodství s vojvodstvím Podkarpatským, dále mezi Podkarpatským vojvodstvím a vojvodstvím Dolnoslezským a Varmijsko-mazurským a Lublińským. Shodných závěrů jsme dosáhli i při kontrole pomocí využití jednoduchého indexu etnického nacionalismu. Ve srovnání s hodnotami souborného indexu nacionalismu jsou navíc rozdíly hodnot etnického nacionalismu mezi jednotlivými vojvodstvími poměrně významnější.

Dále jsme provedli t-test pro porovnání průměrů mezi západem a východem a našli malý, avšak statisticky významný rozdíl, což nám potvrzuje, že na východě polského území se s nacionalismem etnického typu setkáváme ve větší míře, než je tomu v případě oblastí západních. Výsledky zobrazeny v Tab.6.:

Tab. 6.: Popisná skupinová statistika: etnický nacionalismus/západovýchodní dělení

Západovýchodní dělení		N	Průměr	Směrodatná odchylka	Std. chyba průměru
Faktor skóre etnického nacionalismu	západ	519	-,11656	1,0369	,04551
	východ	596	,09779	,96197	,03941

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

Rovněž v případě porovnání průměrných hodnot faktorového skóre etnického nacionalismu mezi jednotlivými historickými oblastmi jsme získali obdobný výsledek jako v případě souhrnného indexu, a sice že rozdíly jsou na konvenční hladině významnosti signifikantní jen mezi bývalými rakouskými oblastmi a oblastmi pruskými, resp. německými. Signifikance je nicméně i v případě srovnání pruských a ruských oblastí poměrně vysoká, konkrétně s 93,3% pravděpodobností můžeme tyto rozdíly potvrdit i v populaci. Zobrazeno v Tab.7.

Tab. 7.: Srovnání hodnot etnického nacionalismu mezi záborovými oblastmi - Bonferroni

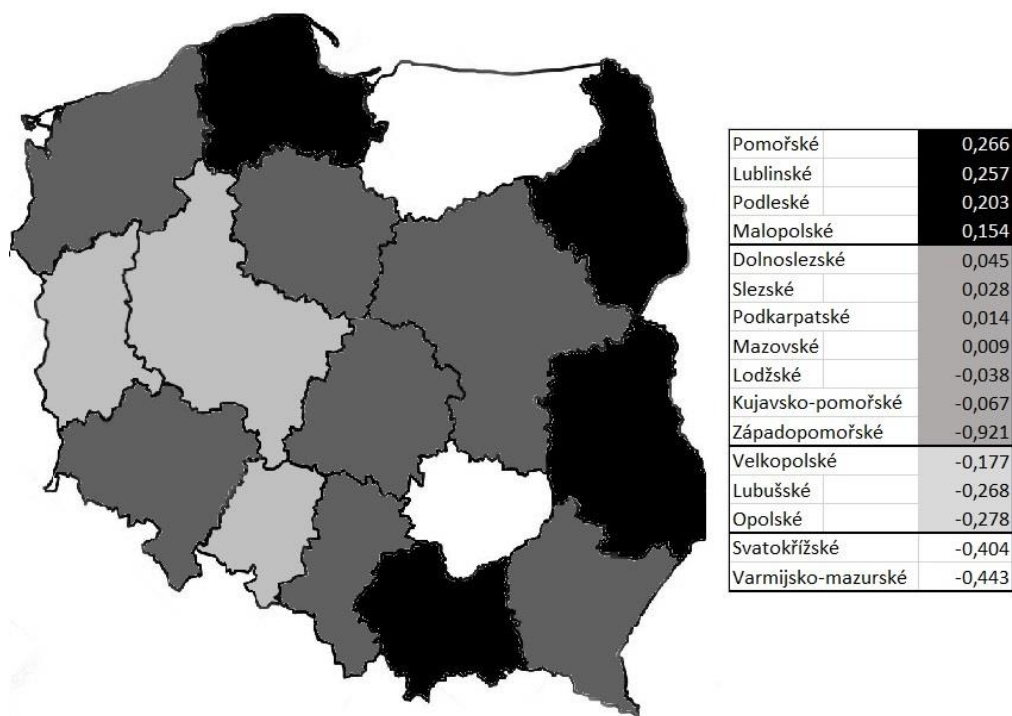
		Rozdíl průměru	Std. chyba	Sig.	95% Interval spolehlivosti	
					Dolní práh	Horní práh
Prusko/Německo	Rusko	-,15818958	,06907825	,067	-,3238121	,0074330
Rusko	Rakousko	-,13481644	,08283371	,312	-,3334192	,0637863
Rakousko	Prusko/Německo	,29300601*	,07692729	,000	,1085645	,4774475

*Rozdíl průměru je signifikantní na hladině 0.05

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

Nakonec jsme se podívali na úroveň občanského nacionalismu. U něj jsme předpokládali větší geografickou rozptýlenost než u obecně pojímaného nacionalismu a nacionalismu etnického typu, jejichž koncentraci jsme očekávali spíše na východě území. Náš předpoklad se ukázal být správný, neboť nejvyšší hodnoty občanského nacionalismu jsme naměřili v Pomořském vojvodství těsně následovaném vojvodství Lublinským, a naopak nejnižších průměrných hodnot ve srovnání s ostatními regiony dosáhlo Varmijsko-mazurské a Svatokřížské vojvodství. Pro lepší představu geografického rozptýlení tohoto typu nacionalismu jsme jednotlivé hodnoty zaznamenali do mapy Obr. 2., přičemž tmavší barva znamená větší přítomnost občanského nacionalismu.

Obr. 2.: Občanský nacionalismus na úrovni vojvodství

(Zdroj: vlastní tvorba)

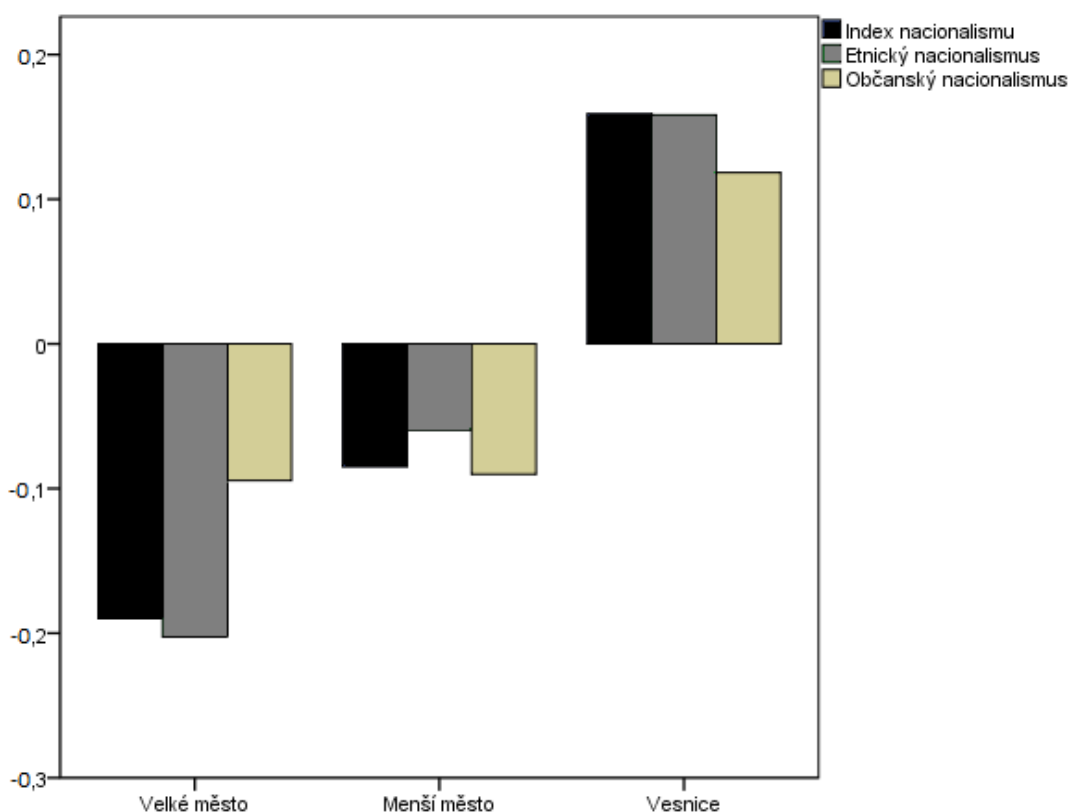
I v tomto případě jsme si vypočítali statistiku ANOVA a zjistili tak, že se jednotlivé skupiny od sebe skutečně odlišují. Statisticky nejvýznamnější rozdíly jsme naměřili při srovnání Varmijsko-mazurského a Pomořského vojvodství, Varmijsko-mazurského a Lublinského vojvodství, a nakonec Varmijsko-mazurského a Malopolského vojvodství.

Dále jsme se podívali na to, zda existuje souvislost mezi hodnotami nacionalismu a velikostí sídla. Data ESS neoperují s přesnými čísly, jedná se jen o subjektivní přiřazení do skupin (velké město, menší město, vesnice¹¹⁰), i to však může být hodnotnou informací.

Pomocí analýzy rozptylu a Bonferriho testu statistické významnosti jsme zjistili, že nacionalistické postoje v největší míře vykazují lidé žijící na vesnici. Výsledky zobrazeny v Grafu 3.

¹¹⁰ V datovém souboru se nacházela ještě skupina „předměstí velkého města“ a „farma na venkově“. Tyto kategorie však obsahovaly jen malý počet respondentů, proto jsme předměstí přiřadili k velkému městu a farmu na venkově k vesnici.

Graf 3.: Míra nacionalistických postojů dle velikosti sídla

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS).

Vědomí převážně rurálního charakteru některých oblastí na východě nás přivedlo k myšlence, zda právě urbanizace nedokáže alespoň částečně vysvětlit západovýchodní rozdíly, které jsme našli při obecně měřeném nacionalismu a nacionalismu etnického typu. Proto jsme využili data Hlavního statistického úřadu (Główny Urząd Statystyczny) z července roku 2016¹¹¹ o podílu obyvatel žijících ve městech nad 20 tisíc obyvatel na úrovni jednotlivých vojvodství a tyto využili pro korelační analýzu průměrů naměřených hodnot nacionalismu u jednotlivých vojvodství. Výsledkem bylo, že i přes to, že jsme pracovali s tak malým počtem případů (16), se nám u etnického nacionalismu podařilo nalézt poměrně silný negativní statisticky významný vztah $r=-0,539$ na hladině významnosti 0,05. Hodnota r^2 je v tomto případě 0,29, což znamená, že podíl obyvatel žijících ve městech nám dokáže vysvětlit 29 % variance hodnoty etnického nacionalismu na úrovni vojvodství. Čím větší

¹¹¹ Data tedy pocházejí z přibližně stejného období jako datový soubor ESS.

počet osob v daném vojvodství žije ve městech, tím je hodnota etnického nacionalismu souhrnně měřeného na úrovni daného regionu nižší.

5.3. Rozdíly v míře nacionalismu mezi pohlavími

Dále jsme se zaměřili na to, zda existují nějaké rozdíly v intenzitě nacionalistických postojů mezi základními sociodemografickými skupinami. První skupinou bylo pohlaví. Pro zhodnocení, zda existují rozdíly v intenzitě nacionalistických postojů mezi oběma pohlavími, jsme využili t-test.

Zjistili jsme, že v případě souhrnného indexu nacionalismu a indexu občanského nacionalismu neexistují žádné statisticky významné rozdíly mezi muži a ženami. Jinak tomu však bylo v případě etnického nacionalismu, kdy jsme zjistili, že ženy v polské populaci dosahují mírně nižších hodnot etnického nacionalismu, než je tomu u mužů. Rozdíly zobrazeny v Tab. 8. T-test toto zjištění označil za průkazné, tudíž můžeme předpokládat, že tyto rozdíly nevznikly chybou při tvorbě výběrového souboru a pravděpodobně je nalezneme v celé polské populaci.

Tab. 8. Průměrné hodnoty etnického nacionalismu podle pohlaví

Pohlaví	N	průměr	směrodatná odchylna	std. chyba průměru	
Faktorové skóre etnického nacionalismu	žena	629	-,05872	,97315	,03879
	muž	632	,05850	1,0235	,04072

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

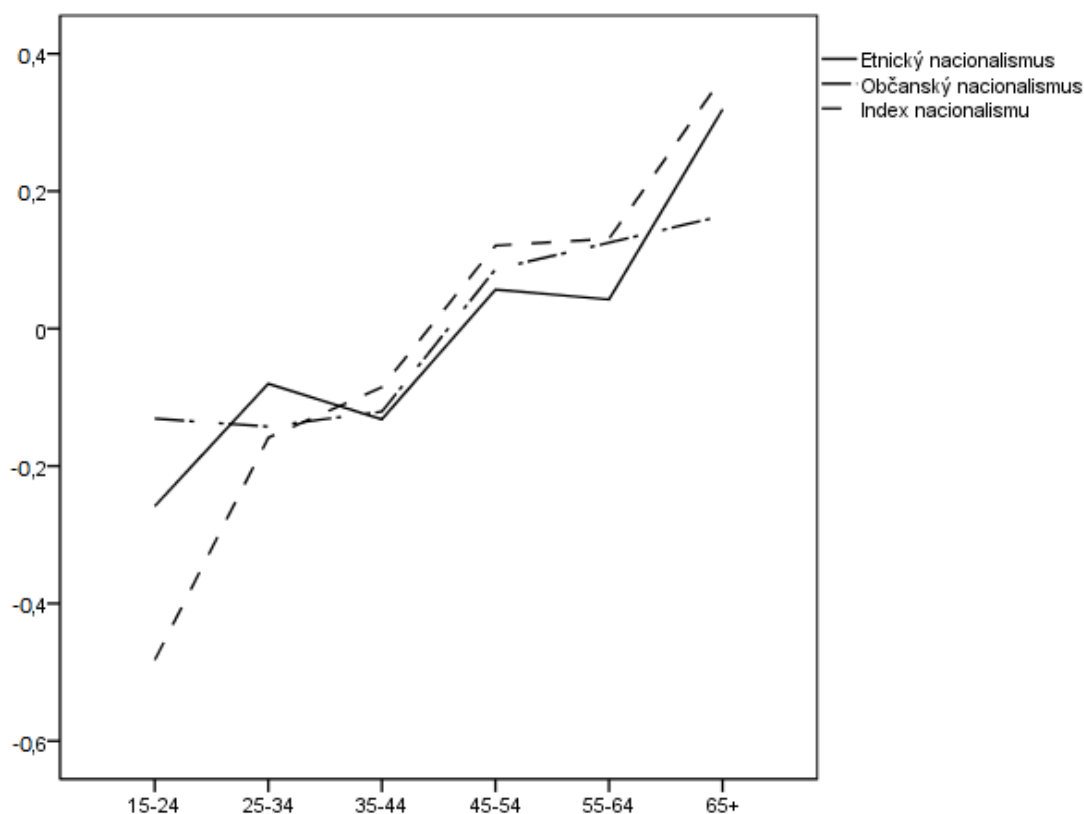
5.4. Nacionalismus a věk

Abychom se přesvědčili, zda existuje nějaký vztah mezi věkem respondenta a intenzitou nacionalistického smýšlení, jsme nejprve využili Pearsonův korelační koeficient. Hodnota $r=0,257$ signifikantní na hladině 0,01 nám prokázala, že existuje slabý pozitivní vztah mezi hodnotou souhrnného nacionalismu a věkem. Velmi slabý pozitivní statisticky významný vztah s věkem jsme pak našli též u etnického nacionalismu ($r=0,175$). V případě občanského nacionalismu nám vztah ($r=0,123$) rovněž vyšel statisticky významný na hladině 0,01, jedná se však o natolik slabý vztah, že nemá smysl se jím více zabývat.

Abychom zjistili obecný vzorec vztahu mezi věkem a nacionalismem, rozdělili jsme si respondenty do šesti věkových skupin (15–24 let; 25–34 let; 35–44 let; 45–54 let; 55–64 let; 65 let a více) a utvořili Graf 3, který nám zobrazil, že s přibývajícím věkem skutečně

mírně stoupá intenzita nacionalistických postojů, a to jak v případě obecného nacionalismu, tak i nacionalismu etnického a občanského. Vztah nicméně není lineární. Rovněž jsme vykonali analýzu rozptylu a Bonferriho test významnosti a došli tak k závěru, že u všech tří indexů mezi jednotlivými skupinami existují statisticky významné rozdíly. Přesto, jak již bylo zmíněno, je síla vztahu velmi nízká.

Graf 4.: Vztah mezi věkem a intenzitou nacionalistických postojů

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

5.5. Nacionalismus a vzdělání

Dříve, než jsme se začali pátrat po tom, zda existuje vztah mezi intenzitou nacionalistických postojů a nejvyšším dosaženým vzděláním, jsme si z důvodu velkého množství kategorií (celkem 16) sloučili některé dohromady a vytvořili tak čtyři skupiny: neúplné či základní vzdělání; nižší střední a střední bez maturity; střední s maturitou a pomaturitní studium; vysokoškolské vzdělání.

Nejdříve jsme si vypočítali korelaci pomocí Kendallova tau b a našli velmi slabý záporný statisticky významný vztah na hladině 0,01 u etnického nacionalismu (-0,155) a souhrnného indexu nacionalismu (-0,156). Pomocí analýzy variačního rozpětí ANOVA

a Bonferroniho testu statistické významnosti jsme zjistili, že existují statisticky významné rozdíly mezi jednotlivými skupinami. Proto můžeme usuzovat, že v celé polské společnosti se stoupající vzdělaností mírně klesá intenzita nacionalistických postojů. Popisná statistika hodnot zobrazena v Tab. 9. a Tab. 10.

Výsledky u občanského nacionalismu nebyly statisticky významné, a proto nelze zamítnout nulovou hypotézu, že neexistuje vztah mezi vzděláním a intenzitou občansko-nacionalistických postojů.

Tab. 9.: Popisná statistika: Index nacionalismu/nejvyšší dosažené vzdělání

Vzdělání	N	Průměr	Směrodatná odchylna	Standardní chyba	95% Interval spolehlivosti		Min.	Max.
					Dolní práh	Horní práh		
Neúplné či základní	156	,5103	,94742	,07580	,3605	,6600	-2,69	2,71
Nižší střední a střední bez maturity	416	,0766	1,0216	,05007	-,0218	,1750	-4,09	3,29
Střední s maturitou a pomaturitní	400	-,0949	,96438	,04822	-,1897	-,0001	-2,98	3,07
Vysokoškolské	325	-,2265	,94493	,05239	-,3296	-,1234	-3,46	2,56
Celkem	1298	0	1,00000	,02776	-,0545	,0545	-4,03	3,29

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

Tab. 10.: Popisná statistika: Etnický nacionalismus/nejvyšší dosažené vzdělání

Vzdělání	N	Průměr	Směrodatná odchylna	Standardní chyba	95% Interval spolehlivosti		Min.	Max.
					Dolní práh	Horní práh		
Neúplné či základní	149	,4559	,9747	,0798	,2983	,6136	-1,53	2,85
Nižší střední a střední bez maturity	399	,1174	,9997	,0501	,0190	,2158	-3,15	3,14
Střední s maturitou a pomaturitní	393	-,0997	,9568	,0483	-,1945	-,0048	-2,8	3,08
Vysokoškolské	320	-,2363	,9769	,0546	-,3438	-,1290	-2,9	2,5
Celkem	1261	,0000	1	,0281	-,0552	,0552	-3,15	3,14

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

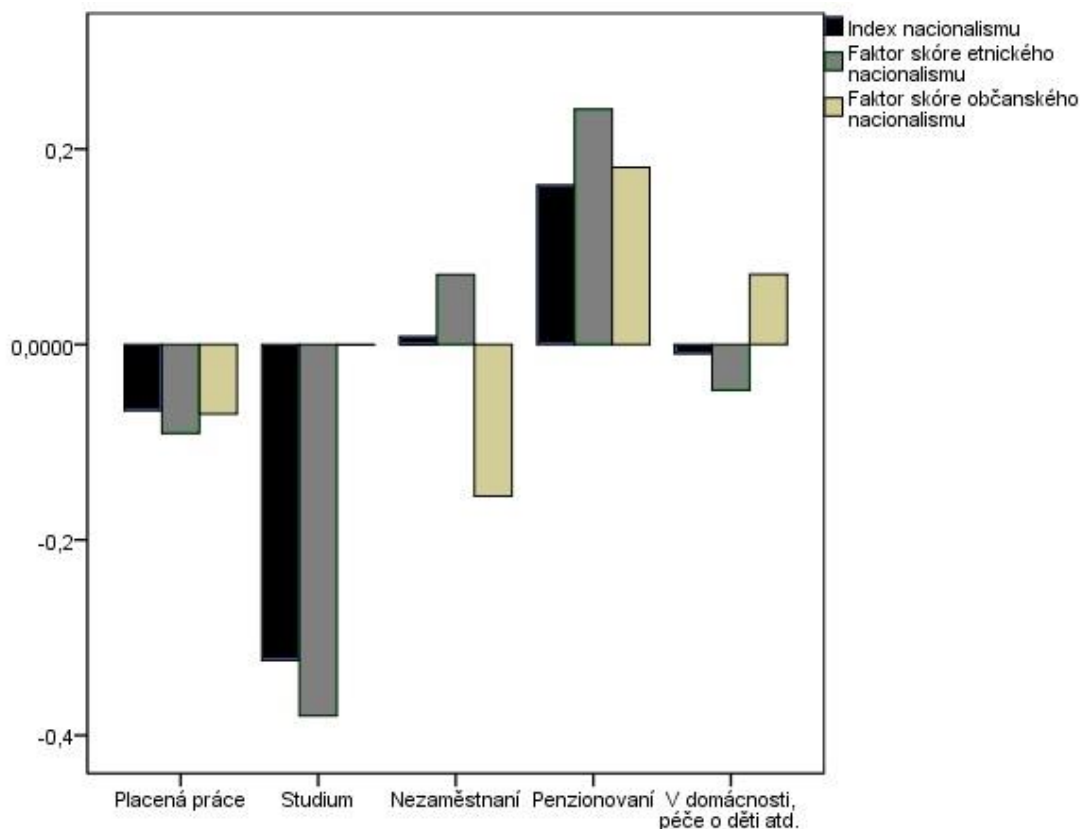
V obou případech (obecný nacionalismus, etnický nacionalismus) jsou nacionalistické postoje nejsilnější u osob s neúplným či základním vzděláním. Osoby s nižším středním vzděláním a středním vzděláním bez maturity dále dosahují statisticky významně vyššího nacionalismu než osoby vysokoškolsky vzdělané.

5.6. Nacionalismus a ekonomická aktivita

Dále jsme se podívali, zda existují nějaké rozdíly v intenzitě nacionalistických postojů v závislosti na tom, zda lidé mají placenou práci (ať již jako zaměstnanci nebo jako podnikatelé), jsou nezaměstnaní, studující, starající se o domácnost, anebo jsou v penzi. Rozdíly mezi jednotlivými skupinami u všech tří indexů jsou zobrazeny v Grafu 5.

Zjistili jsme, že celkově nejsilnějších nacionalistických postojů dosahují lidé na penzi. Tyto výsledky byly poměrně očekávané vzhledem k potvrzenému kladnému vztahu mezi nacionalismem a věkem. Předpoklad se nám potvrdil též u lidí, již jako svou hlavní aktivitu uvedli studium. U těchto jsme zjistili zcela nejnižší hodnoty v případě obecně pojímaného nacionalismu a nacionalismu etnického, avšak v případě nacionalismu občanského dosáhli studenti průměrných hodnot. Zajímavé jsou též hodnoty u nezaměstnaných, v jejichž případě pozorujeme mírně nadprůměrnou hodnotu etnického nacionalismu, ale v případě občanského nacionalismu dosahují vůbec nejnižších hodnot ze všech pěti skupin.

Graf 5.: Rozdíly v nacionalistických postojích dle ekonomické aktivity

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

U souhrnného indexu nacionalismu a etnického nacionalismu jsme pomocí Bonferroniho testu našli statisticky významné rozdíly u všech skupin s výjimkou osob v domácnosti, které byly v datovém souboru zastoupeny jen malým počtem případů. Dále se nám u těchto dvou indexů na konvenční hladině spolehlivosti nepodařilo prokázat signifikantní rozdíl mezi nezaměstnanými a penzisty. V případě občanského nacionalismu jsme statisticky významné rozdíly našli jen mezi pracujícími a penzionovanými. U ostatních skupin nelze s jistotou říci, zda bychom naměřené rozdíly našli v celé polské populaci.

5.7. Nacionalismus a religiozita

Jelikož je nacionalismus v Polsku tradičně spojován s katolickou identitou, jak jsme si uvedli výše v textu, rozhodli jsme se prozkoumat, zda toto platí i nadále, a případně u kterého typu nacionalismu je možno pozorovat tento vztah. Jako indikátor jsme zvolili subjektivní pocit religiozity a deklarovanou frekvenci modlení. Návštěvy bohoslužeb byly vynechány z důvodu, že v polské společnosti je návštěva kostela v mnohých případech tradiční rodinnou událostí, proto nedokáže sdělit mnoho o skutečném náboženském založení respondenta.

Pro zjištění těsnosti vztahu mezi jednotlivými indexy a mírou religiozity jsme využili Spearmanův koeficient pořadové korelace a zjistili, že existuje slabý pozitivní statisticky významný vztah mezi intenzitou nacionalistických postojů a religiozitou. Korelační matice zobrazena v Tab.11.

Silnější vztahy jsme našli při využití indikátoru subjektivní religiozity. Zjistili jsme též, že obecně pojímaný nacionalismus, jak jsme si jej nadefinovali, koreluje s religiozitou nejvíce. O něco slabší vztah jsme pak zaznamenali u nacionalismu občanského a nejslabší u nacionalismu etnického. Všechny vztahy však mají shodný směr a jsou statisticky významné, protože můžeme říci, že lidé, kteří se subjektivně považují za více věřící, a lidé, kteří se častěji modlí, dosahují v polské společnosti v průměru vyšších hodnot nacionalismu, tj. vykazují větší intenzitu nacionalistických postojů, než je tomu u lidí, kteří se za tolik nábožensky založené nepovažují a nemodlí se tak často.

Tab. 11. Korelační matice religiozity a indexů nacionalismu

		Frekvence modlení mimo bohoslužby	Subjektivní pocit religiozity
Faktor skóre etnického nacionalismu	Korelační koeficient	,203**	,253**
	Sig.	,000	,000
	N	1195	1240
Faktor skóre občanského nacionalismu	Korelační koeficient	,250**	,308**
	Sig.	,000	,000
	N	1195	1240
Index nacionalismu	Korelační koeficient	,273**	,333**
	Sig.	,000	,000
	N	1228	1278

**Korelace je signifikantní na úrovni 0,01

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

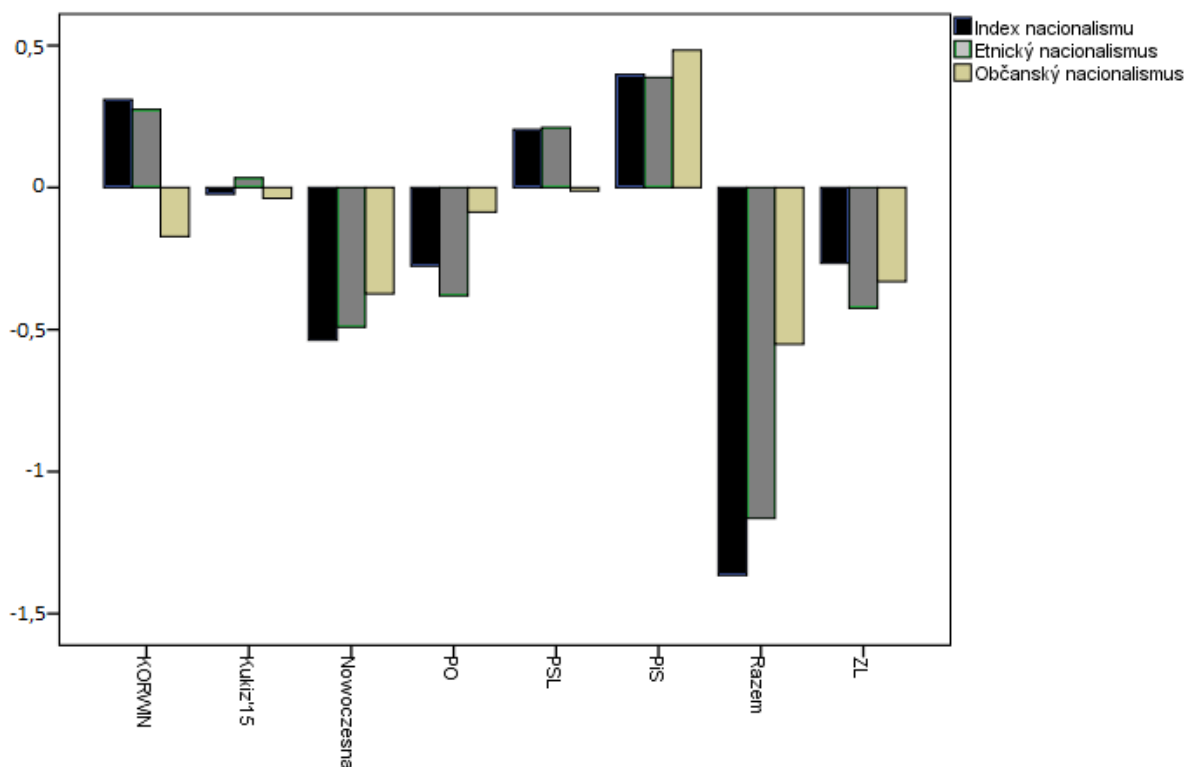
5.8. Nacionalismus a volební chování

Nakonec jsme se rozhodli prozkoumat, zda existuje vyšší míra nacionalismu mezi voliči, nebo nevoliči, zda se v tomto ohledu nějak liší osoby s etnicko-nacionalistickými postoji od osob s vyšší pozorovanou mírou občanského nacionalismu, a nakonec jsme se podívali na to, které strany mají v průměru nejvíce nacionalistické voliče. Z pochopitelných důvodů jsme nejprve odfiltrovali osoby bez volebního práva.

Pomocí t-testu jsme zjistili, že mezi lidmi, kteří byli volit v parlamentních volbách v říjnu roku 2015, je větší zastoupení osob vykazujících vyšší míru občanského nacionalismu. V případě souhrnného indexu nacionalismu a etnického nacionalismu jsme však nenalezli žádný statisticky významný vztah. Osoby s nacionalistickými postoji těchto typů jsou tedy pravděpodobně shodně zastoupeny jak mezi voliči, tak mezi nevoliči.

Dále jsme se zaměřili na to, které strany mají nejvíce nacionalistické voliče. Opět se jednalo o osoby, jež tyto strany volily v parlamentních volbách na podzim roku 2015. Výsledky zobrazeny v Grafu 6.

Graf 6.: Nacionalismus mezi voliči jednotlivých stran

(Zdroj: vlastní výpočet v SPSS)

Z dat vyplynulo, že nejvíce nacionalistické voliče má strana PiS. Ve významné míře volí tuto stranu lidé s občansko-nacionalistickými postoji, ale též s postoji etnicko-nacionalistickými. Voliče vykazující nadprůměrné hodnoty etnického nacionalismu má rovněž hnutí KORWIN, v případě nacionalismu občanského je však situace opačná. Na první pohled překvapivým zjištěním může být, že voliči hnutí Kukiz'15, které jsme si označili za nacionalistický subjekt a jehož volební program vykazoval nesporné nacionalistické prvky, dosahují jen průměrných hodnot nacionalismu. Zdůvodnění je však poměrně jednoduché a již bylo v textu zmíněno. Toto hnutí volili především mladí lidé a hlas pro toto hnutí mohl být mnohdy vyjádřením protestu či nespokojenosti se současným stavem politiky a bipolárním rozdělením stranického systému.

Naopak nejméně nacionalistické voliče má v našem výběrovém souboru strana Společně (Razem). Voliči této strany však byli logicky vzhledem k jejímu nízkému zisku v parlamentních volbách zastoupeni jen minimálně, proto nelze s jistotou zevšeobecnit tento výsledek na celou populaci. Málo nacionalistické voliče pak má také strana Moderní (Nowoczesna) a pokud jde o etnický nacionalismus, tak také Občanská platforma a Sjednocená levice (Zjednoczona Lewica; ZL).

Závěr

Tato magisterská diplomová práce si kladla za cíl především popsat a prozkoumat nacionalistické postoje na úrovni současné polské společnosti. Na základě zhodnocení chápání nacionalismu v díle vybraných autorů polské i světové provenience byla vytvořena pracovní definice pro analýzu. Pro klasifikaci základních typů nacionalismu byla využita v akademickém diskursu dominantní občansko-etnická dichotomie původně vycházející z již klasické práce Hanse Kohna *The Idea of Nationalism. A Study in Its Origins and Background* (s přihlédnutím k jejím nedostatkům a neplatnosti západně-východního rozdělení). Bylo vycházeno z předpokladu, že se v polské společnosti můžeme setkat s oběma typy nacionalismu, a to především v důsledku historického vývoje, který byl zhodnocen v třetí kapitole práce. Zjistili jsme, že polský nacionalismus byl původně utvářen jako nacionalismus občansko-politický ztotožňující národ s obyvatelstvem společné Polsko-litevské unie a identifikující se právě s tímto státním útvarem. Postupně se k tomu, s čím se národ identifikoval, přidala kulturní složka, chápání národa však nadále zůstalo inklusivní. Na konci 19. století pak začalo docházet k čím dál většímu příklonu k etnickému pojetí národa, spojování polské národní identity s katolickou církví a k často nepřátelskému postoji vůči menšinám. Pozvolné utváření národní identity mas, které v jednotlivých oblastech probíhalo odlišně, a především urbanizace a jistá liberalizace společenského života, k níž postupně docházelo, přispívaly paralelní existenci vícero typů chápání národa a nacionalismu. Byl to právě rozdílný historický vývoj jednotlivých částí polského území v době záborů, čemu jsme přikládali důležitost při snaze vysvětlit odlišný charakter, a především různou intenzitu nacionalistických postojů v rámci dnešního Polska.

V úvodu práce byly stanoveny nulové hypotézy, jež jsme se na základě analýzy postojů současné polské společnosti snažili ověřit. První hypotéza byla, že *neexistuje vztah mezi průměrnou intenzitou nacionalistických postojů Poláků a jejich geografickým umístěním*. Zjistili jsme, že v případě souhrnně pojímaného nacionalismu dle naší pracovní definice skutečně existují geografické rozdíly v průměrné intenzitě nacionalistických postojů. Poláci žijící v oblastech bývalého rakouského a ruského záboru dohromady dosahují vyšších průměrných hodnot nacionalistického indexu, než je tomu u Poláků v západní části země. Dále se nám podařilo dokázat, že Poláci obývající Varmijsko-mazurské vojvodství dosahují nižších hodnot nacionalismu než Poláci koncentrující se na území vojvodství Podkarpatského. Podobný rozdíl jsme našli též ve srovnání Podkarpatského vojvodství s vojvodstvím Dolnoslezským, a nakonec též mezi Podkarpatským a Slezským vojvodstvím.

Rozdíly u dalších vojvodství nebyly statisticky významné na konvenční hladině spolehlivosti, proto je nemůžeme s jistotou zevšeobecnit na celou polskou populaci.

V případě etnického nacionalismu jsme opět našli jeho vyšší průměrné hodnoty na východě polského státu. Zároveň jsme zjistili, že i v případě etnického nacionalismu jsou v průměru nejméně nacionalističtí lidé z Varmijsko-mazurského vojvodství. Naopak nejvyšší intenzitu etnicko-nacionalistických postojů jsme zaznamenali ve vojvodství Podkarpatském a Lublinském. Podařilo se nám dokázat, že v tomto případě můžeme rozdíly mezi jednotlivými regiony částečně vysvětlit mírou urbanizace. Podíl osob žijících ve městech nad 20 tisíc obyvatel v rámci jednotlivých vojvodství negativně koreluje s mírou etnického nacionalismu.

Rovněž u občanského nacionalismu se nám podařilo vyvrátit nulovou hypotézu, neboť jsme našli statisticky významné rozdíly mezi jednotlivými vojvodstvími. Východně-západní dělení se však v tomto případě v souladu s očekáváními neprokázalo. Nejvyšší hodnoty občanského nacionalismu jsme naměřili v Pomořském vojvodství těsně následovaném vojvodství Lublinským, a naopak nejnižších průměrných hodnot ve srovnání s ostatními regiony dosáhlo Varmijsko-mazurské a Svatokřížské vojvodství. Zdůvodnění těchto odlišností může být předmětem dalšího (spíše kvalitativního) výzkumu.

Jako druhou hypotézu jsme si stanovili, že *neexistuje vztah mezi intenzitou náboženské identifikace Poláků a hodnotami indikátorů nacionalismu*. Také tuto nulovou hypotézu se nám podařilo vyvrátit, když jsme našli pozitivní vztah mezi mírou religiozity a občanským i etnickým nacionalismem. Lidé, kteří jsou více nábožensky založení, tedy zastávají více nacionalistické postoje. Nejvyšší korelaci jsme našli v případě subjektivní míry religiozity a obecně pojímaného nacionalismu.

Třetí hypotézou bylo, že *neexistuje vztah mezi mírou nacionalismu a věkem polských občanů*. Zde jsme našli slabou pozitivní korelaci, a to především u souhrnně pojímaného nacionalismu. Obecně lze říci, že čím jsou lidé starší, tím více nacionalistické postoje zastávají, ale vztah není zcela lineární. Je nicméně obtížné určit, zda je toto přirozeným trendem, anebo se jedná spíše o odlišnou historickou zkušenost daných osob. Navíc, jak bylo zmíněno, tento vztah je jen velmi slabý.

Čtvrtá hypotéza předpokládala, že *neexistuje vztah mezi úrovní vzdělání a intenzitou nacionalistických postojů Poláků*. Tuto nulovou hypotézu se nám podařilo zamítnout jen zčásti. Zatímco u obecného indexu nacionalismu a indexu etnického nacionalismu jsme

nalezli velmi slabý negativní vztah, tedy že více vzdělaní lidé zastávají nacionalistické postoje v menší míře, v případě občanského nacionalismu se nám takový vztah prokázat nepodařilo.

Dále jsme ověřovali, zda platí, že *neexistuje vztah mezi ekonomicky aktivními a neaktivními Poláky a intenzitou nacionalistických postojů, které vykazují*. Tuto hypotézu se nám podařilo částečně falsifikovat. Slovo částečně je zde použito proto, že největší rozdíly byly zaznamenány u dvou skupin ekonomicky neaktivních lidí, a sice studentů a penzistů. V případě občanského nacionalismu pak byla situace ještě o něco složitější, neboť statisticky významné rozdíly jsme našli jen při srovnání penzistů s pracujícími. Ostatní skupiny se od sebe příliš nelišily, anebo byly zastoupeny jen malým počtem respondentů na to, abychom mohli závěry zevšeobecnit na celou populaci.

Poslední hypotéza předpokládala, že *neexistuje vztah mezi intenzitou nacionalistických postojů a volební participací Poláků*. Ani tuto hypotézu se nám nepodařilo zcela zneplatnit. Rozdíly jsme zjistili jen u občanského nacionalismu, kdy lidé vykazující vyšší míru občanského nacionalismu se parlamentních voleb v roce 2015 zúčastnili v nepatrně větší míře. V případě souhrnného indexu nacionalismu a etnického nacionalismu jsme však nenalezli žádný statisticky významný vztah. Osoby s nacionalistickými postoji těchto dvou typů jsou tedy pravděpodobně shodně zastoupeny jak mezi voliči, tak mezi nevoliči.

V návaznosti na výše dosažené závěry navážeme s reflexí limitů práce. Hlavní nedostatek se týká využitých dat. Je nezbytné poukázat na obsahové omezení dat, které nám dovolilo zkoumat jednotlivé typy nacionalismu jen na základě omezeného množství indikátorů a dále nám neumožnilo nalézt faktory, jež by byly s to vysvětlit nalezenou variabilitu, ať už geografickou, nebo týkající se sociodemografických charakteristik. Dalším limitem souvisejícím s využitými daty je pak jejich rozsahové omezení, jež nám zejména při zkoumání odlišností na úrovni jednotlivých vojvodství nedovolilo nalézt ve všech případech výsledky, na jejichž základě by bylo možno zobecnit závěry na celou populaci. Dále by za určitý nedostatek mohlo být považováno odlišné kódování jednotlivých indikátorů nacionalismu, kvůli čemuž jsme byli nuceni tyto převést na z-skóre, které je bezrozměrným číslem. Toto číslo nám říká jen to, jak se jednotlivé skupiny odlišují od sebe navzájem. Interpretace toho, nakolik se odlišují, je však obtížnější, než kdyby indexy měly pevně dané

stupnice. Poslední datové omezení pak souvisí se staticností hlavní analýzy plynoucí z absence longitudinálních dat, na což bylo poukázáno již v úvodu.

Další omezení se týká teoretického ukotvení, konkrétně pak zvolené etnicko-občanské dichotomie. Ta byla vybrána především z důvodu, že tento způsob třídění typů národní identifikace a nacionalismu je i přes drobné obměny a rozšíření dosud nejvyužívanější. Volba některého z méně rozšířených rozdělení by tedy byla poměrně obtížně obhajitelná. Přesto však z využitých dat vyplynulo, že v našem případě je tato dichotomie nedostačující, neboť opomíjí třetí odlišný typ nacionalismu, s nímž se na úrovni polské společnosti můžeme setkat. Tento třetí typ bychom podle S. Auera, W. Kymlicky či Y. Tamira mohli nazvat liberálním nacionalismem, který se vyznačuje především pocitem přináležitosti k vlastnímu státu a důrazem na místní tradice, avšak na rozdíl od občanského nacionalismu zde absentuje typický vztah k politickým institucím a systému jako takovému. Toto omezení práce lze však na druhou stranu považovat též za přínos k akademické debatě o platnosti občansko-etnické dichotomie, která, jak se zdá, je přinejmenším pro polskou společnost v současnosti nedostačující. Je nicméně otázkou, zda můžeme podobný jev pozorovat i v jiných společnostech. Zde se tedy nepochybně nachází prostor pro další bádání.

Kromě těchto obtíží s teoretickými východisky nespatřujeme ve využití literaturě zásadnější nedostatky. Některé tituly, s nimiž bylo pracováno, sice obsahovaly drobné nepřesnosti, příkladem může být článek P. Sugara *The Problems of Nationalism in Eastern Europe: Past and Present*, který hovoří o polské Solidaritě coby o státem sponzorovaném nacionalistickém uskupení, případně kniha Miloše Řezníka *Dějiny Polska v datech*, v níž je na jednom místě u počátku lednového povstání uveden rok 1864, obecně se však jednalo jen o nevýznamné chyby, jež se při práci s větším množstvím zdrojů nemohly nijak odrazit na kvalitě práce. Literatura týkající se tématu historického vývoje nacionalismu je poměrně početná, proto případné nepřesnosti bylo možno vykompenzovat využitím jiných titulů. Co není dosud významněji odborně zpracováno, je nejnovější politický vývoj, kde jsme si museli vystačit s novinovými články, případně s prohlášeními politických subjektů a dalšími primárními zdroji, jako jsou programové dokumenty a ideová prohlášení. Jelikož se však výzkum zaměřoval především na hodnotové postoje společnosti, nikoliv na nacionalismus politických subjektů, případně na analýzu systémové úrovně, nelze toto považovat za závažnější nedostatek. Prázdná místa v této oblasti však mohou být námětem pro další výzkum.

I přes tyto nedostatky se nám podařilo naplnit cíl práce a ověřit všechny stanovené hypotézy. Dospěli jsme k závěru, že intenzita nacionalistických postojů je odvislá od různých sociodemografických charakteristik, což bývá většinou prací opomíjeno. Kromě toho jsme pak zjistili, že současný nejrozšířenější přístup ke zkoumání nacionalismu identifikující jediný typ nacionalismu pro celou společnost je v zásadě chybný. Zjistili jsme tak, že autoři, kteří Polsko jednoznačně řadí k etnickému typu, dostatečně nevystihují komplexnost celé reality. Dalším zjištěním této práce bylo, že historický vývoj může mít dopad na společnost i po několika desítkách či stovce let, což se v polské společnosti odráží jednak v přetrvávající identifikaci osob a nacionalistických subjektů s myšlenkami některých historických osobností spojených s nacionalismem, jednak geografickými rozdíly v míře a povaze nacionalismu. V těchto zjištěních tedy můžeme spatřovat jistý přínos pro studium a poznání současného nacionalismu na úrovni společnosti.

Seznam informačních pramenů a literatury

Literatura

„Desetitisíce neonacistů i protesty proti vládě. Polsko slavilo Den nezávislosti.“ *deník.cz*, 11. 11. 2017. Dostupné z: <https://www.denik.cz/ze_sveta/desetitisice-neonacistu-i-protesty-proti-vlade-polsko-slavilo-den-nezavislosti-20171111.html> (27. 6. 2018).

„Documentation of ESS Post-Stratification Weights.“ *European Social Survey*, 25. 4. 2014 (online). Dostupné z: <http://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/ESS_weighting_data_1.pdf> 8. 6. 2018).

„Es ist eine Schande. Extremisten an Polens Nationalfeiertag.“ *Spiegel Online*, 11. 11. 2014. Dostupné z: <<http://www.spiegel.de/politik/ausland/polen-und-der-unabhaengigkeitstag-aufmarsch-der-nationalisten-a-1002173.html>> (27. 6. 2018).

„Fascist march in Warsaw for Polish Independence Day in one of world’s biggest far-right gatherings.“ *Independent*, 11. 11. 2017. Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2017/nov/12/white-europe-60000-nationalists-march-on-polands-independence-day>> (27. 6. 2018).

„Kobiety powinny zarabiać mniej, bo są słabsze, mniejsze i mniej inteligentne.“ *TVN24*, 2. 3. 2017 (online). Dostupné z: <<https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/korwin-mikke-kobiety-powinny-zarabiac-mniej,719987.html>> (15. 6. 2018).

„Kukiz przedstawia listy wyborcze. Internauci: ‚żart‘, ‚wstyd‘ i ‚zawód‘.“ *Gazeta.pl*, 28. 8. 2015 (online). Dostupné z: <<http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/56,114944,18644522,komentarze-o-jedynkach-kukiza.html>> (15. 6. 2018).

„Kukiz’15 traci posła. Coraz mniej ludzi w klubie.“ *Sonar*, 7. 12. 2017 (online). Dostupné z: <<http://sonar.wyborcza.pl/sonar/7,156422,22751470,kukiz-15-traci-posla-coraz-mniej-ludzi-w-klubie.html>> (15. 6. 2018).

„Lenkijos sostinę per šventę nusiaubė ultradesinieji riaušininkai.“ *Delfi*, 12. 11. 2013. Dostupné z: <<https://www.delfi.lt/news/daily/world/lenkijos-sostine-per-svente-nusiaube-ultradesinieji-riausininkai.d?id=63263694>> (27. 6. 2018).

„Marsz Niepodległości w zagranicznych mediach. „Tysiące nacjonalistów i faszystów na ulicach Warszawy.“ *Wyborcza.pl*, 11. 11. 2017. Dostupné z: <<http://wyborcza.pl/7,75399,22634943,marsz-niepodleglosci-w-zagranicznych-mediach-tysiace-nacjonalistow.html?disableRedirects=true>> (27. 6. 2018).

„PiS ws. Przyjmowania uchodźców: nasze stanowisko jest niezmiennie.“ *PolskieRadio*, 30. 12. 2017 (online). Dostupné z: <<https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1974284,PiS-ws-przyjmowania-uchodzcow-nasze-stanowisko-jest-niezmiennie>> (10. 6. 2018).

„Poland defends massive far-right protest taht called for a ‚White Europe‘.“ *The Washington Post*, 13. 11. 2017. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/11/12/pray-for-an-islamic-holocaust-tens-of-thousands-from-europes-far-right-march-in-poland/?noredirect=on&utm_term=.3d5557733d1c> (27. 6. 2018).

„Poland. Country profile.“ *Freedom House*, 2017 (online). Dostupné z: <<https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2017/poland>> (15. 6. 2018).

„Prospectus.“ *European Social Survey*, 2017 (online). Dostupné z: <http://www.europeansocialsurvey.org/docs/about/ESS_prospectus.pdf> (8. 6. 2018).

„Sampling Guidelines: Principles and Implementation for the European Social Survey.“ *European Social Survey*, 17. 3. 2016 (online). Dostupné z: <http://www.europeansocialsurvey.org/docs/round8/methods/ESS8_sampling_guidelines.pdf> (8. 6. 2018).

„Stanowisko LPR w sprawie wyborów do Parlamentu Europejskiego.“ *Liga Polskich Rodzin*, 21. 5. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.lpr.pl/pl/2014/05/21/stanowisko-lpr-w-sprawie-wyborow-do-parlamentu-europejskiego/>> (10. 6. 2018).

„Stovky upálených Židů. Na pogrom v Jedwabném by Poláci nejraději zapomněli.“ *iRozhlas*, 10. 2. 2018 (online). Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/pogrom-jedwabne-polsko-valka-zlocin_1802101250_haf> (10. 4. 2018).

„Weighting European Social Survey Data.“ *European Social Survey*, 25. 4. 2014 (online).
Dostupné z:

<http://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/ESS_weighting_data_1.pdf> (8. 6. 2018).

„‘White Europe’: 60,000 nationalists march on Poland’s independence day.“ *The Guardian*,
17. 11. 2017. Dostupné z:

<<https://www.theguardian.com/world/2017/nov/12/white-europe-60000-nationalists-march-on-polands-independence-day>> (27. 6. 2018).

„ZG LPR w sprawie wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej“ *Liga Polskich Rodzin*,
24. 4. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.lpr.pl/pl/2015/04/24/zg-lpr-w-sprawie-wyboru-prezydenta-rzeczypospolitej-polskiej/>> (10. 6. 2018).

Anderson, Benedict. 1983. *Imagined Communities*. London: Verso Publications.

Antoszewski, Andrzej, Ryszard Herbut, Jacek Sroka. 2003. „Stranický systém Polska.“ Pp. 105–151 in Fiala, Petr, Ryszard, Herbut (eds). *Sřredoevropské systémy politických stran. Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.

Armstrong, John A. 1982. *Nations before Nationalism*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

Auer, Stefan. 2004. *Liberal Nationalism in Central Europe*. London and New York: RoutledgeCurzon.

Barth, Frederik. 1998. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Long Grove: Waveland Press.

Benoit, Kenneth, Jacqueline, Hayden. 2004. „Institutional Change and Persistence. The Evolution of Poland’s Electoral System 1989–2001.“ *The Journal of Politics* 66 (2): 396–427 (online). Dostupné z:

<https://www.researchgate.net/profile/Kenneth_Benoit/publication/2399553_Institutional_Change_and_Persistence_The_Origins_and_Evolution_of_Poland%27s_Electoral_System_1989-2001/links/0fcfd50b5dd45f2ad8000000.pdf>, (11. 2. 2018).

Bernacki, Włodzimierz. 2000. „Galicyjskie falsyfikowanie definicji nacjonalizmu.“ Pp. 61–73 in Barbara Stoczewska, Michał Jaskólski (eds.). *Mysł polityczna od historii do współczesności. Księga dedykowana profesorowi Markowi Waldenbergowi*. Kraków: Księgarnia Akademicka.

Billig, Michael. 1995. *Banal Nationalism*. London: Sage.

Biskupski, Mieczysław. 2000. *The History of Poland*. Westport: Greenwood Press.

Błaszczak, Tomasz. 2013. „Changes in Polish Historical Memory after 1989 and the Image of the Interwar Period.“ *Darbai ir Dienos* 60 (1): 305–318. Dostupné z databáze EBSCO.

Blejwas, Stanislaus A. 1982. „Warsaw Positivism – Patriotism Misunderstood.“ *The Polish Review* 27 (1): 47–54. Dostupné z databáze JSTOR.

Breindl, Jan. 2003. „Sebeobrana a Liga polských rodin – Protestní strany v polském parlamentu.“ *Středoevropské politické studie* 5 (4) (online). Dostupné z: <<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4025/5307>>, (5. 6. 2018).

Breuilly, John. 1993. *Nationalism and the State. Second Edition*. Manchester: Manchester University Press.

Breuilly, John. 2005. „Dating the nation: how old is an old nation?“ Pp. 15–39 in Atsuko Ichijo, Gordana Uzelac (eds.). *When is the Nation? Towards an understanding of theories of nationalism*. London: Routledge.

Brubaker, Rogers. 1992. *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press.

Brubaker, Rogers. 2003. „Přehodnocení národní identity: národ jako institucionalizovaná forma, praktická kategorie, nahodilá událost.“ Pp. 375–386 in Miroslav Hroch (ed.). *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: Slon.

Connor, Walker. 1994. *Ethnonationalism. The Quest for Understanding*. Princeton: Princeton University Press.

Connor, Walker. 2003. „Národ je národ, národ je stát, národ je etnická skupina, národ je...” Pp. 154–173 in Miroslav Hroch (ed.). *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: Slon.

Connor, Walker. 2005. „The dawning of nations“ Pp. 40–46 in Atsuko Ichijo, Gordana Uzelac (eds.). *When is the Nation? Towards an understanding of theories of nationalism*. London: Routledge.

Couture, Jocelyne. 1999. „Cosmopolitan Democracy and Liberal Nationalism.“ *The Monist* 82 (3): 491–516. Dostupné z databáze JSTOR.

Davies, Norman. 1981. *God's Playground. A History of Poland I. The Origins to 1795*. Oxford: Clarendon Press.

Davies, Norman. 2005. *God's Playground. A History of Poland II. 1795 to the Present*. New York: Columbia University Press.

Delamater, John, Daniel Katz, Herbert C. Kelman. 1969. „On the nature of national involvement: a preliminary study.“ *Journal of Conflict Resolution* 13 (3): 320–357. Dostupné z databáze JSTOR.

Dwojnych, Andrzej. 2007. „Romantyczne, mesjanistyczne i pozytywistyczne wątki w myśli prowincjonalnych środowisk endeckich na przykładzie północnego Mazowsza.” Pp. 82–135 in Bogumił Grott (ed.). *Nacjonalizm czy nacjonalizmy?* Kraków: Nomos.

Dybkowska, Alicja. 2006. „Naród bez państwa.“ Pp. 164–223 in Alicja Dybkowska, Jan Źaryn, Małgorzata Źaryn (eds.). *Polskie dzieje od czasów najdawniejszych do współczesności*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.

Fras, Zbigniew. 2002. *Galicja*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.

Gajda, Agnieszka. 2009. „Co zostało po Stachniuku? Przykład Nacjonalistycznego Stowarzyszenia Zadruga.“ *Państwo i Społeczeństwo* 9 (4): 79–92. (online) Dostupné z: <https://repozytorium.ka.edu.pl/bitstream/handle/11315/373/PiS_Neopoganstwo_w_Polsce_tom_II_nr4_2009.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (12. 5. 2018).

Geertz, Clifford. 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.

- Gellner, Arnošt. 1993. *Národy a nacionalismus*. Praha: Hříbal.
- Gellner, Ernest. 1997. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Goćkowski, Janusz, Andrzej Walicki. 1977. *Idee i koncepcje narodu w polskiej myśli politycznej czasów porozbiorowych*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Gorczyński, Kazimierz. 2000. „Rozwój samorządu terytorialnego w Polsce.“ Pp. 36–48 in Jerzy Muszyński (ed.). *Funkcjonowanie instytucji demokratycznych w Polsce. Zarządzanie w samorządach terytorialnych*. Gdynia, Warszawa: Wyższa szkoła administracji i biznesu w Gdyni, Wyższa szkoła zarządzania i marketingu w Warszawie.
- Greenfeld, Liah. 2006. *Nationalism and the Mind. Essays on Modern Culture*. Oxford: Oneworld.
- Grott, Bogumił. 2003. *Religia – cywilizacja – rozwój. Wokół idei Jana Stachniuka*. Kraków: Nomos.
- Grott, Bogumił. 2006. *Nacjonalizm czy nacjonalizmy? Funkcja wartości chrześcijańskich, świeckich i neopogańskich w kształtowaniu idei nacjonalistycznych*. Kraków: Nomos.
- Grott, Bogumił. 2010. „Światopoglądowe aspekty polskiego nacjonalizmu.“ Pp. 49–84 in Grott, Bogumił (ed.). *Różne oblicza nacjonalizmów. Polityka, religia, etos*. Kraków: Nomos.
- Grzybowska, Marta. 1997. *Adam Skwarczyński jako ideolog obozu sanacji. Koncepcje publiczno-ustrojowe*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Grzymala-Busse, Anna. 2001. „The Organizational Strategies of Communist Parties in East Central Europe, 1945–1989.“ *East European Politics and Societies* 15: 421–453. Dostępne z: <<http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0888325401015002009>> (18. 4. 2018).
- Guibernau, Montserrat. 2004. „Anthony D. Smith on nations and national identity: a critical assesment.“ *Nations and Nationalism* 10 (1): 125–141. Dostępne z: <<https://pdfs.semanticscholar.org/293a/8dabdfaa7c1cbd9667eaaad2662d6875fe1f5.pdf>>, (4. 4. 2018).
- Halecki, Oskar. 1955. *A History of Poland*. London: J. M. Dent & Sons.

- Hayes, Carlton J. H. 1959. *The Historical Evolution of Modern Nationalism*. New York: Macmillan.
- Header, Harry. 1988. *Europe in the Nineteenth Century 1830-1880*. London and New York: Longman.
- Hechter, Michael. 2004. *Containing Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hein-Kircher, Heidi. 2008. *Kult Piłsudskiego i jego znaczenie dla państwa polskiego 1926-1939*. Warszawa: Neriton.
- Hloušek, Vít, Lubomír Kopeček. 2010. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada.
- Hobsbawm, Eric. 2000. *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Hobsbawm, Eric. 2000. *Nations and Nationalism since 1780. Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, Eric. 2003. „Několik úvah o nacionalismu.“ Pp. 109–124 in Miroslav Hroch (ed.). *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: Slon.
- Holzer, Jerzy. 2000. „Poland: From Post-War Crisis to Authoritarianism.“ Pp. 335–353 in Berg-Schlosser, Dirk, Jeremy, Mitchell. *Conditions of Democracy in Europe, 1919-1939*. New York: St. Martin's Press.
- Hroch, Miroslav. 2003. „Úvodem k čítance textů o nacionalismu.“ Pp. 9–23 in Miroslav Hroch (ed.). *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: Slon.
- Hroch, Miroslav. 2009. *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Slon.
- Chwalba, Andrzej. 2000. *Historia Polski*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Chwalba, Andrzej. 2009. *Polsko 1989-2008: dějiny současnosti*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

- James, Paul. 1996. *Nation Formation: Towards a Theory of Abstract Community*. London: Sage.
- Jasiak, Marek. 1993. „Overcoming Ukrainian Resistance: The Deportation of Ukrainians within Poland in 1947.“ Pp. 173–194 in Philip Ther, Ana Siljak (eds.). *Redrawing Nations: Ethnic Cleansing in East-Central Europe*. Lanham: Rowman and Littlefield.
- Johnson, Lonnie R. 1996. *Central Europe: Enemies, Neighbours, Friends*. Oxford: Oxford University Press.
- Judt, Tony. 2005. *Poválečná Evropa: Dějiny od roku 1945*. Praha: Sloart.
- Justyński, Janusz. 2009. *Historia doktryn polityczno-prawnych*. Toruń: Dom Organizatora.
- Kania-Lundholm, Magdalena. 2012. *Re-Branding a Nation Online: Discourses on Polish Nationalism and Patriotism*. Upsala: Upsala Universitet.
- Kedourie, Ellie. 2003. „Nacionalismus.“ Pp. 100–108 in Miroslav Hroch (ed.). *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: Slon.
- Kersten, Krystyna. 2001. „Forced Migration and the Transformation of Polish Society in the Postwar Period.“ Pp. 75–86 in Philip Ther, Ana Siljak (eds.). *Redrawing Nations: Ethnic Cleansing in East-Central Europe*. Lanham: Rowman and Littlefield.
- Kieniewicz, Stefan. 1960. *Spoleczeństwo polskie w powstaniu poznańskim 1848 roku*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kieniewicz, Stefan. 2005. *Rok 1848 w Polsce (wybór źródeł)*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kohn, Hans. 1946. *The Idea of Nationalism: A Study in Its Origins and Background*. New York: The Macmillan Company.
- Kopeček, Lubomír. 2002. „Liga polských rodin a Sebeobrana – Proč nevstupovat do Evropské unie?!“ *Středoevropské politické studie* 4 (1) (online). Dostupné z: <<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3891/5392>> (9. 6. 2018).
- Kovács, István. 2010. *Piłsudski... Katyň... Solidarita...: klíčové pojmy polských dějin 20. století*. Brno: Barrister & Principal.

Kubát, Michal. 1999. „Polská politická scéna a problém nacionalismu.“ Pp. 92–109 in Břetislav Dančák, Petr Fiala (eds.). *Nacionalistické politické strany v Evropě*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Kubát, Michal. 2005. *Demokracie v Polsku: Politický systém Polské republiky (1989-2005)*. Praha: SLON.

Kubát, Michal. 2010. *Politická opozice v teorii a střeoevropské praxi*. Praha: Dokořán.

Kubát, Michal. 2016. „Polsko“ Pp. 142–156 in Michal Kubát, Martin Mejstřík, Jiří Kocián (eds.). *Populismus v časech krize*. Praha: Karolinum.

Kuciński, Paweł. 2014. „Reinterpretacje romantyzmu. Radykalny nacjonalizm wobec dziedzictwa epoki wieszczów.“ *Politeja* 31 (1): 31–64. Dostupné z databáze JSTOR.

Kujawska, Maria, Bogumił Jewsiewicki. 2006. *Historia – pamięć – tożsamość. Postaci upamiętniane przez współczesnych mieszkańców różnych części Europy*. Poznań: Instytut Historii UAM.

Kupka, Petr, Martin Laryš, Josef Smolík. 2009. *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy: Slovensko, Polsko, Ukrajina, Bělorusko, Rusko*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykova univerzity.

Kusiak, Paweł. 2010. „Legenda i kult Józefa Piłsudskiego. Jak w Polsce doby integracji europejskiej interpretować postać marszałka?“ *Colloquium wydziału nauk humanistycznych i społecznych* 2 (1): 241–258. Dostupné z: <<http://colloquium.elsite.eu/images/numery/II/PK.pdf>> (26. 6. 2018).

Kymlicka, Will. 1995. *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Latawski, Paul (ed.). 1995. *Contemporary Nationalism in East Central Europe*. New York: St. Martin's Press.

Lichtenberg, Judith. 1996. „How Liberal Nationalism Can Be?“ Pp. 167–188 in Ronald Beiner (ed.). *Theorizing Nationalism*. New York: State University of New York Press.

Linz, Juan J. 2000. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. London: Boulder.

- Łodziński, Sławomir. 2000. „Údiv nad etnickostí. Politika ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám v Polsku po roce 1989.“ Pp. 143–171 in Břetislav Dančák, Petr Fiala (eds.). *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.
- Lukowski, Jerzy, Hubert Zawadzki. 2006. *A Concise History of Poland*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lukowski, Jerzy. 1999. *The Partitions of Poland 1772, 1793, 1795*. London and New York: Longman.
- Malendowicz, Paweł. 2017. „Reminiscencja kontestacji młodzieżowej, czyli czego chce Paweł Kukiz.“ *Transformacje* 1-2: 294–311. Dostupné z databáze EBSCO.
- Markiewicz, Mariusz (ed.). *Historia Polski: 1492-1795*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Maud, Anne Bracke. 2014. „1968“ Pp. 156–170 in Stephen A. Smith (ed.). *Oxford Handbook of History of Communism*. Oxford: Oxford University Press.
- Meller, Arkadiusz. 2008. „Czy nacjonalizm jest ideologią?“ *Dialogi polityczne* 10 (1): 161–176. (online) Dostupné z: <<http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/DP/article/view/DP.2008.039/5935>> (19. 4. 2018).
- Mickiewicz, Adam. 2011. *Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie*. Warszawa: Fundacja Nowoczesna Polska. (online) Dostupné z: <<https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/pan-tadeusz.pdf>> (30. 4. 2018).
- Miklová, Martina. 2006. „Prezidentské volby v Polsku v roce 2005.“ *Evropská volební studia* 1 (1): 119–130. Dostupné z: <http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/001/08_EVS-EES_-_Prezidentske_volby_v_Polsku_v_roce_2005.pdf> (27. 12. 2017).
- Miles, Matthew B., Michael A. Huberman, Johnny Saldana. 2013. *Qualitative Data Analysis. A Methods Sourcebook*. London: Sage.
- Minkenberg, Michael. 2017. *The Radical Right in Eastern Europe: Democracy under Siege?* Berlin: Springer.

Olszewski, Henryk, Maria Zmierczak. 1993. *Historia doktryn politycznych i prawnych*. Poznań: Ars Boni et Aequi.

Ossowski, Stanisław. 1984. *O ojczyźnie i narodzie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Özkiřimli, Umut. 2010. *Theories of Nationalism: A Critical Introduction. Second Edition*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Paczkowski, Andrzej. 2000. *Půl století dějin Polska, 1939–1989*. Praha: Academia.

Paczos, Sebastian. 2014. „Refleksje na temat narodu i państwa w polskiej myśli politycznej.“ *Historia Slavorum Occidentis* 2 (7): 63–89. (online). Dostupné z: <[http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Historia_Slavorum_Occidentis/Historia_Slavorum_Occidentis-r2014-t2\(7\)/Historia_Slavorum_Occidentis-r2014-t2\(7\)-s63-89/Historia_Slavorum_Occidentis-r2014-t2\(7\)-s63-89.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Historia_Slavorum_Occidentis/Historia_Slavorum_Occidentis-r2014-t2(7)/Historia_Slavorum_Occidentis-r2014-t2(7)-s63-89/Historia_Slavorum_Occidentis-r2014-t2(7)-s63-89.pdf)> (29. 4. 2018)

Peisert, Arkadiusz. 2017. „Zróźnicowanie postaw konsultacji społecznych w Polsce jako przejaw regionalnego zróźnicowania tradycji obywatelskich.“ *Przegląd Socjologiczny* 66 (3): 97–113. Dostupné z databáze CEEOL.

Pankowski, Rafał, Marcin Kornak. 2005. „Poland.“ Pp. 145–171 in Mudde, Cas (ed.). *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*. London and New York: Routledge.

Pennings, Paul, Hans Kemman, Jan Kleinnijenhuis. 2006. *Doing Research in Political Science: An Introduction to Comparative Methods and Statistics*. London: Sage.

Piłsudski, Józef. 1937. *Pisma Zbiorowe. Wydanie prac dotychczas drukiem ogłoszonych. Tom III*. Warszawa: Instytut Józefa Piłsudskiego.

PiS pierwszą po 1989 roku partią, która będzie samodzielnie rządzić.“ *PolskieRadiopl* 26. 10. 2015 (online). Dostupné z: <<https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1536365,PiS-pierwsza-po-1989-roku-partia-ktora-bedzie-samodzielnie-rzadzic>> (16. 6. 2018).

Piskorski, Mateusz. 2009. *Samoobrona RP w Polskim systemie partyjnym*. Poznań: Uniwersitet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Potrzebowski, Stanisław. 2016. *Słowiański ruch Zadruga*. Szczecin: Triglav.

Reszczyński, Łukasz. 2011. „Piłsudczyzm a Prawo i Sprawiedliwość. W poszukiwaniu podstaw do analogii.“ *Historia i Polityka* 12 (5): 94–111. Dostępne z: <<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ee3cb483-3199-4cc3-9bdd-8c92a0d66e62/c/rzeczynski.pdf>> (6. 6. 2018).

Roos, Hans. 1966. *A History of Modern Poland*. New York: Alfred A. Knopf.

Ruszkowski, Paweł. 2017. *Patriotyzm i nacjonalizm w świadomości Polaków*. Warszawa: Collegium Civitas. (online) Dostępne z: <https://www.civitas.edu.pl/wp-content/uploads/2017/09/patriotyzm_2.pdf> (14. 3. 2018).

Řezník, Miloš. 2006. *Za naši a vaši svobodu*. Praha: Argo.

Řezník, Miloš. 2010. *Dějiny Polska v datech*. Praha: Libri.

Shelton, Anita. 1995. „The Poles and the Search for a National Homeland.“ Pp. 243–271 in Peter F. Sugar (ed.). *Eastern European Nationalism in the 20th Century*. Washington, DC: The American University Press.

Simons, Thomas W., Jr. 1991. *Eastern Europe in the Postwar World*. New York: St. Martin's Press.

Śleszyński, Wojciech. 2003. *Obóz odosobnienia w Berezie Kartuskiej 1934-39*. Białystok: Dom Wydawniczy Benkowski.

Smith, Anthony D. 1971. *Theories of Nationalism*. London: Duckworth.

Smith, Anthony D. 1996. „Memory and modernity: reflections on Ernest Gellner's theory of nationalism.“ *Nations and Nationalism* 2 (3): 371-388. (online) Dostępne z: <http://fbemoodle.emu.edu.tr/pluginfile.php/44356/mod_resource/content/1/A.%20d.%20Smith-memory%20and%20modernity%201994%2C%20NN.pdf> (10. 4. 2018).

Smith, Anthony D. 1998. *Nationalism and modernism: a critical survey of recent theories of nations and nationalism*. London and New York: Routledge.

Smith, Anthony D. 1999. *Myths and Memories of the Nation*. New York: Oxford University Press.

Smith, Anthony D. 2009. *Ethno-Symbolism and Nationalism. A Cultural Approach*. New York: Routledge.

Snyder, Louis L. 1968. *The New Nationalism*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Snyder, Timothy. 2003. *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569-1999*. New Haven & London: Yale University Press.

Snyder, Timothy. 2013. *Krvavé země: Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*. Praha, Litomyšl: Paseka, Prostor.

Stilz, Anna. 2009. „Civic Nationalism and Language Policy.“ *Philosophy & Public Affairs* 37 (3): 257–292. Dostupné z databáze JSTOR.

Straka, Michal. 2003. „Autoritativní režim maršála Józefa Piłsudského.“ Pp. 47–84 in Lainová Radka, Zora Hlavičková, Michal Straka. *Diktatury v rukavičkách?* Praha: Triton.

Sugar, Peter F. 1988. *The Problems of Nationalism in Eastern Europe: Past and Present*. Washington: Wilson Center.

Szacki, Jerzy. 1999. „Liberalizm a nacjonalizm.“ Pp. 11-24 in Justyna Miklaszewska (ed.). *Liberalizm u schyłku XX wieku*. Kraków: Meritum.

Szczerbiak, Aleks. 2003. „Old and New Divisions in Polish Politics: Polish Parties' Electoral Strategies and Bases of Support.“ *Europe-Asia Studies* 55 (5): 729–746 (online). Dostupné z databáze JSTOR.

Tamir, Yael. 1993. *Liberal Nationalism*. Princeton: Princeton University Press.

Tejkowski, Bolesław. 2011. *W obronie Polski w obronie Słowiańszczyzny*. Warszawa: Polska Wspólnota Narodowa.

Tomasiewicz, Jarosław. 2010. *Rewolucja narodowa: nacjonalistyczne koncepcje rewolucji społecznej w Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa: Europejskie Centrum Analiz Geopolitycznych.

Turek, Wojciech. 2011. „‘Nacjonalizm na modłę pruską’: endecja w oczach jej przeciwników w świetle wybranej literatury polemicznej.“ *Dzieje najnowsze* 43 (3): 3–20.

Dostępne z: <http://rcin.org.pl/Content/48297/WA303_61668_A507-DN-R-43-3_Turek.pdf> (20. 6. 2018).

Van den Berghe, Pierre. 1981. *The Ethnic Phenomenon*. New York: Elsevier.

Van den Berghe, Pierre. 1990. *State Violence & Ethnicity*. Boulder: University Press of Colorado.

Waldenberg, Marek. 1992. *Kwestie narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej: Dzieje, idee*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.

Walicki, Andrzej. 2009. *Naród, nacjonalizm, patriotyzm*. Kraków: Universitas.

Wandycz, Piotr S. 1993. *The Lands of Partitioned Poland, 1795–1918*. Seattle and London: University of Washington Press.

Wirth, Louis. 1936. „Types of Nationalism“ *American Journal of Sociology* 41 (6): 723–737. Dostępne z databáze JSTOR.

Wrzosek, Tomasz. 2015. „Dyskurs nacjonalistyczny w Polsce – Główne Idee.“ *Journal of Modern Science* 26 (3): 349–362. Dostępne z: <<http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.desklight-f68f5429-a0de-4efe-9a5c-06adaad8d37a>> (20. 6. 2018).

Zaremba, Marcin. 2001. *Komunizm, legitymizacja, nacjonalizm: Nacjonalistyczna legitymizacja władzy komunistycznej w Polsce*. Warszawa: Trio.

Zarycki, Tomasz. 2007. „History and regional development. A controversy over the ‚right‘ interpretation of the role of history in the development of the Polish regions“ *Geoforum* 38 (3): 485–493. Dostępne z: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0016718506001680>> (27. 6. 2018).

Żaryn, Jan. 2006. „II. Rzeczpospolita.“ Pp. 224–267 in Alicja Dybkowska, Jan Żaryn, Małgorzata Żaryn (eds.). *Polskie dzieje od czasów najdawniejszych do współczesności*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.

Prameny

„Deklaracja ideowa. Liga Polskich Rodzin.“ *Liga Polskich Rodzin Serwis Internetowy*, 21. 10. 2017 (online). Dostępne z: <<http://www.lpr.pl/pl/deklaracja-ideowa/>> (1. 6. 2018).

„Dokumenty Programowe.“ *Samoobrona-a* (online). Dostępne z: <<http://www.samoobrona.org.pl/partia/dokumenty-programowe>> (1. 6. 2018).

„Fond III. sekce 1918–1939, karton č. 628“ *Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (AMZV)*.

„Jakiej Polski chcemy,“ *Samoobrona-b* (online). Dostępne z: <<http://www.samoobrona.org.pl/partia/dokumenty-programowe/82-jakiej-polski-chcemy>> (12. 6. 2018).

„Koncepcja ‚Trzeciej Drogi‘.“ *Samoobrona-c* (online). Dostępne z: <<http://www.samoobrona.org.pl/partia/dokumenty-programowe/81-idea-trzeciej-drogi>> (12. 6. 2018).

„Konstytucja IV Rzeczypospolitej.“ *Prawo i Sprawiedliwość*, 19. 3. 2005 (online). Dostępne z: <<http://old.pis.org.pl/dokumenty.php?s=partia&iddoc=7>> (6. 6. 2018).

„Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.“ *Internetowy System Aktów Prawnych*. (online). Dostępne z: <<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>> (1. 4. 2018).

„Myśląc Polska“ *Konwencja programowa Prawa i Sprawiedliwości*, 3-5. 7. 2015 (online). Dostępne z: <<http://pis.org.pl/media/download/8ca7395d19e772c16152240faa6b437a9d62212d.pdf>> (24. 5. 2018).

„O Europę Socjalną.“ *Samoobrona-d* (online). Dostępne z: <<http://www.samoobrona.org.pl/partia/dokumenty-programowe/84-o-europe-socjalna>> (12. 6. 2018).

„Poland“ *Parties and Elections in Europe*. Dostępne z: <<http://www.parties-and-elections.eu/poland2.html>> (10. 5. 2018).

„Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2016 r.“ *Główny Urząd Statystyczny*, 22. 7. 2016 (online). Dostępne z: <<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2016-r-7,13.html>> (20. 6. 2018).

„Program PiS 2014.“ *Prawo i Sprawiedliwość* (online). Dostępne z: <<http://pis.org.pl/media/download/528ca7b35234fd7dba8c1e567fe729741baaaf33.pdf>> (20. 1. 2018).

„Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmiania ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary.“ *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 14. 2. 2018 (online). Dostępne z: <<http://ipn.gov.pl/download/1/118267/Ustawaz26stycznia2018.pdf>> (26. 2. 2018).

„Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym“ *Internetowy System Aktów Prawnych* (online). Dostępne z: <<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20050170141>> (20. 5. 2018).

„Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.“ *Internetowy System Aktów Prawnych* (online). Dostępne z: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20010460499>> (20. 5. 2018).

„Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa.“ *Internetowy System Aktów Prawnych* (online). Dostępne z: <<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19981060668>> (8. 6. 2018).

„Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 2015.“ *Państwowa Komisja Wyborcza* (online). Dostępne z: <http://parlament2015.pkw.gov.pl/349_Wyniki_Sejm> (15. 6. 2018).

„Założenia programowe LPR.“ *Liga Polskich Rodzin* (online). Dostępne z: <<http://www.lpr.pl/pl/zalozenia-programowe/>> (11. 6. 2018).

Seznam použitých zkratek

AMZV	Archiv Ministerstwa zahraničních věcí
AWS	Akcja Wyborcza Solidarność [Volební akce Solidarita]
ISAP	Internetowy System Aktów Prawnych [Internetový systém právních aktů]
KNP	Kongres Nowej Prawicy [Kongres nové pravice]
LPR	Liga Polskich Rodzin [Liga polských rodin]
ND	Narodowa demokracja [Národní demokracie]
PiS	Prawo i Sprawiedliwość [Právo a spravedlnost]
PO	Platforma Obywatelska [Občanská platforma]
PPS	Polska Partia Socjalistyczna [Polská socialistická strana]
PRL	Polska Rzeczpospolita Ludowa [Polská lidová republika]
PSL	Polskie Stronnictwo Ludowe [Polská lidová strana]
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza [Polská sjednocená dělnická strana]
RP	Rzeczpospolita Polska [Polská republika]
ZChN	Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe [Křesťansko-národní sjednocení]
ZL	Zjednoczona Lewica [Sjednocená levice]
ZLN	Związek Ludowo Narodowy [Lidově národní unie]

Seznam tabulek, grafů a obrázků

Tabulky

- Tab. 1.: Přehled polských vojvodství
- Tab. 2.: Faktorová analýza indikátorů nacionalismu
- Tab. 3.: Korelační matice indexů
- Tab. 4.: Popisná skupinová statistika: Index nacionalismu/západovýchodní dělení
- Tab. 5.: Srovnání průměru nacionalismu mezi záborovými oblastmi – Bonferroniho test
- Tab. 6.: Popisná skupinová statistika: etnický nacionalismus/západovýchodní dělení
- Tab. 7.: Srovnání etnického nacionalismu mezi záborovými oblastmi – Bonferroni
- Tab. 8. Průměrné hodnoty etnického nacionalismu podle pohlaví
- Tab. 9.: Popisná statistika: Index nacionalismu/nejvyšší dosažené vzdělání
- Tab. 10.: Popisná statistika: Etnický nacionalismus/nejvyšší dosažené vzdělání
- Tab. 11. Korelační matice religiozity a indexů nacionalismu

Grafy

- Graf 1.: Průměr indexu nacionalismu na úrovni vojvodství
- Graf 2.: Etnický nacionalismus na úrovni vojvodství
- Graf 3.: Míra nacionalistických postojů dle velikosti sídla
- Graf 4.: Vztah mezi věkem a intenzitou nacionalistických postojů
- Graf 5.: Rozdíly v nacionalistických postojích dle ekonomické aktivity
- Graf 6.: Nacionalismus mezi voliči jednotlivých stran

Obrázky

- Obr. 1.: Přehled polských vojvodství
- Obr. 2.: Občanský nacionalismus na úrovni vojvodství

Abstrakt

Tato práce se zabývá současným polským nacionalismem. Popisuje vývoj polského národního hnutí a utváření národního vědomí od dob třetího dělení Polska v roce 1795, představuje nejúspěšnější nacionalistické strany třetí republiky, a především analyzuje hlavní nacionalistické postoje a sentimenty současné polské společnosti. Analýza se zaměřuje především na přetrvávající geografické odlišnosti v povaze a intenzitě nacionalistických postojů a dále se snaží vysvětlit, jak hlavní sociodemografické charakteristiky Poláků ovlivňují jejich nacionalistické smýšlení. Rámec pro analýzu je vystavěn na občansko-etnické dichotomii, a proto se zaměřuje na tyto dva hlavní typy nacionalismu. Práce dochází k závěru, že etnický typ je asociován především s východem země, zejména Podkarpatským, Lublinským, Podleským a Svatokřížským vojvodstvím, dále s lidmi žijícími ve vojvodstvích s nižší mírou urbanizace, s muži, lidmi méně vzdělanými, penzisty, nezaměstnanými a také s lidmi deklarujícími vyšší míru subjektivní religiozity. Občanský nacionalismus je pak více rozprostřen po celém území a jeho vyšší míru nalezneme mezi lidmi staršími, penzisty a více religiózními. Vztah mezi náboženskou identitou a občanským nacionalismem je pak ještě vyšší než v případě etnického typu. Nejvyšší míru občanského nacionalismu nalezneme na území Pomořského, Lublinského, Podleského a Malopolského vojvodství. Závěrem je, že i mezi příslušníky stejného národa nalezneme více druhů nacionalismu a že faktory, které ovlivňují jeden typ, nemusí mít stejný vliv i na ten druhý.

Klíčová slova: nacionalismus, nacionalistické postoje, polská společnost, občansko-etnická dichotomie

This thesis deals with contemporary Polish nationalism. It describes the development of the Polish national movement and national consciousness since the third partition of Poland in 1795, introduces the most successful nationalist political parties of the Third Polish Republic and analyses main nationalistic attitudes and feelings among the Polish society in the present times. The analysis particularly focuses on regional differences between the east and the west of the country stressing the persistence of the societal division since the partition times, explaining the differences of both the type of nationalism expressed by individuals and its extent. Furthermore, it tries to explain how sociodemographic characteristics of the people influence their nationalistic stances and values. Using the civic/ethnic nationalism dichotomy, it focuses on the two main types of nationalist attitudes in the Polish society. It concludes that the ethnic type is mostly associated with the east of the country, in particular Podkarpackie, Lubelskie, Podleskie and Świętokrzyskie voivodship, with people living in regions with lower degree of urbanization, males, less educated people, those retired, unemployed and people with higher level of subjective religiosity. On the other hand, civic nationalism is more evenly distributed both geographically and sociodemographic-wise. The highest level of civic nationalism can be found in Pomorskie, Lubelskie, Podleskie and Malopolskie voivodship, among the elderly, retired and more religious people. The relationship between religious identity and civic nationalism is even higher than that of ethnic nationalism. Therefore, it concludes that when thinking of nationalism, one should keep in mind there is not just one type for whole nation and that the degree some variables relate to one type can differ from the other one.

Keywords: nationalism, nationalistic attitudes, Polish society, civic-ethnic dichotomy